

Zezi Kirisi Kataanna Sienre dè

MARIKI

juumɔ nē bè

Mariki Sebe wi laame bè

Mariki wi 'wi sienre sebe dè nè torigo téngefɔlilɔ mé bèle. Téngefɔlilɔ pe mieni sɔ puu Zuufulo?. Pe pàli 'puu Zuufulo, pe kpuɔmɔ sɔ sí cé puu Zuufulo?. Kire kenme nē wi nē cé Zuufulo pe kùlo kali?ele kálì kenme juu bè nè tìe. Mariki wi 'ki tìe dí Kulocelie sienjuuwo wè Zan wè ñàa wi puu ne sienne batiize bèle, wire wi 'Zezi batemi kpí?ile wè. A wi ní nè ki tìe dí Seteni wi 'Zezi puu wè nè wéli waamakulo nī lè feliye yi miè, wìl kénì fàn?a taa wi nē?. Bà tire kénì kúɔ dè, a Zezi wi 'séli ne sienne tenme bèle níe yaala pori bèle Galile ténime nī bè. Wi baara kúɔgenme pi 'puu né pile ní.

Nè sí ki taa pìtenmene bèle né sienne senmine ní bèle, piyè cé fièle nè ki cén sien ñí feliwe wí Zezi wè?. A Zuufulo pe yièginine pe 'yè nè wúɔ wi nē, nè nyuɔ le wi nē. A pe 'Zezi cò wè nè wi kóri tiiparige nē, a wi 'kùu a pe sèni wi tón. Sebe wi kúɔmɔ mé bè, bà Zezi kénì kùu tiiparige nē gè, píra ñàà nī wè a wi kenme pi né péli nè fílige nè cén. Kapiengbuɔnnɔ kàfɔli wáà 'ki juu nè yige né jo: «Je nàguɔ ñàà wi tóni nè puu Kulocelie Jaa kányi?e !» (Wéli baa Mar 15.39). Sebe wi 'sienre kúɔ dè né kataanna sienre ní, kire nyaa bà Zezi wi 'kùu né koli nè nyé wè.

Mariki sebe wi nyùgboliyo yè:

- Zan Batiisi sienre dè (1.1-8);
- Seteni wi 'pengele cáan Zezi yi?e mé gè (1.9-13);
- Zezi kakpi?iligele gèle Galile ténime nī bè (1.14 - 9.50);
- Zezi wi 'yiri Galile ténime nī bè nè ké Zerizalemi kà?a mé (10.1-52);
- Zezi wi 'jín Zerizalemi kà?a nī gè, nè wi leguulo tenme bèle, né wi pìtenmene ní bèle (11.1 - 13.37);
- Zezi leguulo pe 'wi cò, nè wi kpúu (14.1 - 15.41);
- Zezi nyéyirile wori dè (15.42 - 16.8);
- Zezi wi 'wii tìe wi pìtenmene nē bèle, né sí pe tun (16.9-20).

Kulocelie- ye sá?a, wi sienre dáa ti- yeli funyɔ yi?e yè bè ken wi mé.

ZAN Batiisi SIENRE DE

(1.1-8)

Zan Batiisi sienjaarire

(Mat 3.1-12; Luk 3.1-18; Zan 1.19-28)

¹ Kulocelie Jaa wè Zezi Kirisi* wè, wi Kataanna Sienre^a ti sélidi?e n'ge. ² Fa?a fa?a gè Kulocelie wi cé Zezi wori juu dè sienjuuliewe* Ezayi* sebe nī wè né jo:

*N'ge, m'bé mi tundunwɔ́ tórigò wè muɔ́ yi?e mé,
wi- sa muɔ́ koligo gbòbori gè.^b*

³ Tundunwɔ́ wi bága yiri de ki jáari yékpogbuɔ́lɔ́ nī waamakulo nī lè bé jo:

«Ye- we Kàfɔ́li wi koligo gbòbori gè,
ye- wi tóridiɛye kpi?ile yè yi- sien.»^c*

⁴ A Zan* kénì pèn, Zan njáà wi puu ne sienne batiize* bèle waamakulo nī lè. Wi puu ne ki jáari yékpogbuɔ́lɔ́ nī pe mé né jo pe- pe funyɔ́ yi?e yè, pé sí de báan pe pa batemi* kpi?ile wè, dí Kulocelie wí sí pe kapi?ile kàsulugo suɔ́ gè.

⁵ A Zude* ténime sienne né Zerizalemi* kà?a wuulo ní bèle, a pe mieni fali nè kò ne yègí pe tiɛye nī yè ne báan Zan* kúrugú wè, nè péni ki nyu né jo peli nyéni yéri peli kapi?ile nī gèle; Zan wi nê sí pe batiize* Zuruden* cá?a nī gè. ⁶ Nyú?ɔ́mɔ́ síire burugbu?ɔ́^d wi cé le, né ki puɔ́ nè cò né sènge mà?ana ní sènne nī gèle. Kàbarire né sárigɛ ki 'puu wi yaliire dè.

⁷ Wi puu ne ki jáari níe wáa: «Wàa bága pèn mi kàdu?umɛ gè, wi fàn?a ki 'tóri mi wu?u nē gè nè fáala, mi cénì céri bè puu wi sùkulowo^e wè. ⁸ Mi wè, mi ne yeli batemi

^a1.1 Bà Kulocelie wi 'kacèngbu?ɔ́ gñi kpi?ile sienne pe suɔ́goligo nī gè, né Suɔ́fɔ́li tórigò wè duniya nī wè, kire sienne tire dí Kataanna Sienre dè.

^b1.2 Sienre dáà tii ne nyu Zezi wori nē dè bè Yewe tíele. Ná?a gè Mariki sienre dáà nī dè, Zan Batiisi sí wī tundunwɔ́ wè. (Wéli baa Mal 3.1.)

^c1.3 Wéli baa Eza 40.3.

^d1.6 Zan* bururo legenme pi 'puu bè fa?a fa?a Kulocelie sienjuuliewe* Elii kenme tíele bè. Wéli baa 2Kùlo 1.8.

^e1.7 Gii ki 'juu baa gireki sebe nī wè, ki 'jo: «Mi cénì yeli bè gbè gbobi bè wi tɔ́riyɔ́ mà?agele sá?ala gèle?.» Kire kɔ́ri wi 'ki tiɛ sùkulolo baara ti 'puu bè wàa tɔ́riyɔ́ mà?agele sá?ala gèle.

kpín?ini wè né lu?o ní; wire wè, wi bága pa yeli batemi kpí?ile wè né Kulocelié Pìle* ní.»

SETENI WI 'PENGÈLE CAAN ZEZI YI?E MÈ

(1.9-13)

Zezi wi 'tí a Zan wi 'wi batiize.

(Mat 3.13-17; Luk 3.21-22)

⁹ Ki cènye nī yè a Zezi kénì kón Nazareti* mé, Galile* kàpile láà nī, nè pen Zan* kúrugú wè, a Zan wi 'wi batiize* Zuruden* cá?a nī gè. ¹⁰ Bà wi kénì je yiri lu?o nī gè, nè fali nè nyì?ene nyaa lè a ni múgu, né Kulocelié Pìle* nyaa lè ni tíri ne báan wi kúrugú bè gòtolo tíele, ¹¹ á sienne pe fali nè yékpòli láà lú?u baa nyì?ene nī lè a ni 'jo: «Mu?o wī mi Jaa wè, ñàa wi 'mi déni wè, fundaanra yē mi nī kpu?o mu?o kenme nē bè.»

¹² Bà tire 'tóri dè, a Kulocelié Pìle* ni fali nè wi kóri nè tórigo waamakulo nī. ¹³ A wi sèni cènye togosiin kúo baa nyà?ayeré sun?om?o nī bè. Seteni* puu ne wi pun ne wéli; nyì?ene tundunmin?o pe ní ne kele kúu wi mé.

ZEZI KAKPI?ILIGELE GELE GALILE TÈNIMÈ NI BE

(1.14 - 9.50)

Zezi wi 'wi baara séli dè.

(Mat 4.12-25; Luk 4.14-15; 5.1-11)

¹⁴ Bà pe yé kénì Zan* cò nè tón kasuu nī wè, a Zezi wi 'ké Galile* kùlo mé lè, nè sèni Kataanna Sienre nyu dè. ¹⁵ Wi puu ne ki nyu né jo: «Lèle ni 'nò, nàa Kulocelié cé tìe né jo wi bága wi kùlofòligo* téngé gè yeli sun?om?o nī bè. Yè yeli funy?o yi?e yè, yé sí téngé Kataanna Sienre nē dè.»

¹⁶ Bà wi puu ne nyaari ne tòrí Galile* ku?ojii nyu?o nē gè, a wi sèni Siim?o né wi còni nyaa, Andire, pe jù?olo wáari, fú?ocobilo biéle pe 'puu. ¹⁷ A wi 'pe ye: «Yè ta?a mi nē, m'bé yeli tenme yeri sienne yeri de nyógi mi koligo nī gè.» ¹⁸ A pe fali nè pe jù?olo cáan bèle, né líe nè ta?a wi nē.

¹⁹ Bà pe 'sì?ere cèri wè, nè Zebede pìile nyaa, Zaki né wi còni Zan, ténine kóri nī pe jù?olo yori. ²⁰ A Zezi fali nè pe ye: «Yè ta?a mi nē.» A pe 'yiri nè ta?a wi nē, né pe tuu

ya?a wè baa kóri nī gè né baakuɔɔ ní bèle.

Zezi wi 'yakan?abiire cira nè yige nàguɔ wáà nī.

(Luk 4.31-37)

²¹ A pe sèni jíin Kafarinawu kà?a nī. Cendenige* cenge kénì nò gè, a Zezi wi 'ké nè sèni sienne tenme bèle tenmeza?a* mé gè.^f ²² Wi tenmene ni cé pe fungo wúɔ; wi sienre ti 'puu kàfɔli sienre, wi tenmene nìi cé puu bè Kulocelie sienre sebecénmine*^g woli tíele lè?.

²³ Gbòdoli sien wáà 'puu baa tenmeza?a* nī gè. A wire fali nè kénì kòkuulo wáa né jo: ²⁴ «Kaala yē we sun?ɔmɔ nī lé, muɔ né weli ní bèle, Nazaretiyé Zezi ? Muɔ 'pen bè pa weli cú?ɔ wī lé ? Mi 'ki cén sien n̄i muɔ yē wè, muɔ wī Kulocelie Sien wè tiele fùn wè.»

²⁵ A Zezi wi 'juu nè jenme wi nē, né wi ye: «-Nyuo tón gè, má lá?a nàguɔ n̄àà kúru gu wè !» ²⁶ A gbòdoli wi fali nè nàguɔ nyeri wè nè cáan seni, a wi 'tuu ne figiri, á wi fali nè kòkuugbuɔɔ wáa seni, né yiri wi nī.

²⁷ A ki 'sienne pe fungo wúɔ kátii, a pe fali ne p̄iye yúgo ne mári seni né jo: «Cí, weli wuulo, tenmene náà lire 'pen fɔnnɔ, ni sienre ti sí t̄ni yē kàfɔli sienre ! Wi cèni nyu ne gbòdolilo còrí bèle pe lúru wi nē !» ²⁸ A Zezi mí?e ki fali nè yiri Galile* ténime pi m̄eni nī seni.

Zezi wi 'yaama jáa bè, nè gbòdolilo cira nè yige sienni?ebele nī.

(Mat 8.14-17; Luk 4.38-41)

²⁹ Bà pe kénì yiri tenmeza?a* nī gè, a Zaki né Zan pe 'ké né Zezi ní wè Siimɔ né Andireyé kpáa mé. ³⁰ Siimɔ cuɔ yàa wìi puu gbènwe?, céri ti yé fúugo wi nē, a wi 'sine. A pe fali nè wi wori juu dè Zezi mé wè. ³¹ A wi sèni wi cò k̄li nē gè nè yège, a wi 'yè nè ténì. A cefuuro ti fali nè lá?a wi nē seni. A wi fali nè yè ne yagbuɔɔ kp̄in?ini pe mé.

³² Ki cengu?ɔ gè, bà cengenyeni ni kénì jíin lèle n̄i nī lè, a sienne pe 'pen né pe yaala pe m̄eni ní Zezi kúru gu wè, nè yakan?arafɔlilo p̄ine bèle. ³³ A sienne pe sèni gbu?ulo nè tón w̄ile nē lè. ³⁴ A Zezi wi 'yaala felie sáa pu?ɔ, nè gbòdolilo sáa cira nè yige sienne nī bèle. Wìi puu ne yèrí ki nē gbòdolilo pe nyu?. Ki nyaa peli yé wi cén sien n̄i wī wè.

---

^f1.21 Ki puu ne kp̄in?ini Zuufulo mé bèle, nàguɔ n̄e gbè ne sèni jíin pe tenmeza?a nī gè ne Kulocelie sienre nyu dè ne tí sienne nē bèle.

^g1.22 Zuufulo* p̄áli pe puu ne ye Kulocelie sienre sebecénmine* bèle. Peli pe puu ne nya?a baa Kulocelie sienjuuliewe* Misa* kajuudi?ele sebe nī wè. Peli pe cé Kulocelie caagoligo cén dè ne siensenmine tíi bèle. Nè sí ki taa pe 'puu sín?esin?e kele nī gèle nè péni tóri.

Zezi wi 'ké Galile kàaya yáà mé nè séni Kulocelie sienre jáari dè.

(Luk 4.42-44)

³⁵ Ki kpienduú sínbinuwuuro nī dè, ki ní ne tíin wuɔɔ nī dè, a Zezi wi 'yiri nè ké ti?e káà nī, baa sienne sī puu bèle?, nè séni Kulocelie náari. ³⁶ A Siimɔ kénì yiri ne wi ti?e caa ne mári, wire né wi pínenyenine ní bèle. ³⁷ Bà pe kénì séni wi nyaa wè, a Siimɔ wi 'wi ye: «Je sienne pe mieni yē baa ne muɔ ti?e caa ne mári.»

³⁸ A wi 'pe ye: «Yè puu we- ké kayɔbigɔ káà kiiye mé, kà?a táanni vòbigele mé gèle, mi- sa Kulocelie sienre juu dè baa kire tieye míeni nī yè, kire kenme nē mi 'yiri.» ³⁹ A pe 'ké. A wi séni Kulocelie sienre nyu dè ne mári Galile* ténime pi mieni nī, Zuufulo* pe tenmezaaya nī yè, níe yakan?arafólilo pori bèle.

Zezi wi 'yaanyiemefoli pu?ɔ.

(Mat 8.1-4; Luk 5.12-16)

⁴⁰ A yaanyiemefoli^h wáà kénì pen nè pénì káguro wáa Zezi táanni wè, nè wi fien né wi ye: «A muɔ 'fòli, muɔ bé gbè mi yige nú?ɔmɔ báà nī bè.»

⁴¹ A wi nyinime 'jín Zezi nī wè kpu?ɔ. A wi 'kòli ta?a wi nē né wi ye: «?aan, mi 'yéri ki nē, ma ciile.» ⁴² Tienugo nī gè, a yaama pi fali nè yiri nàguɔ wi céri nī dè, a wi 'pu?ɔ.

⁴³ A Zezi fali nè ki juu nè gbènge wi nē seni, ⁴⁴ né wi ye wiri waa, wi fã sí sa ti juu sien mé?, nè yiri Kulocelie Gbù?ɔɔsa?a kacuɔnriwɔ*ⁱ wire yákuɔ nī wè?, wí sí sa yaanyieme yakɔnrɔ kòn dè, dii wori sienjuuliewe* Misa* wi cé juu dè, gii ki bé ki tiè dí nàguɔ wi 'póri wè, kire ki bé puu kaala lè sienne pe- ni nyaa lè.

⁴⁵ Nè ki ya?a bà nàguɔ wi 'ké wè, a wi fali nè séni ki jáari ne mári sienne mé bèle tiere ti mieni nī; a kire ki 'ken Zezi sī ní nè gbè nè jín gboli nī kà?a káà nī?, fúɔ macen a wi 'ké nè séni kò kpàn?ane, baa sienne sī puu bèle?. A sienne pe kò ne yègí pe tieye nī yè ne waa wi kúrugú.

---

^h1.40 Nè yeli né Zuufulo* pe kali?ele kenme ní bè, pe puu ne yaanyieme tóri bè bè dénge wáà felige tíele, yaanyieme pi nē sien kari wè, wi ně ní gbèri jiin sienne nī?. Peli mé bèle a yaanyieme cé gbénè sien ŋfi cò, pe nē cé wi cira nè yige kà?a nī gè. A sien cé gbénè cò nè taa yaanyiemefoli nē wè, ki nē nyaa wire míeni kò nú?ɔwɔ wī, fúɔ bè pa lèlè láà nò.

ⁱ1.44 Levii* cesi?i tùlugo nī Kulocelie Gbù?ɔɔsa?a kacuɔnrilo pe puu ne kóngi. A yaanyiemefoli ŋfi cé gbénè póri wè, ki sien wi cé yeli bè ké Kulocelie Gbù?ɔɔsa?a* mé gè bàà wii tiè kacuɔnriwɔ nē wè. Wire wi nē yaanyieme yakɔnrɔ tiè dè sien nē wè, dii wori dí baa Misa* kaju?ulo nī gèle, níe né péli nè ki juu nè yige sienne mé bèle dí yaanyiemefoli wi 'ciile wè.

2

Zezi wi 'sienmɔnigiwo puʔo nè wi kapiʔile láʔa gèle.

(Mat 9.1-8; Luk 5.17-26)

¹ Cɛnye yáà kénì tóri yè, a Zezi wi koli nè ké Kafarinawu kàʔa mé. Bà sienne pe 'wi pen wori lúʔu dè, ² a pe 'ké wi kúrugú, nè sɛnì jíin nè saʔa^j le gè ki nyì, gù nī wi puu ne sùón gè; tórìdìʔe sì cé ní nè puu baa wíile nī lèʔ. A wi fali ne Kulocelie sienre nyu dè pe mé.

³ A sienne pàlì kénì sienmɔnigiwo líe baa ne báan wi kúrugú, á sienne siceri 'wi tugo.

⁴ Piyè sɛnì tórìdìʔe taa wíile nī lèʔ. A pe 'tánʔa bingé náame gè, nè ki fùru né yaawa tírige wè baa laame nī bè Zezi kúrugú wè, sínewe wi fituɔɔ nē lè.

⁵ Bà Zezi 'pe téngéle nyaa lè mme gè, a wi 'sienmɔnigiwo ye wè: «Ne pùɔ, muɔ kapiʔile ke 'láʔa muɔ nē.»

⁶ Kulocelie sienre sebecénmine* pàlì 'puu baa ténine, a peli 'ki sòngi nè jo: ⁷ «Gáa sienre nàguɔ ñàà wi 'juu mme gè kenme báà nē bè ? Je wíi ne nyu ne jíin Kulocelie mé ! Ñáasien wi bé gbè sien kapiʔile láʔa, nè yiri Kulocelie nigbe nī ?»

⁸ A Zezi wi fali nè ki cén gù pe 'sòngi pe funyɔ nī yè. A wi fali nè pe ye: «Gáa nē yeli 'ki yaʔa sienre dáà ti yeli kàlì funyɔ nī yè mme gè ? ⁹ Gí ki 'juu madeni, bè sienmɔnigiwo ye: «muɔ kapiʔile ke 'láʔa muɔ nē, né bè wi ye: «yè ma muɔ fituɔɔ líe lè mari tári» wè ?

¹⁰ M'bé sí ki tìe yeli nē, yè ki cén Sien Pùɔ* wi fànʔa yē bè gbè sienne pe kapiʔile wuʔu yaʔa gè pe nē náʔa duniya nī wè.» Né fali nè sienmɔnigiwo ye wè: ¹¹ «Mi 'jo ma yè ma muɔ fituɔɔ líe lè mari waa kpáa mé.»

¹² A nàguɔ wi fali nè yè seni, nè wi yasinége líe gè nè yiri pe mieni nyaame nē. A ki 'pe fungo wúɔ, a pe 'jo: «Cí, gáa kafɔnnɔ nī nàa lè ? Wiyè fie ni felige nyaa? !» A pe fali nè tuu ne Kulocelie sèlì wè seni, ne wi tòbiló.

Zezi wi 'jo kapiigbiʔilile kenme nē wire 'pen.

(Mat 9.9-13; Luk 5.27-32)

¹³ A Zezi wi koli nè yiri nè ké Galile kuʔɔjii mé wè. A sienne pe mieni líe nè ké baa wi kúrugú, a wi sɛnì pe tenme. ¹⁴ Bà wíi ne nyaari ne tòrí wè, a wi sɛnì Levii nyaa téníwe lanbo suɔdìʔe nī gè, Levii, Alife jaa wè. A wi 'wi ye: «Yè ma taʔa mi nē.» A Levii wi 'yè

---

^j2.2 Zezi lèle ni lè saaya yi 'puu binye.

nè taʔa wi nē.

¹⁵ Làa nē a Zezi kénì ké bàa lìi Levii kpáa mé wire né wi pìtenmēne ní bèle. A ki nyaa lanbosuɔɔ* 'puu baa nìʔebele, nè fàri sienpiile pàlì nē; a pe sènì pínē ne líi né wi ní, né wi pìtenmēne ní bèle. Ki nyaa sienne feliye sáa yé tònì nè taʔa wi nē.

¹⁶ Kulocelie sienre sɛbɛcɛnmine* pàlì puu baa, Farizienne*^k tògo wuulo pe 'puu, bà peli kénì wi nyaa wi líi né lanbosuɔɔ* bálì ní bèle, nè fàri sienpiile pàlì nē bèle, a pe fali nè sènì ki juu wi pìtenmēne mé bèle né pe ye: «Gáa yeli kàfɔli wi kpínʔini kenme báa nē bè mme gè, né téni ne líi né kapiigbiʔilile bálì ní bèle ?»

¹⁷ A Zezi wi 'ki sienre lúʔu dè, a wi fali nè pe ye: «Cérinyimefɔlilɔ né yaala ní bèle, bíli màakuu wī wajaawa nē ? Sienne bíli pe pìye sòngí peli yē sínbele bèle, peli bèʔ mi 'pen bè pa yeriʔ; kapiigbiʔilile kenme nē mi 'pen.»

Kafɔngɔɔ né kaliʔele kiyě gbè pínē?

(Mat 9.14-17; Luk 5.33-39)

¹⁸ Zan* pìtenmēne né Farizienne* wuulo pe puu ne sún* nii. A sienne pàlì kénì pen Zezi kúrugu wè nè pènì wi yúgo né wi ye: «Gáa nē muɔ pìtenmēne peli wè sún niiʔ, nè ki taa Zan wuulo né Farizienne wuulo peli ne wi nii wè ?»

¹⁹ A wi 'kàsiile wáa nè pe ken né pe ye: «Cɛpɔrifɔli wi nabɔnminɔ pe bé gbè sún* le lé bé ké pe nàgori kúrugu wè wi cɛfɔnjogo pùrɔɔ mé dè ?»^l Né fali nè pe ye: «Kire sǐ gbè kpíʔileʔ, piyě gbè sún le kire lèle náà nī lèʔ, dí pe nàgori wi sí de t́ín né pe ní wèʔ. ²⁰ Nè sí ki yaʔa, lèle láa ne báan, a pe kénì pènì cɛpɔrifɔli cò wè nè ké né wi ní wè, kire lèle nī lè wi nàgorilo pe bé né de sún tóngi wè.

²¹ Pe wè fèni fɔnwɔ t́íʔi ne fèni liewe kàwiile jɔli ne tóngiʔ. A sien 'kire kpíʔile gè, a pe kénì fèni fɔnwɔ jíge wè á wi je píle bè jíin wìi nī wè, wi bé fèni liewe píle wè bè cien, fèni wi bé cien bè serige pélige nē gè.»

²² A Zezi fali nè ní nè pe ye, dí pe wè ɛezen* sunvɔnbɔ nii bè ne t́éngi sèngɛ foriliʔe^m

---

^k2.16 Zuufulo pe Kulocelie caagoligo sienne pàlì pe puu ne ye Farizienne* bèle, pe kele ke yé sínʔesinʔe nè tóri. Gii Kulocelie sienre tii yé juuʔ, kire peli puu ne tari sienne nē bèle.

^l2.19 Cɛfɔnjogo pùrɔɔ tiʔe nī gè liile né gbuɔɔ ni sí puu baa. Pe nē cɛpɔrigɔ pùrɔɔ pùrɔ dè nè taa cégboli. Kire nē kàsiile ni 'ki juu né jo nabɔnminɔ piyě gbè sún le baa kire tiʔe nī gèʔ.

^m2.22 Ki nyaa Zezi lèle ni lè, wi kùlo sienne pe puu ne sèngɛ foriyo kpínʔini ne luʔɔ nii gè yire nī, né sunmɔ ní bè nè pínē. Pe nē ɛezen* yasɛnre fòrigo dè nè luʔɔ yùbu gè nè yige, náà ki le sèngɛ foriyo nī yè nè t́éngɛ; ki luʔɔ ki nē puu t̀ànʔa bè sikari luʔɔ t́ele.

nĩ?, á kire laa a sunmɔ pi kɛ̀nì lie né je yè bè pi bé yalege foli gè bè cien, sunmɔ pi bé wo; sunmɔfɔli wiĩ puu sunmɔ ní?, wiĩ sí ní puu né yalege ní?. Kire nē sunvɔnbɔ pi yeli a sien je pi tɛ̀ngɛ bè, wi- pi le forivɔngɔ nī.

Zezi wiĩ cɛ̀ndenigɛ ki kàfɔli.

(Mat 12.1-8; Luk 6.1-5)

²³ Cɛ̀ngɛ káà, Zezi né wi pìtenmenɛ ní bèle, pe puu nɛ nyaari nɛ tòrí siiye yáà táanni, cɛ̀ndenigɛ* nī ki 'puu. A wi pìtenmenɛ pe yè nɛ bíle pìigɛ mùnú gè nɛ káa. ²⁴ A Farizienne* pe 'Zezi ye wè o: «Gáa nē muɔ pìtenmenɛ piyē nɛ kire kpín?ini, kaala náà niĩ yeli bè kpí?ile cɛ̀ndenigɛ nī gè wè? ?»

²⁵ A wi 'pe ye: «Yeli sì fiɛ ki nyaa baa Kuloceliɛ sienrɛ nī dè lé, gii kùlofɔli Dawuda* wi cé kpí?ile bà fungo cé pe taa wire né wi kobinɛnɛ ní bèle, ²⁶ á wi sɛ̀nì jíin Kuloceliɛ Kòridi?ɛ nī gèⁿ nè búru wáà líɛ nè káa né wi kobinɛnɛ kɛ̀n bèle, kire búru ñáà wire pe sí tɛ̀ngɛ Kuloceliɛ Kòridi?ɛ kpáta?a nī gè Kuloceliɛ yi?ɛ mé gè. Nè ki ya?a sienwɛriwe sì cé yeli bè ki búru ñáà káa wè?, nè yiri kacuɔnrilo peli yákuɔ nī bèle?. Kacuɔnrilo kàfɔli ñáà pe puu nɛ ye Abiyatari^o wè, wire cɛ̀nyɛ nī ki 'puu.»

²⁷ A wi fali nè ní nè ki juu pe mé né pe ye, dí cɛ̀ndenigɛ* ki 'tɛ̀ngɛ sienne kɛ̀nmɛ nē wī, kiĩ nyaa majo sienne peli pe 'kpí?ile nè tɛ̀ngɛ cɛ̀ndenigɛ* kire kɛ̀nmɛ nē?. ²⁸ Kire nē Sien Pùɔ* wiĩ Kàfɔli*, nɛ ní cɛ̀ndenigɛ* tíimɛ ki kàfɔli.

3

Kɔ̀venigɛ nàguɔ wori dè

(Mat 12.9-14; Luk 6.6-11)

¹ A Zezi wi ní nè kɛ̀nì ké baa tenmeza?a mé gè. Nàguɔ wáà 'puu baa né kɔ̀li ní fénigɛ.

² A Farizienne* pe kò nɛ Zezi ci?igɛ wè, a ki yē wi bága kɔ̀venigɛ nàguɔ ñáà pu?ɔ wè cɛ̀ndenigɛ* nī gè, dí peli sí kateligile taa bè wi cò.

³ A Zezi fali nè kɛ̀nì juu né kɔ̀lifɔli ní wè né wi ye: «Yè ma pa yéri ná?a gɛ, sun?ɔmɔ nī.» ⁴ Né fali nè sienne yúgo bèle né pe ye: «Ki 'biɛ lé sien kacɛ̀ngɛ kpí?ile cɛ̀ndenigɛ* nī gè, dí ma kapi?i kpí?ile ? Sien yeli wi- yawiile suɔ kùu mé cɛ̀ndenigɛ nī gè lé, dí wi-

---

ⁿ2.26 Kire lèlɛ nī lè ti?ɛ gfi pe cé kpí?ile Kuloceliɛ Kòridi?ɛ gè, fɛ̀ni sa?a ki 'puu.

^o2.26 Nyakungɛngɛ Li?ɛ sienrɛ nī dè kacuɔnrilo kàfɔli wáà pe puu nɛ ye Abiyatari wè, wéli baa 1 Sam 21.2-7.

yawiile kpúu cendenige nī gè ?» A pe 'piiri.

⁵ A pe fungbenye kenme pi 'Zezi yáa wè fungo nī gè, a wi fali nè nyapigele le gèle pe nī ne pe wéli ne tòrí, níe pe kèní; né fali nè kèni kovenigefóli ye wè: «-Kóli sá?a gè.» A nàguo wi 'ki sá?a. A kóli ki fali nè pu?o seni.

⁶ Bà kire 'kpí?ile gè, a Farizienné* pe fali nè yiri a pe sèni piye nyaa peli né Erodi*^p tògo wuulo ní bèle, meni pe bé Zezi cú?o wè bè síe bè yige piye sun?omó nī bè.

Sienni?ebele 'ta?a Zezi kúru gu wè.

⁷ A Zezi wi 'pe ya?a baa né yiri nè ké Galile* ku?ojii mé wè, wire né wi pitenmene ní bèle. A sienni?eme pi 'ké wi kúru gu baa ki ti?e nī gè. Ma 'jo Galile ténime wuulo yo, ma 'jo Zude* ténime wuulo yo, ⁸ ma 'jo Zerizalemi* kà?a wuulo yo, ma 'jo Idume kùlo^q wuulo yo, peli pe mieni 'puu baa. Zuruden* cá?a kúru gu wuulo páli míeni cé pen, nè fàri Tiiri né Siidon ténime wuulo nē bèle. Sienni?eme bñ mieni pi cé wi kakpi?iligele wori lú?u dè, pe mieni cé líe nè ké baa wi kúru gu. ⁹ A Zezi wi 'wi pitenmene ye bèle pe- kóri káa sì?ere pe yérige wire táanni, sienne pe fãa ga wire còri bè tóri lu?o nyuo nē gè?.

¹⁰ Ki nyaa bà wi puu ne yaala feliye yi mieni pori wè, a yaala feliye yi mieni fali ne ñà?aná bè cò daa wi nē, dù?o peli yaadi?ele ke bé kú. ¹¹ Yaala bíli kúru gu yakan?ara 'puu bèle, a peli cé gbénè Zezi nyaa wè pe nê káguro wáa wi mé, níè kòkuulo wáa náà jo: «Muo wí Kulocelié Jaa wè !» ¹² Zezi nìe pe kàanrí náà jo pe fãga wire kenme tìe bè sienne nē bèle?.

Zezi wi 'wi pitenmene kie né siin nyíene bèle nè kòn.

(Mat 10.1-4; Luk 6.12-16)

¹³ Kire kàdu?ume gè, a Zezi sèni tán?a nyagurugo nē, nè sienne páli yori nè yige gboli nī lè, bíli wi puu ne caa pe- kò né wire ní bèle. A pe 'ké wi kúru gu. ¹⁴ A wi 'peli páli kie né siin yori nè yige ne peli yeri tundunminó. Wi puu ne ki caa peli bèle, pe- puu wire kúru gu wire de pe tungu pe- sari Kulocelié sienre jáari dè; ¹⁵ né sí fàn?a ken gè pe mé pe- gbèri gbòdolilo cìrá bèle de yigi sienne nī bèle. ¹⁶ Bíli kie né siin wi cé nyíene nè yige bèle pe míeyé yi n'nye: pe puu ne wàa ye Siimó, a Zezi 'mí?e káa le wi nē ne wi ye

---

^p3.6 Erodi* wire wi 'puu Galile* kùlofóli wè.

^q3.8 Idume kùlo lire 'nyaa Zude ténime labienne nñ ni 'puu a muo yéri né yi?e waa cengeneyenifolime mé bè, ki kùlo ni nē kò muo kàliige mé.

Pieri*.^r ¹⁷ Zebede pìile siin 'puu baa, pe wàa ye Zaki níe ñii ye wè Zan. A Zezi 'peli mí?e le gè nè jo Bowanerigesi, ki kòri wè, «kàsakpenige pìile»^s; ¹⁸ ne wàa ye Andire; ne wàa ye Filipi; ne wàa ye Batelemii; ne wàa ye Matiye; ne wàa ye Toma; ne wàa ye Zaki, Alife jaa wè; ne wàa ye Tade; ne wàa ye Siimɔ Zeloti*; ¹⁹ ne wàa ye Zudasi Isikariyoti, wire wi cì ga Zezi le wè wi leguulo kòli nī gè.

Kapiile nī kàsulugo kiĩ ga sa suo bè nyaa gè?.

(Mat 12.22-32; Luk 11.14-23; 12.10)

²⁰ Kire kàdu?umε gè, a Zezi wi koli nè ké kpáa mé. A sienne pe 'ké nè sénì gbu?ulo nè tón wi nē. A ki 'pe jáa, piyè gbè nè larige taa bè lii?, wi né wi pitenmene ní bèle?. ²¹ Bà wi sa?a wuulo pe 'tire lú?u dè, a pe 'jo ngbéyerige gī wi nī, nè ké bàa wi kóri.

²² Kuloceliε sienre sebecénmine* pàli cé puu baa, peli cé kón Zerizalemi* kà?a mé. A peli 'jo dí gbòdolilo kàfòli ñàa pe ye Belizebuli*^t wè dí wire wī Zezi nī wè, dí wire fàn?a nē wi gbè ne gbòdolilo cìrá bèle ne lá?ala sienne nē bèle.

²³ A Zezi wi 'pe yeri nè kpɔni wī nē, nè sénì nyu né pe ní kàsi?ile nī, nè kénì kàsiile láa wáa nè pe ken né pe ye: «Ki bé síe meni dí Seteni sí de Seteni cìrá de yigi ? ²⁴ A kùlo ó kùlo 'tíla niì pínε lè?, ki kùlo ni bé tuu wī. ²⁵ Ki nugo kire gī, a narige ó narige sienne ceri piyè bìe? bèle, ki narige ki bé tuu wī. ²⁶ Bà sí ki yē, a Seteni ne túngu né wi tíme wuulo ní bèle, wi gboli ni bé wáligi bè cerige, wi wori ti bé yéri bile wī.»

²⁷ A wi fali nè ní nè kàsiile láa wáa nè pe ken né pe ye: «Sien bé gbè sa jíin lé nàgalirige sa?a nī bè wi yere koli dè, ga tí wī kīni nè ki nàgalirige puo wè nè cáan lé? ? A wi jáa wi nē wè, wi bé né gbè wi sa?a yere koli dè wī fungo.

²⁸ M'bé ki juu yeli mé kányi?e nē, kapi?ile feliye yi mīeni yè, né sienkarire felide dí mīe sienne pe 'juu nè tóri pe nyuɔɔ nī yè, Kuloceliε bága sa kire ki mīeni ya?a pe nē.

²⁹ A sien ñī sí siencu?ɔɔ juu nè wáa Kuloceliε Pile* kòli mé gè, tire dè, tire wu?u kiĩ ga sa ya?a sien nē wè?, fúɔ bè pa taa lègele ke mīeni nī; nè ta?a gíi nē ? Ki sien wi 'wīi le kapiile láa nī niì wu?u kiĩ ga kúɔ bè nyaa gè?.»

³⁰ Zezi wi cé kire sienre dáa juu dè nè ta?a gíi nē, bà Kuloceliε sienre sebecénmine* pe

---

^r3.16 Pieri mí?e ki kòri wi 'jo sindenige.

^s3.17 Kàsakpenige pìile kòri wè, kire 'jo nàzɔn gbènge sienne bìele pe 'puu, pe funyɔ yi cé wári pe nàa caanri ne kele nyu.

^t3.22 Zuufulo mé bèle gbòdolilo pe kàfòli wire wi Belizebuli* wè.

yé jo dí yakan?ara dī wi kúruḡu wè.

Sienne bíli bíele Zezi yàa wè né wi narige wuulo bèle ?

(Mat 12.46-50; Luk 8.19-21)

³¹ A wi yàa né wi cōnino pe kénì kón baa nè pen, nè péni yéri baa kpàn?ane né tundunwo tórigo wi kúruḡu, né jo pe- sa wi yeri baa. ³² Sienne pe cé téni nè wi mà?a nè su?u. A pe sénì tundo juu dè wi mé né wi ye: «Muḡ yàa né muḡ cōnino piyē baa kpàn?ane gè, pe 'jo ma ké baa.»

³³ A Zezi wi 'pe ye: «Mì yàa wire wī ḡí, á bíli sí ní mi cōnino bèle ?» ³⁴ Né fali ne sienne wéli bèle ne tòrí, bàli pe cé téni nè wi mà?a nè su?u bèle, né fali nè kénì jo: «N'bele, bàli bíele mì yàa wè né mì cōnino bèle. ³⁵ Sien ḡí wi nyéni Kulocelié fungo kele kúu gèle, wire wī mì cōni wè, wire wī mì yàa wè.»

4

Tàfaliwe yatan?ara kàsiile wori dè

(Mat 13.1-23; Luk 8.4-15)

¹ A Zezi wi kénì koli nè ké nè sénì sienne tenme bèle Galile* ku?ḡjii mé wè. A sienne pe sénì gbu?ulo nè tón wi nē, a ki nyaa fúḡ a wi 'jín nè téni kóri káà nī lu?ḡ nī gè, á sienne pe 'yéri baa lu?ḡ nyuḡ nē gè ne lúru wi mé.

² A wi 'kele sáa juu pe mé kàsi?ile nī; nè kénì kàsiile láà wáa nè pe ken né pe ye: ³ «Yè nyaa, cenge káà, tàfaliwe wáà yé yiri si?i mé, nè sénì yatan?ara wáari.» ⁴ Bà wi ti wáari ne waa dè, a tàa sénì tuu kodenne nī. A sínjari 'yiri nè ti júḡ. ⁵ A tàa sénì tuu sìndari ti?e nī, a tire fali nè caanri nè fiin, bà tári sì 'puu baa sáa ki ti?e nī gè?. ⁶ Bà cenge kénì yiri ne wáari níe sórigi gè, a ti fali nè wa?a. Ki nyaa ti nìre tiì yé jín nè ké dàala laame nī bè?. ⁷ A yatan?ara táa sénì tuu wíire ti?e nī. A wíire ti 'yè nè ti cò, tiì gbè nè pìgele le?. ⁸ A tàa sénì tuu dàacenne ti?e nī. A tire 'sómigḡ nè fiin, nè sen nè ta?ala: tìrige káà, yasenre togo né kpōrigḡ; kàa, pìgele togotaanri; kàa, pìgele dabataan.»

⁹ Á Zezi wi fali nè pe ye dí a ngbú?ulo yē bìli nē, peri lúru cenge díe !

Kōri ḡí nē Zezi wi puu ne nyu kàsi?ile nī gèle ?

---

^u4.3 Zezi kùlo sienne mé bèle a pe je yatan?ara tán?a dè, pe nē ti wáa bè mēni tíele. Yè ki jènyine wéli lè baa sebe nī wè.

(Mat 13.10-17; Luk 6.9-10)

¹⁰ Bà pe kénì yiri sienne sunʒɔmɔ nī bè, a Zezi kobinene né wi pitenmene kie né siin pe 'wi yúgo né kàsiʒile ke kɔri ní wè. ¹¹ A wi 'pe ye: «Yeli bèle, Kulocelie Kùlofɔligɔ* ki kalarile nī yeli cénme nī, g̀i sí ki kpànʒa wuulo kúɔ bèle, ti m̀eni yē peli mé bè kàsiʒile tíele. ¹² Kire nē,

Pe nàa wéli,

pe ně sí de nyaʒaʒ,

pe nàa lúru,

pe ně sí de sienre ti kɔri céngi wèʒ.

A kire laa wè, pe bé koli pen Kulocelie mé,

wi- pe kapiʒile wuʒu yaʒa gè pe nē.^v

Zezi wi 'yatanʒara kàsiile kòn lè.

(Mat 13.18-23; Luk 8.11-15)

¹³ A wi fali nè ní nè pe ye: «A yeli sì sí kàsiile náà lire kɔri cén wè, meni yeli bága ki puu bé kàsiʒile sengele ke kɔri cén wè ?» ¹⁴ Né fali nè pe ye:

«Tàfaliwe wire 'nyaa sien ŋ̀i wi yiri ne Kulocelie sienre jáari dè. ¹⁵ Sienne pàli funyɔ yē bè kodenne tíele lè a pe gbénè s̀nì Kulocelie sienre jáari dè, a ki sienne pe gbénè ti lúʒu dè, Seteni* nê p̀nì ti yige pe funyɔ nī yè. ¹⁶ Pàli funyɔ yē s̀ndenige dàala tíele Kulocelie sienre ti lúʒugo nē gè. A peli gbénè sienre lúʒu dè, pe nê fali nè ti líe né fundaanra ní seni, ¹⁷ nè sí ki taa sienre ti ně ténidiʒe kòn pe funyɔ nī yèʒ. Pe téngelè ni ně ǹire wáaʒ, lèlè láà c̀eri wuulo pe sí puu peli bèle. Ki nyaa, a f̀urɔgɔ káà felige kénì ǹò sien nē wè, á kire laa a sienne kénì pe pari Kulocelie sienre ti wuʒu nē gè, pe funyɔ yi nê fali nè láʒa téngelè nē lè seni. ¹⁸ Pàli funyɔ yē wíire tiʒe tíele; yatanʒara ti nê s̀nì tuu wíire sunʒɔmɔ nī bè. ¹⁹ A peli gbénè Kulocelie sienre lúʒu dè, duniya kasɔngilo feliye yi m̀eni yè, né wali fáannige ní gè, nè f̀ari yere ti m̀eni felide ǹige nē gè, tire ti m̀eni nè pe fáanni nè p̀uunni. Kulocelie sienre ti ně sen pe funyɔ nī yèʒ. ²⁰ Pàli sí yē baa, peli yē dàacenne tiʒe tíele gè. A peli gbénè Kulocelie sienre lúʒu dè, ti nê ténidiʒe kòn pe funyɔ nī yè. Pe nê p̀igele le, nè sen nè taʒala. Tàa nê sen nè taa tieye togo né kp̀origɔ; tàa, tieye togotaanri, tàa, tieye dabataan.»

---

^v4.12 Gireki sienliere sebe ní wè, wéli baa Eza 6.9-10.

Zezi wi 'juu Kuloceliε sienre ti lú?ugo wori nē dè.

(Luk 8.16-18)

²¹ A wi fali nē ní nē pe ye: «Pe sí fètinne mù lè nē ni téngε yatɔngɔ láara wī lé ? Á kire laa, yasinεε láara lé pe sí ni téngε lé ? Fètinda?aga nē tú?u bè? pe sí ni ta?a ? ²² Ye- sí ki cén, kaala láà fáala sì je gá kò baa làrile? gá niì nyaa?. Yakaa míeni sì je ga kò baa làrige?, gá kiì kénì yiri kpàn?ane?. ²³ A ngbú?ulo yē sien ηî nē, sien wiri lúru cèngε.» ²⁴ Né fali nē pe ye: «Yeri jate yeri sienre dáà nē dè. Kenme bì nē yeli ne lúru ne síi wè, kire kenme nē Kuloceliε wi bága yeli ken bè yeli né yeli lú?ugenme ní bè, bé sí sa?ara le yeli mé. ²⁵ Bìli mé yakaa yē bèle, Kuloceliε wi bé ní ga kàa fàri pe mé; bìli sí mé yakaa wè yē bèle?, a cèri ηî ce yē pe mé, Kuloceliε bé ní wi pìle suɔ pe mé.»

Kuloceliε Kùlofoligɔ kiì bè yatan?ara pìige tíεε, ki nē fiin kùime.

²⁶ A wi ní nē pe ye: «Yè tí mi Kuloceliε Kùlofoligɔ* kenme juu bè, bè tìε yeli nē. Kuloceliε Kùlofoligɔ kiì bè majo bè tàfaliwε yē mme. Sien wi nē sénì yere tán?a dè baa si?i nī gè níε ké kpáa mé. ²⁷ Wi séni ηóni wī yo, wi séni yē baa nyewe ne kele káli kúu wī yo, wi ně cén meni yatan?ara ti kénì puu né fiin nē lie nē síε wè?. ²⁸ Dàala ni nē ti yègε niì mé. Tìrìre tire ti nē kìnì nē yè gbíen, á yaliire ti nē né kénì puru nē pìime le. ²⁹ A yafalide ti sí kénì lie nē nò pe ti líε dè, si?ifoli wi nē nyàkɔnigɔ caa nē sénì tuu ti nē ne ti kɔni.»

Kuloceliε Kùlofoligɔ ki nē séli cí?ε.

(Mat 13.31-32,34; Luk 13.18-19)

³⁰ A Zezi wi fali nē pe ye: «Gáa felige ní we bé gbè Kuloceliε Kùlofoligɔ* tónminɔ gè ? Kàsiile níi we bága wáa dí ni sí Kuloceliε Kùlofoligɔ kenme tìε bè ? ³¹ Kuloceliε Kùlofoligɔ kiì bè mutaridi pìige^w tíεε, kire ki 'yìrige yatan?ara ti mieni nē dè. ³² Nè sí ki taa a pe gbénè ki tán?a gè, ki tìrige ki nē yè nē kpà?ala naaguɔ yafalide ti mieni nē, nè lère wáa kpolido, sínjari nàa sìere téngi ki nyúmɔ nī bè.»

³³ Zezi wi puu ne Kuloceliε sienre nyu dè sienne mé bèle kàsi?ile nī feliye feliye, nè yeli né pe sìnjilige kenme ní bè. ³⁴ Wìi puu ne sienre nyu kàsiile fùn?. A wi sí cé gbénè kénì yē né wi pìtenmene ní bèle pìye yákuɔɔ bèle, wi nē kàsi?ile ke kɔri juu wè nè tìε pe nē.

---

^w4.31 Yatan?ara táà felide dī mutaridi wè; ti wè ná?a weli kùlo nī lè?. We bé gbè ti tónminɔ né feni ní, bà ti yìrige dè.

Zezi wi 'káfalijuulo kàsa?a yérige.

(Mat 8.23-27; Luk 8.22-25)

³⁵ Ki cengu?o gè, a wi 'wi pìtenmene ye bèle pe- lu?o jeli gè pe ké kanyuo gîi mé gè.
³⁶ A pe 'yiri sienne sun?om?o nî bè nè wi líe kóri nî gè a pe 'ké. Kóriyo yáà 'puu baa né pe ní lu?o nî gè. ³⁷ A káfaligbu?o káà sèni yè pe kúrgu baa lu?o nî gè, lu?o ki yègí ne kpúon kóri nē gè, ne jiin ki nî, nè fali ne caa bè kóri le gè ki nyì seni. ³⁸ Zezi wi 'puu sínewe baa kóri kàdu?u mé gè ne ñóni, né nyùgo kpóni gè ngbónig?o nē.

A wi pìtenmene pe sèni wi kpúon nè yège, né wi ye: «We kàf?li, je we bé kùu wî, ki wè muo nē gbèlige lé? ?»

³⁹ A wi 'nyé, nè fali nè juu nè jenme káfalige nē gè, né lu?o ní gè, né jo: «Yéri sógi muo, má muo nyuo tón gè !» A káfalige ki fali nè yéri seni, a ti?e ki fali nè nyígi yólilo seni.

⁴⁰ A wi fali nè yi?e nè wi pìtenmene ye bèle: «Gáa fiere felide dî yeli nî kenme báà nē bè ? Yeli tù?o ne tíin téngéle fùn wî lé ?»

⁴¹ A fiere 'pe cò kpu?o a pe yè ne piye yúgo níe wáa: «Sien ñíi feliwe wî ñàa wè ? Káfalige né lu?o ní gè, ti mieni ne lúru wi nē !»

5

Zezi wi 'gbòdolilo cira nè yige nàguo wáà nî Geraza kùlo nî.

(Mat 8.28-34; Luk 8.26-39)

¹ Bà pe sèni lu?o jeli gè nè ké labienne nîi mé lè, a ki nyaa pe 'jîin Geraza kùlo^x nî.
² Kpòng?li^y táanni ki 'puu. Bà Zezi ne yigi kóri nî gè, a nàguo wáà fali nè yiri baa kpòng?li nî wè ne wi kpàlí seni; gbòdolilo sien wi 'puu. ³ Wi kòridi?e kire ki 'puu kpòng?li wè. Sien fàn?a sì puu bè gbè wi puo bè yérige?, a ki né ce yē nyù?om?o ní pe 'wi puo?. ⁴ A pe yé wi puo né nyù?om?o ní felige ó felige, wi nê ti mieni píle nè celile. Sien sì puu ne jà?á bè gbè wi cò bè yérige?. ⁵ Wi puu ne nyaari pìlige né cenvugo kpòng?li nî wè, né nyaguruyo náame tiye ní, níè ne kòkuulo wáari, ne wîi kpúon ne celile né sîndari ní.

⁶ Bà wi kénì Zezi wéli wè nè nyaa wi báan baa li?i wè, a wi 'líe ne fé ne waa wi

---

^x5.1 Geraza kùlo nîi Galile ku?ojii cengenyenifolime mé.

^y5.2 Nyeye yi 'puu pe nê yi túgu nè ya?a sîndenigba?ala nē, á kire laa kàwiiye yáà nê puu sîndenigba?ala láara túguya?aya bè bùuwiiye kenme tíele.

kúrugú, nè sèni káguro wáa wi táanni, ⁷ né fali nè kòkuugbuo wáa seni, né wi ye: «Gáa mi 'kpí?ile muo nē Zezi, Kulocelie Jaa, Kulocelie ḡàà wī kulocelie pe mieni Kàfòli wè ? -Ki kpí?ile né Kulocelie ní, má fāga mi wu?o?.»

⁸ Ki nyaa Zezi wi cé ki juu nè gbènge gbòdoli mé wè né wi ye wi- yiri nàguo nī wè. ⁹ Né fali nè wi yúgo né wi ye: «Pe 'muo ye gáa ?»

A wi 'jo: «Pe 'mi ye "Nì?ene"; weli tònì yē ná?a nì?ebele wī.» ¹⁰ A wi fali nè tuu ne Zezi náari wè, ne wi fien né wi ye wi fāga peli cira bè yige baa ki ténime báà nī bè?.

¹¹ Tieliye togo káà 'puu baa nyagurugo nē gè ne caa ne káa, ki tieliye yi tònì nè puu nì?eye. ¹² A gbòdolilo pe fali nè tuu ne Zezi náari wè, né wi ye a wi 'peli cira wi- tí peli sa jíin tieliye nyàà nī yè. ¹³ A Zezi wi 'yéri ki nē. A pe fali nè yiri nàguo nī wè, nè sèni jíin tieliye nī yè. Tieliye yi cé tieliye sirakie kúo, a yi mieni yi fali nè fè nè tigi nyagurugo nē gè, nè sèni lá?ala nè tuu baa cá?a nī gè, nè yíbirì nè kùu yi mieni yè.

¹⁴ Sienne bíli pe puu ne yi nári bèle, a pe 'fè nè sèni ti juu kà?a mé gè, né siiye wuulo ní bèle. A sienne pe 'pen bè pa nyaa, gáa ki 'kpí?ile gè. ¹⁵ Nè péni yiri Zezi kúrugú wè, nè nàguo nyaa wè ténìwe, ḡàa nī gbòdolilo tògo ki 'puu gè, a wi 'bururo le, ne ní cìiliwe nè kele yi?e cén. A fícre 'pe cò.

¹⁶ Bíli pe yé puu baa nè kele ke tórigenme nyaa bè, a peli 'ti yi?e juu nè tìe sienne nē bèle, gù ki 'tóri yakan?ara nàguo né tieliye sun?omò ní bè. ¹⁷ A sienne pe yè ne Zezi náari wè, ne wi fien né wi ye wi- yiri peli ti?e nī gè.

¹⁸ Bà Zezi 'lá?a ne waa bàa jíin kóri nī gè, a nàguo wi 'wi fien né wi ye wi- tí wire kò né wi ní. ¹⁹ Zezi wii yéri ki nē?, né sí wi ye: «Te waa kpáa mé, ma sa ti juu muo sa?a wuulo mé bèle gù míe Kàfòli Kulocelie wi 'kpí?ile muo mé gè, né bà wi nyinime taa muo nē wè.» ²⁰ A nàguo wi 'lá?a nè ké, nè sèni ki jáari ne mári Kàaya Kie ténime^z pi mieni nī, kakpu?o gù Zezi wi 'kpí?ile wire mé gè. A ki 'kpí?ile sienne pe mieni mé kafònnò.

Zayurusi sèni wi póri yaama wori juu dè Zezi mé.

(Mat 9.18-26; Luk 8.40-42)

²¹ A Zezi né wi pìtenmene ní bèle, a pe koli nè jíin kóri nī gè nè ké lu?o kanyuo gù mé gè. Bà pe sèni yiri bèle, a sienne pe fali nè péni gbu?ulo nè tón Zezi nē wè baa lu?o nyuo nē gè. ^{22,23} A tenmeza?a* kàfòli wáà kénì pen, pe puu ne wi ye Zayurusi, nè péni káguro

---

^z5.20 Kàaya Kie ténime pi 'puu Galile ku?ojii cengeneyenifolime mé.

wáa wi táanni ne wi náari ne yobilo né wi ye: «Mi póri^a wii baa ne yáa ne waa bè kùu, nyuo mi nē ma sa kiye ta?a wi nē, ma wi suo wi- kò sii nē.»²⁴ A Zezi wi 'líe nè píné né wi ní. A sienne pe 'ta?a wi kúrugú, ne wi fòlilo ne waa.

Zezi wi 'gbéligé yaama lá?a celiwe wáa nē.

(Luk 8.43-48)

²⁵ Celiwe wáa 'puu baa, gbéligé yaama 'puu wi nē, fúo nè pénì taa yi?ele kie né siin.
²⁶ Ki cuo wi cé tóri wajaala sáa tiye nī, a wi kóliyeré ti mieni 'kúo baa ki koliyo nī yè. Kire né ki mieni kàa pórímò sè yé cén?; kàa ce ki puu ne fàrí wi yaama nē bè. ²⁷ Bà sí wi kénì Zezi wori lú?u dè, a wi sèní jín sienne nī bèle, nè cò nè taa Zezi burugo nē gè kàdu?u mé gè. ²⁸ Wi cé ki sòngi nè jo: «A mi cénì cò nè taa wi burugo kire yákuo nē gè, m'bé póri.» ²⁹ Bà sí wi sèní cò nè taa Zezi burugo nē gè mme gè, a wi gbéligé ki fali nè yéri seni. A wi fali nè ki cén wire nyénì pu?o seni.

³⁰ Ki lènunò nī lè a Zezi fali nè ki cén fàn?a káa nyénì yiri wire nī. A wi 'yi?e nè sienne yúgo bèle né pe ye: «Íjáa wi 'cò nè taa mi burugo nē gè ?»

³¹ A wi pìtenmené pe 'wi ye: «Muò tíme 'sienne nyaa bèle bà pe 'muò mà?a nè su?u kayòbiyo yi mieni nē yè mme gè, né ní nè jo njáa wi 'cò nè taa muò nē lé ?»

³² A wi fali ne sienne wéli bèle ne tòrí, bè ki cén sien njí wi 'cò nè taa wire nē wè.
³³ Celiwe wire yé sí ki cén gii ki 'kpí?ile gè. A fiere 'wi cò, a wi fali ne fún seni; a wi fali nè sèní káguro wáa Zezi yi?e mé gè, nè kányi?e ki mieni juu wi mé. ³⁴ A Zezi wi 'wi ye: «Ne póri, muò téngéle ni 'muò suo. Te waa yanyige nē, Kulocelié- ma ya?a gbènwé.»

Zayurusi póri wi 'kùu a Zezi 'koli nè wi nyé.

(Luk 8.49-56)

³⁵ Bà Zezi ne tire nyu ne tíin dè, a sienne pálì 'kón baa tenmeza?a* kàfòli kpáa mé gè, njáa póri wi puu ne yáa wè, nè pénì jo: «Muò póri wii baa kùuzinewé, fá ní kpáan de kàfòli fùró wè?.»

³⁶ A Zezi wi 'ki sienre lú?u dè, a wi fali nè nàguo ye wè: «Mie líri, má taa ma téngé díe.» ³⁷ Né fali nè Pieri né Zaki kóri, nè fàri Zaki wi cóni Zan nē. A pe taanri pe 'píné nè ké né wi ní. Wìl cé ní nè yéri ki nē a wàa fàri pe nē?.

³⁸ A pe sèní jín tenmeza?a* kàfòli wi sa?a nī gè, nè kónro nyaa dè baa gbù?ogbuo,

---

^a5.22,23 Gireki sienre nī dè ki 'jo pùò wi puu ne tíin cíewe wī.

sienne pe nyeni ne cáaduu kɔnrɔ wáari dè. ³⁹ A wi 'pe ye: «Gáa kɔnrɔ ye wáari mme gè ? Pùò wiì kùu wī ? ! Wīi ne n̄óni wī.» ⁴⁰ Piyè tóri né wi sienre ní dè?.

A wi fali nè pe mieni ye pe- yiri kpànʔane, á ki 'kò wire né wi kobinene peli, nè fàri pùò wi tuu né wi yàa nē wè. A pe 'jīin pùò kúruɡu wè baa wi sínediʔe nī gè. ⁴¹ A Zezi wi fali nè sèni pìcapile cò lè kɔli nē gè, né wi ye: «Talita kumi !^b» Kire kɔri wi 'jo: «Pìcapile, mi 'jo ma yè !»

⁴² A pìcapile ni fali nè yè ne tári seni. A ki 'pe fungo wúo kátii, a fíere 'pe cò kpuʔɔ. Pìcapile ni yiʔele ke 'puu yiʔele kie né siin. ⁴³ A Zezi fali nè ki juu nè gbènge pe nē né pe ye pe fǎga tí sien- ki cén?, né fali nè jo pe- suro ken pùò mé wè wi- lii.

6

Nazareti kàʔa sienne piyè téngɛ Zezi nē wè?.

(Mat 13.53-58; Luk 4.16-30)

¹ Bà tire 'tóri dè, a Zezi wi 'yiri ki kàʔa nī gè nè ké kàʔa gī mé pe 'wi gbó á wi 'lie wè.^c A wi pìtenmene pe 'píne né wi ní. ² Cendénige* cenge kénì nò gè, a wi 'ké nè sèni sienne tenme bèle tenmezaʔa* mé gè. Sienniʔene 'puu baa ne lúru wi mé. Wi tenmene ni cé pe nyùgo cò, a pe 'jo: «Sé wi 'dàa ti mieni tenme dè nè cén ? Sé wi 'kón né kire sìnjilige gáa felige ní gè ? Kakpoliyo nyàa wi kpínʔini nyàa yè, n̄áa wi 'ki fànʔa ken gè wi mé ? ³ Wire bè? lé Maari jaa wè, n̄àa wi 'kátengbunʔɔ baara tenme dè bile wè lé ? Zaki né Zoziyé bèle, né Zuda né Siimɔyé pe luɔ wire túʔu bè? ? Wi cɔninɔ bèle celile bèle pe túʔu wè bile né we ní náʔa kàʔa nī gè ?» A kire 'kò pe mé kateligile Zezi kúruɡu wè, piyè téngɛ wi nē?.

⁴ A wi 'pe ye: «Sienne piyē ne tóri né Kuloceliē sienjuuwo* ní wè tierɛ ti mieni nī, nè sí ki taa wi kásiʔi nī gè, kàʔa gī nī wi narige wuulo né wi pínɛziime wuulo yē bèle, sienne pe wè tóri né wi ní baa kire kàʔa nī gè?.»

⁵ A kire 'ki ken Zezi sì kakpoliyo kpíʔile baa ki kàʔa nī gè?. Yaala páli cèri yákuɔ nē wi cé kiye taʔala yè nè pe puʔɔ. ⁶ Ki cé wi fungo wúo bà téngɛle sì puu kàʔa gáa ki sienne mé bèle?.

---

^b5.41 Arameyen sienre nī Zezi wi cé juu mme gè.

^c6.1 Zezi wi 'lie Nazareti kàʔa nī, Galile ténime nī ki 'puu.

Zezi wi 'wi pìtenmene tun bèle siin siin.

(Mat 10.5-15; Luk 9.1-6)

A wi kò ne nyaari vòyo nī yè ne Kulocelie sienre nyu dè sienne mé bèle. ⁷ Nè kénì wi pìtenmene kie né siin yeri bèle nè pe pìne, nè pe tun siin siin, né sí fàn?a ken gè pe mé pe- gbèri gbòdolilo cìrá bèle de yigi sienne nī bèle. ⁸ Wi cé ki juu nè gbènge pe nē né pe ye pe fāga yafien líe bè le pìye kúrugu?, nè yiri kàgbiile yákuo nī?, né ní nè ki juu pe mé né pe ye pe fāga yaliire líe?, pe fāga kpòbigò líe?, pe fāga wali líe?; ⁹ né sí jo pe- tōriyo le, pe fā sí buruyo siin siin líe?. ¹⁰ Né fali nè ní nè pe ye: «A yeli sèni tìrige kpáa ó kpáa nī, yè kò baa ki ti?e nī gè fúo bè taa yeli pa yiri ki kà?a nī gè. ¹¹ Nè pìne a yeli 'ké ti?e ó ti?e nī, a piyè sèni yeli cò nabònrò nē?, nè pìne a pe 'cìi piyè lú?u yeli sienre nē dè?, a ye kénì waa wè, ye yeli yeda?ala cúbugo cúru gè ye wo baa ki ti?e nī gè.^d Kire ki bé ki tìe ki ti?e sienne nē bèle dí yeli nyénì tóri baa pe mé bèle.»

¹² A pìtenmene pe 'ké nè sèni Kulocelie sienre nyu dè ne mári sienne mé bèle, nìe ki nyu né jo ki yeli pe- funyo yáà líe, pe téngè Kulocelie nē. ¹³ Pe puu ne gbòdolilo cìrá bèle ne yigi sienne nī bèle, nìe sùnmo kurugu yaakpòlilo sáa nē pe pori.

Kùlofòli Erodi wi 'tí a pe Zan Batiisi nyùgo ceri gè.

(Mat 14.1-12; Luk 9.7-9)

¹⁴ Bà Zezi mí?e ki yé yiri kùlo nī lè mme gè, a kùlofòli Erodi* wi kénì wi wori lú?u dè. Pàli yé jo dí Zan* Batiisi wi 'koli nè nyé nè yiri, dí kire ki 'tí a wi 'jáa ne kakpoliyo kpín?ini yè. ¹⁵ A pàli 'jo dí sienjuuliewe* Elii* wī, a bìli 'jo dí fa?a fa?a Kulocelie sienjuuliewe* wáà wī.

¹⁶ Bà Erodi* kénì ki sienre dáà lúru dè ne mári mme gè, a wi 'jo: «Zan* njáà mi yé tí pe wi nyùgo ceri gè, je wire wi koli nè yiri.»

^{17,18} Ki nyaa Erodi* wire tíime wi cé sienne tórigo a 'pe Zan* cò wè nè tón kasuu nī Erodiyadi kenme nē. Erodi wi còni njáà pe puu ne ye Filipi wè, wire cuo wi 'puu Erodiyadi njáà wè; á ki sí nyaa Erodi wire cé celiwe cira wè nè suo Filipi mé wè. Bà Zan cé sí puu ne nyu Erodi nē wè né jo dí kiì yeli? wi- wi còni wi cuo suo wè wi mé wè, a Erodi sí kapiengbuònnò tórigo a pe sèni Zan cò wè nè negejòliyo le wi nē né sèni wi tón kasuu nī. ¹⁹ Zan sienjuuro míeni tìl cé celiwe déni wè?, a wi sí ne kenme caa bè wi kpúu bè yige bile. Wiì cé sí ki larige taa gè?. ²⁰ Ki nyaa Erodi wi puu ne Zan fi?é wè; wi cé ki

---

^d6.11 Yeda?ala cúbugo ki cúru go ki kòri wi 'ki tìe, peli yafien ní wè tìin baa né ki kà?a ní gè?.

cén Zan wii sien sínwe kolimɔfun. A wi kò ne wi wéli wi leguulo nē bèle. A wi cé gbénè Zan sienre lú?u dè ti nê fungo nya?ami gè wi nī, nè ki ya?a ki cé wi déni bèri Zan sienre lúru dè.

²¹ Cenge káà, a lèjennè láà kénì nìi ken Erodiyadi mé wè. Ki nyaa, cenge gû Erodi* yeziile ni cé mà?a lè, a wi 'pùrɔɔ ténge ki cenge nī gè, nè wi tà?ara baakuɔnyenine yeri bèle, né kapiengbuɔnnɔ kàfɔlilɔ ní bèle nè fàri Galile* sienkpolilo nē bèle, nè jo pe- sa lii wire kpáa mé.

²² Ki cenge gè, a Erodiyadi póri wi 'ké nè sénì sòmigɔ nè yúɔ sienkpolilo pe yi?e mé gè baa kùlofɔli táanni wè, a ki tóni nè kùlofɔli déni wè né bili pe cé yeri nè pen bèle. A wi 'sinbori píle ye lè dí a yege ó yege 'wi déni wi- ki juu, wire bé ki ken wi mé. ²³ Né fali nè nyuɔ kún nè ken pìcapile mé lè, né ni ye dí a ki né cénì nyaa wire kùlo ni tìlaga kire wi caa, wire bé ki ken wi mé.

²⁴ A pìcapile ni 'yiri nè sénì ni yàa yúgo wè né jo: «Yàa, mi- wi ye gáa mi ne caa ?»
A wi nuu wi fali nè wi ye dí: «Sa wi ye Zan* Batiisi nyùgo muɔ ne caa.»

²⁵ A pìcapile ni fali nè fè nè ké nè sénì kùlofɔli ye wè: «Mi ne ki caa píra píra ñàà nī wè, ma mi ken né Zan* Batiisi nyùgo ní, ki- puu lege tasaa nī.»

²⁶ A ki sienre ti 'laame cú?ɔ kùlofɔli nī wè kátii. Bà sí wi cé wi nyuɔ fèni gè nè kúɔ pìcapile mé lè wi nabɔnminɔ pe mienì nyaame nē bè, a wi 'ki nyaa wire sì ní gbè sùn?ɔɔ wire nyasienre nī dè?. ²⁷ A wi fali nè wi kapiengbuɔnwɔ wáà nigbe tórigo, bàli pe sí ne wi wéli bèle, né wi ye wi- sa Zan* nyùgo ceri gè wiri báan. A kapiengbuɔn nàguɔ wi 'ké nè sénì Zan nyùgo ceri gè baa kasuu nī wè, ²⁸ nè le tasaa nī, nè pénì ken pìcapile mé lè. A ni sénì ki ken ni yàa mé wè.

²⁹ A ki sienre ti 'nɔ Zan* wi pìtenmene nē bèle. A pe 'ké nè sénì kpúu yige wè kasuu nī wè nè sénì wi tón.

Zezi wi 'sienne siramu?ɔ sirakogunɔ ken pe 'lii.

(Mat 14.13-21; Luk 9.10-17; Zan 6.1-14)

³⁰ Bìli Zezi wi cé tun bèle, a pe kénì pìye pínè làa nē wi táanni, ne pe baara ti kenme nyu bè ne tíí wi nē, keke gílì peli yé kpí?ile nè tóri gèle, né tenmene nî peli 'ken nè mà?a sienne mé bèle.

³¹ A Zezi wi 'pe ye: «Yeri báan we- ké larige nī ye sa ñó ye taa cèri.» Ki nyaa sienne pe puu ne gbun?uni ne tóngi pe nē nì?ebele, larige sì yé ní nè puu baa pe- gbè taa bè lii?.

³² A pe 'jín kóri káà nī nè sì?ere sienne táanni bèle, nè ké larige nī baa sienne sì puu

bèle?

³³ Bà sienne pe kénì pe wéli nè nyaa pe waa bèle, a pe 'ki cén peli bìele. A pàli 'yè kàaya yáà nī nè taʔa pe nē tǎliyo nē, nè sèni pe yiʔe caanri.

³⁴ Bà Zezi wi sèni yiri kóri nī gè, nè sienne nyaa bèle gbuʔulibolo; a pe nyinime 'jín Zezi nī wè kpuʔo. Pe 'puu bè sìnbaara tíele, nàʔafoli fùn. A wi fali ne pe tenme kele sáa nē seni.

³⁵ Bà ki kénì mǎgo nè lèle láà kúo lè, a wi pìtenmene pe sèni juu né wi ní ngbúʔulo táanni, né wi ye: «Tiʔe gáà kii náʔa sìnbirige díe, cenge ki sí ne kúu we nē; ³⁶ -sienne yaʔa bèle pe- ké vòyo tiere nī pe sa yaliire caa pe lii.»

³⁷ A wi 'pe ye: «Yè pe ken pe- lii yeli tíime bèle.»

A pe 'wi ye: «Denarile^e sirakeli búru sí we baa suo lé bè pe ken pe- káa wè ?»

³⁸ A wi 'pe ye: «Yè sa wéli baa, búrulo jori bìele baa yeli mé ?» A pe sèni wéli baa, né péni wi ye: «Búrulo kogunǎ né fúolo siin.»

³⁹ A wi 'pe ye: «Yè sienne téngé bèle tòyo tòyo, nyàpirige nē gè.» ⁴⁰ A pe 'tèni gbuʔulo gbuʔulo. Pàli 'puu dabataandaan, pàli, togosiin né kpǎrigǎ kpǎrigǎ.

⁴¹ A Zezi fali nè búrulo kogunǎ líe bèle né fúopigele siin ní gèle, nè yiʔe yège gè nyiʔene nī, nè kpuʔoʔo taʔa Kulocelié nē, né fali nè búrulo celile celile bèle nè ken wi pìtenmene mé bèle, a pe 'wi lielé sienne nē bèle, né fali nè ní nè fúolo kúnminǎ bèle nè pe ken, a pe 'pe lielé nè tóri sienne nē bèle. ⁴² A sienne pe mieni 'káa nè tín, ⁴³ nè búru senwe yaʔa né fúolo ní, a káagoriro ti 'juoʔo kie né siin le yi nyi búru né fúolo nē bèle.

⁴⁴ Sienne bíli pe yé káa búru nē wè pe yé nàguǎlo siramuʔo sirakogunǎ kúo.

Zezi wi 'tánʔa nè tóri luʔo nē.

(Mat 14.22-23; Zan 6.16-21)

⁴⁵ Bà tire 'tóri dè, a Zezi wi 'ki juu nè gbènge wi pìtenmene mé bèle né pe ye pe- kóri káa líe pe luʔo jeli gè pe kíni wire yiʔe nē Besayida kàʔa mé gè, dí wire bé sienne torigo bèle béri waa pe kúru. ⁴⁶ Bà wi kénì sienne torigo bèle nè kúo wè, a wi 'ké nè sèni tánʔa nyagurugo náame, nè Kulocelié náari wè.

⁴⁷ Cenge ki kénì kúo lèle nī nē baan cenguǎwuǎ mé dè, a ki nyaa wi pìtenmene pe puu ne tীন baa luʔo sunʔomǎ nī bè né kóri ní gè, á wire ní baa kpànʔane gè wii nigbe.

⁴⁸ Lèle nī nē Zezi kénì je pe nyaa bèle, ki ní gòpǎpeliwe nyeni lèle nī. Káfalige ki puu ne

---

^e6.37 Denari nigbe wire 'puu baakuǎo cenbogo sàri.

wáari ne pe kpàlí, a kóri ki 'kò pe mé píribin?ε. A wi 'líε ne tári ne waa pe kúruḡu lu?ɔ nē ḡè, nè sèni kò cè bé pe fénigε. ⁴⁹ Bà pe kénì wi wéli nè nyaa wi tári lu?ɔ nē ḡè, a pe 'jo dù?ɔ kikuuyirige ḡī, nè fali ne kòku?ulo wáari seni. ⁵⁰ Pe mieni cé wi nyaa, a nyine ni 'yiri pe nī.

A Zezi wi fali nè juu né pe ní, né pe ye: «Yè yeli nàzɔnnɔ ténge bèle tienugo nī, mi wī !» ⁵¹ né fali nè jíin pe kúruḡu kóri nī ḡè, nè ténì. A káfalige ki fali nè yéri seni. A ki 'pe fungo wúɔ kátii. ⁵² Ki nyaa pe funyɔ yi puu ne tíin ne pe kàlí búru kanyu?ɔninɔ wori nē dè. Pe sícilige ki puu ne tíin tóngɔ.

Zezi wi 'yaala pu?ɔ Zenezareti kùlo nī.

(Mat 14.34-36)

⁵³ A pe sèni lu?ɔ jeli ḡè nè jíin Zenezareti kùlo^f nī. ⁵⁴ Bà Zezi 'yiri kóri nī ḡè, a sienne pe fali nè wi nyaa nè cén seni. ⁵⁵ A ki fali nè kò a sienne pe yé ḡbénè Zezi wori lú?u dè ti?ε ó ti?ε nī, pe nàa waa ne pe yaala líi bèle fitu?ɔlɔ nē ne báan Zezi kúruḡu wè. ⁵⁶ A kire fali nè kò a Zezi cé ḡbénè ké ti?ε ó ti?ε nī, ḡi ki 'vòro tieye kúɔ yè né siiye ní yè, né kàaya ní yè, sienne pe nê pe yaala tugo bèle nè sèni ténge dàliye nē yè, níè ne wi fien wi- tí yaala pe- cò daa wi burugo kàsenge kire yákuɔ nē. A yaala bílì cé sí ḡbénè cò nè taa wi burugo nē ḡè pe nê pu?ɔ.

7

Kali?εle wori dè

(Mat 15.1-20)

¹ Kulocelie sienre sebecénmine* pàlì cé kón Zerizalemi* kà?a mé. A pe sèni ḡbu?ulo Zezi táanni wè, peli né Farizienne* ní bèle. ² A pe kénì ki ci?ige nè nyaa Zezi pìtenmene pàlì 'ténì ne líi né pe kiyε ní yè nú?ɔyɔ, kire 'jo piyè yé yi jíge nè yeli né Zuufulo* pe kali?εle jígegenme ní bè?. ³ Ki sí nyaa, Farizienne peli né Zuufulo senmine ní bèle, pe kaliele nī, a sien wi je lìi wi yeli wi- kiyε jíge yè bè nò kabu?ulo nē. ⁴ Nè pínε a sien wi 'kón céni mé, a wi 'laa wiì ḡbéli nè mùnu, wi nē ḡbè yakaa káa?. Pe kali?εle ke felieye yii nì?eye: yagbu?ɔlɔ jígege yē baa, sikɔntasaala jígege yē baa, kányiere kàju?ɔlɔ jígege yē baa.

---

^f6.53 Zenezareti kùlo nī Kaperinawu kàliige mé cengeneyenifolime mé.

⁵ A Farizienne* né Kulocelie sienre sebecénmine pe 'sì?ere nè kpóni Zezi nē wè nè wi yúgo né wi ye: «Gáa nē muo pitenmene pe wè ne liele koligo tári gè? ? -Pe wéli bèle, bà pe líi né kiyé ní yè kariyé yè.»

⁶ A Zezi wi 'pe ye: «Sienre díi Kulocelie sienjuuliewe* Ezayi* wi cé juu yeli kenme nē bè né jo yeli yē jànvaafólilo funyo ní yè siin siin yè, ki sienre ti 'yeli baa círe ! Ki sienre tií baa sebe nī wè, a Kulocelie wi 'ki juu né jo:

*Nyawari yákuo nē sienne bálì piyē ne mi kpóri,
nè ki ya?a pe funyo nī yè piyē liilibele mi nē.*

⁷ Kpu?oro díi pe 'jo piyē ne tari mi nē dè,
ti mieni yē wíra wí,

sienne kaju?ulo nē piyē ne sienne tenme bèle né jo mi sienre díi.⁸

⁸ A Zezi fali nè ní nè ki juu pe mé né pe ye: «Yeli 'Kulocelie kodan?ara cíi dè, né kò ne tári kali?ele nē. ⁹ Yeli tóni nè jáa bèri Kulocelie kaju?ulo kéngi gèle de wáari wè, bé sí taa de yeli kali?ele kpóri gèle. ¹⁰ Kulocelie sienjuuliewe* Misa* wi cé ki juu wi sebe nī wè né jo: «Sien yeli wiri wi tuu né wi nuu kpóri», dí «a sien 'wi siivoli ti?ele, ki sien wi yeli pe- wi kpúu.»^h ¹¹ Yeli bèle, yeli nê fólì ki nē bè jo a sien 'wi siivoli ye dí: «Yegé gî mi puu ne sòngí bága ken muo mé gè, ki kénì kpí?ile 'kòribani'.» Kire kòri wi 'jo: «Mi kénì ki ken Kulocelie mé.» ¹² Yeli nê yéri ki nē sien wi- fã ní yafien kpí?ile wi siivoli mé wè cígini?. ¹³ Yeli 'Kulocelie sienre tón dè né yeli kali?ele ní. Kele kálì sáa ne tíin baa, gíli yeli ne kpín?ini ne tòrí bè gáli tíele gèle.»

Kele gíli ke nyéni sien nóri wè Kulocelie yi?e mé gè ?

(Mat 15.10-20)

¹⁴ A Zezi wi fali nè sienne pe mieni yeri nè kpóni wíi nē cígini, nè pe ye: «Yè mi sienre dáà sómigo dè ye lú?u ye mieni bèle. ¹⁵ Yakaa wè kòngí kpàn?ane ne jíin sien nī wè ne wi nóri?; macen kele gíli ke yègí sien fungo nī gè, keli ke sí sien nú?o wè. ¹⁶ [A ngbú?ulo yē sien n̄i nē, sien wiri lúru cèngé.]»

¹⁷ Bà pe kénì yiri sienne sun?om̄o nī bè nè ké kpáa mé gè, a wi pitenmene pe sèni wi yúgo né kásiile náà ni kòri ní wè. ¹⁸ A wi 'pe ye: «Yeli ne tíin sijnjilige fùn wí lé ? Yeli sì ki cén lé yakaa wè kóngi kpàn?ane ne jíin sien nī wè, ne wi nóri fungo nī gè?. ¹⁹ Yaliire

---

⁸7.7 Wéli baa Eza 29.13.

^h7.10 Wéli baa Yir 20.12; Fàn 5.16.

dî sien wi sí líi dè, ti wè jíin nàzɔn nī?, lie nī ti sí jiin; kire kàdu?ume gè sien wi nê ké kàfu?u mé.» Zezi wi cé kire sienre juu dè bè ki tìe yaliire ti mieni yē cènre, tàa wè baa peri tire fún?.

²⁰ A wi fali nè ní nè ki juu pe mé né pe ye, dí: «Sòngirɔ dî ti nyéni yègí sien fungo nī gè, tire ti nyéni sien nóri wè Kulocelié yi?e mé gè. ²¹ Sòngibiire né kakolido felide ti mieni tii ne kóngi sien fungo nī wī. Ma 'jo cecaafaaliga yo, ma 'jo nàjaafaaliga yo, ma 'jo kàyuugo yo, ma 'jo sienkpu?u yo, ²² ma 'jo cekɔngɔ kele yo, ma 'jo fungbu?ɔ kele yo, ma 'jo sìpiire yo, ma 'jo jànvaa kele yo, ma 'jo cú?ɔmɔ kele yo, ma 'jo nyebiennε yo, ma 'jo míeku?u sienre yo, ma 'jo nienyienigε yo, ma 'jo sìnjlime fùn kakpi?iligele yo, ²³ tire kakolido dáà ti mieni felide tii ne kóngi sien fungo nī wī níè wi nóri Kulocelié yi?e mé gè.»

Zezi wi 'gbòdoli cira nè yige celiwe wáà póri nī.

(Mat 15.21-28)

²⁴ Bà Zezi kénì tire juu nè kúɔ dè, a wi fali nè yè nè ké Tiiri kùlo mé, nè sèni jíin sa?a káà nī, wii puu ne caa sienne pe- ki cén wire yē baa ki sa?a nī gè?. Kire né ki mieni, a ki kénì cén. ²⁵ A celiwe wáà kénì wi wori lú?u dè. Yakan?ara cé puu ne ki cuɔ wi póri fùrɔ wè. A celiwe wi fali nè ké Zezi kúruɔ wè, nè sèni káguro wáa wi táanni, ²⁶ nè wi náari né wi ye wi- sa gbòdoli cira wè wi yige wire pùɔ nī wè. Zuufuwo bè? wi 'puu ki cuɔ wè?, Siirii kùlo wuu wi 'puu á wi sí kón Fenisii ténime nī.

²⁷ A Zezi wi 'wi ye: «-Piiile ya?a bèle pe- lii pe tìn gbín?ene gbíen, kii yeli sien- piiile pe yaliire líe dè bè ti wáa pɔnminɔ mé?.»

²⁸ A celiwe wi 'wi ye: «Mi kàfɔli, kire né ki mieni ní gè, pɔnminɔ pe nàa piiile pe siliiworo jún dè tabali láara wè ne káa kìe.»

²⁹ A Zezi fali nè wi ye: «Bà muɔ 'jáa nè sienre dáà juu dè, te waa, gbòdoli wi 'lá?a muɔ póri kúruɔ wè.»

³⁰ A celiwe wi 'lá?a nè ké, nè sèni pùɔ nyaa wè sínεwe yasinεge nē gè, a gbòdoli wi 'yiri wi nī.

Zezi wi 'dùnɔ pu?ɔ.

³¹ A Zezi wi koli nè yiri Tiiri kùlo ténime nī bè, nè tóri Siidɔn kà?a mé, nè sèni sùuri Kàaya Kie kùlo nī lè nè ké Galile* ku?ɔjii mé wè. ³² A sienne pe pèni yiri né nàguɔ wáà ní wi kúruɔ, ki nàguɔ wi 'puu dùnɔ, sienre tii puu ne waa wi mé?. A pe 'Zezi fiεn wè nè

wi ye wi- koli ta?a wi nē.

³³ A wi 'nàguo kóri wè nè yiri sienne sun?omō nī bè, nè sèni kabi?ele le gèle wi mé ngbú?ulo nī gèle, né tín?e sùlugu nè kurugo wi mé nyine nē lè, ³⁴ né fali nè yi?e yège gè nyi?ene nī, nè ηó nè tigi, né fali nè kèni dùno ye wè: «Efata !» Kire kōri wè: «múgu.» ³⁵ A dùno wi ngbú?ulo ke fali nè múgu wálile seni, a wi nyine ni 'yè, bà ni 'puu tárile lè, a wi fali ne nyu wálile seni.

³⁶ A Zezi wi 'ki juu nè gbènge pe mé né pe ye pe fãa ga ti juu sien mé?. Kire né ki mieni ní, a Zezi cé gbénè kaala nī wu?u juu nè gbènge né jo pe fãa ga ni juu sien mé wè, kire kaala lire nī pe nē kèni yi?e le ne ni nyu ne mári. ³⁷ A ki 'sienne pe mieni fungo wúo kátii, a pe 'ye ne nyu níe wáa: «?á, nàguo ηàà wi kakpi?iligele ke mieni tōni yē cèngele ! Yè wéli, bà wii ne dùno?o pori bèle pe lúru bèle, níe bobolo míeni pori bèle pe nyu bèle !»

8

Zezi wi 'sienne siramu?o ken pe 'lii.

(Mat 15:32-39)

¹ Cenge káà cígini, a sienne pe sèni gbu?ulo nè tón Zezi nē wè, nè ki ya?a yaliire sì cé puu baa pe- lii?. A Zezi wi 'wi pìtenmene yeri bèle nè péni pe ye: ² «Sienne bálì pe nyinime yē mi nē. Ki cènye taanri yī ηò wè, bà piyē mi kúruge bèle; yakaa sí wè pe mé bè káa?. ³ A mi sí ní nè pe ye peri waa kpáaya mé né fungo ní gè, pe baa mōnigo koligo nē. Pe pàli sí kón tieliiliye nī.»

⁴ A wi pìtenmene pe 'wi ye: «Sé sí we bága kón né búru ní wè ná?a sìnbirige gáà nī gè, bé sienni?eme báà pi mieni ken bè pi- lii tín wè ?»

⁵ A Zezi wi 'pe yúgo: «Búru?o jori bíele baa yeli mé ?» A pe 'wi ye búru?o kolisiin bíele baa. ⁶ A wi 'sienne ye bèle pe- téni dàala nē lè, né fali nè búru?o kolisiin líe bèle, nè barige ken Kulocelié mé, né wi celile nè ken wi pìtenmene mé bèle, a pe 'wi liele sienne nē bèle. ⁷ Fú?o?igele cèri 'puu baa nè píné. A wi 'ke líe, nè barige ken Kulocelié mé, né fali nè wi pìtenmene ye bèle pe- ke liele sienne nē bèle. ^{8,9} Sienne pe yé nyéni sienne siramu?o kúo, bálì pe 'puu baa bèle; a pe mieni 'káa nè tín, a káagoriro ti 'juo?o kolisiin le yi nyì.

A Zezi wi fali nè pe tórigo pe tiye nī yè, ¹⁰ né fali nè jíin kóri nī gè wire né wi

pìtenmenε ní bèle nè ké Damanuta kùlo mé.ⁱ

Farizienne pe 'Zezi si?ε wè nè wéli né wi ye wi- kanyu?ɔnino láà kpí?ile peli- nyaa.

(Mat 16.1-12)

¹¹ A Farizienne* pe fali nè ké Zezi kúruwu wè nè séni kii né wi ní, né wi ye wi- kanyu?ɔnino láà kpí?ile peli- nyaa, nàa ni bé ki tìe dí Kulocelie wi 'wi tun wè. Ki nyaa penne láà pe yé pari wi yi?ε mé gè mme gè.

¹² A Zezi wi 'ɲó nè tìgi, né fali nè jo: «Ki síε meni á kènne náà wuulo pe 'jo fúɔ macen kanyu?ɔnino láà yeli bè kpí?ile fie pe- nyaa wè ? M'bé ki juu lá?a yeli nē, kanyu?ɔnino yafien sì ga tíi bé kpí?ile fie bè tìe yeli nē?.» ¹³ Né fali nè lá?a pe táanni nè séni jíin kóri nī gè cígini, a pe 'ké lu?ɔ kanyuɔ gíi mé gè.

Pìtenmenε pe sòngirɔ ti 'weri.

(Mat 16.5-12)

¹⁴ Zezi wi pìtenmenε pe yé fi?ε, piyè yé búru líε nè su?ulo?. Búrukenige nigbe yákuɔ ki 'puu pe mé baa kóri nī gè. ¹⁵ A Zezi wi kénì ki juu nè gbèngε pe mé né pe ye: «Yeri yìye ci?ige Farizienne* pe sìnvari* nē dè, peli né Erodi* sìnvari ní dè.»

¹⁶ A wi pìtenmenε pe 'ki sòngi nè jo dù?ɔ bà peli sì búru líε wè kire sienre wi 'juu bà.

¹⁷ A wi fali nè pe sòngirɔ cén dè seni, a wi 'pe ye: «Gíi nē yeli ne kire sòngí né jo dí bà yeli sì búru líε wè? kire nē wī wè ? Yeli tù?ɔ ne tíin yeli wè kele ke kóri céngi wè? wī lé ? Gáa ki 'yeli laame tón bè yeli nī mme gè ? ¹⁸ Nyapigele kiyē yeli nē, yeli tù?ɔ wè nya?a? ke nī wī lé ? Ngbú?ulo kiyē yeli nē, yeli wè lúru? ke nī wī lé ?^j Yeli wè sòngí ne tari? lé ? ¹⁹ Bà mi cé sienne siramu?ɔ sirakogunɔ ken bèle a pe 'káa nè tìn né búrukeniyε kogunɔ ní yè, juɔnyiyε jori yi cé kò káagoriro nē dè ?»

A pe 'jo: «Juɔnyiyε kie né siin.»

²⁰ A wi ní nè pe yúgo: «Á bà mi cé búrulo kólisiin tí?ε bèle nè sienne siramu?ɔ nyuɔyo kòn yè, juɔnyiyε jori yi cé kò ?»

A pe 'jo: «Juɔnyiyε kólisiin.»

²¹ A wi 'pe ye: «Ki sí meni á yeli funyɔ ní yè ne tíin tónyɔ ?»

Zezi wi 'fúɔn wáà pa?ala wi nya?a.

ⁱ8.10 Damanuta kùlo nī Galile ku?ɔjii cengeniyenijjinme mé.

^j8.18 Wéli baa Zer 5.21; Eze 12.2.

²² A pe sɛnì jín Besayida vògo nī. A sienne pe 'fúɔn wáà kóri nè pɛnì yiri wi kúruɔ, nè wi fiɛn né wi ye wi- cò fúɔn nē wè.

²³ A wi 'fúɔn cò wè kɔli nē nè yiri né wi ní vògo kúruɔ gè, nè sɛnì tíɛnre sùluɔ nè kurugo wi mé nyapigele nē gèle, né kiye ta?a yè wi nē né wi yúgo né jo: «Muɔ ne yakaa nya?a lé?»

²⁴ A fúɔn wi 'nyapigele yègɛ gèle nè wéli, né fali nè jo: «Mi ne sienne nya?a bèle, piyē bè tiire tíɛle né sí ne tári.»

²⁵ A Zezi koli nè kiye ta?a yè wi mé nyapigele nē gèle, a wi nyapigele ke 'pa?ala a wi fali ne nya?a wálile seni. ²⁶ A Zezi fali nè wi ye wiri waa kpáa mé, wi- fǎ sí sari nyaari de mári vògo nī gè?.

Pieri nyénì ki juu nè yige né jo Zezi wire wī Kirisi wè.

(Mat 16.13-20; Luk 9.18-21)

²⁷ A pe fali nè yiri kire ti?ɛ nī gè wire né wi pìtenmɛnɛ ní bèle, nè ké vòyo nyí yī baa Filipi Sezare^k kà?a ténime nī bè. Bà pe 'yiri ne waa koligo nē gè, a wi 'wi pìtenmɛnɛ yúgo bèle né pe ye: «Sienne pe 'jo mi yē ḡáasiɛn?»

²⁸ A pe 'wi ye: «Pàli 'jo Zan* Batiisi wī muɔ wè, a bìli 'jo sienjuuliewe* Elii* wī muɔ, pàli sí yē ne wáa dí Kuloceliɛ sienjuuwo* wáà wī muɔ wè.»

²⁹ A wi ní nè pe yúgo: «Á yeli bèle, yeli 'jo mi yē ḡáasiɛn?»

A Pieri fali nè jo: «Muɔ wī Kirisi^{*1} wè, Kuloceliɛ Siennyienɛɔnwo wè.»

³⁰ A Zezi fali nè ki juu nè gbɛngɛ pe nē né pe ye pe fǎa ga ti juu sien mé?.

Zezi wi 'wi wu?ɔɔ wori juu dè pìtenmɛnɛ mé bèle.

(Mat 16.21-23; Luk 9.22)

³¹ Bà wi 'tire juu dè, né fali nè séli ne pe tenme seni, né jo: «Ki 'nyaa fàn?a, Sien Pùɔ* wi- wu?ɔɔ suɔ kátii, nè pínɛ, liɛɛ pe bága de wi kɛngi de wáari peli né kacuɔnrilo kàfɔlilo ní bèle, né Kuloceliɛ sienre sebecénmine* ní bèle. Kire kàdu?umɛ gè pe bé wi kpúu. A wi sí kùu wè, cendaanriwu?u nē gè wi bé koli bè nyé.» ³² Zezi wi puu ne sienre dáa nyu dè ne lá?ala, wii puu ne ti nyu ne káala?.

---

^k8.27 Kà?a gī Filipi Sezari wi 'tɛngɛ gè, kire kà?a kire gī Filipi Sezare wè.

^l8.29 A we 'ki sebe «Kirisi» wè, yákuɔ mme gè, gireki sienre yerigenme bī. Zezi wi kàfɔlimɔ mí?ɛ káà gī. Kirisi* wi kɔri wi 'jo «Kuloceliɛ siennyienɛɔnwo.»

A Pieri fali nè wi yeri nè sì?ere kàsenge nē, nè sèni jo wi nē jùuyi, dí gáa sienre wi 'juu mme gè ?

³³ A Zezi fali nè yi?e nè wi pìtenmene bíli wéli bèle, né fali nè juu nè Pieri kàanri wè seni, né wi ye: «Sì?ere mi táanni, Seteni muo, muo wè Kulocelie wori sòngí?, sienne sòngiro dī muo nī.»

Meni sien yeli wi- puu bé ta?a Zezi nē wè ?

(Mat 16.24-28; Luk 9.23-27)

³⁴ A wi fali nè sienne yeri bèle nè gbu?ulo, nè fàri wi pìtenmene nē bèle, né fali nè ki juu pe mieni mé bèle né pe ye: «A sien ηî ne ki caa bè ta?a mi nē wè, sien wi- fi?e né wii wobowo ní wè, wí sí wi tiiparige* líe gè^m, wi- ta?a mi nē. ³⁵ Á kire laa sien ηî wi fé bè wi sii suo wè, sien wi bé kóligo wi pile nī lè. Nè sí ki taa sien ηî sí wi 'kóligo wi sii nī wè mi kenme nē bè, né Kataanna Sienre tire kenme nē bè, kire sien wire bé wi sii suo wè. ³⁶ Ki 'gáa kúo, a sien 'duniya lóri ti mieni taa dè, né sèni kóligo banguo sii nī wè ? ³⁷ Gáa sien wi bé ní gbè kpí?ile bé wi pile suo lè bè síe, nàa wi 'pùunni lè ? ³⁸ M'bé ki juu yeli mé, a sien 'ki nyaa fiere wu?u bè wii ta?a mi nē ná?a duniya ηáà nī wè, duniya ηáà wi wè síngi Kulocelie yi?e mé gè?, kapi?ile duniya ηáà wè, nè píne a sien 'mi sienre nyaa ti fiere tóngi wi nē wè, bè Sien Pùo* míeni wi bága fiere tón ki sien nē wè, a wi kénì pen wi Tuu kpuo?o nàjenre nī dè né nyi?ene tunduncènmine ní bèle.»

9

¹ A wi fali nè ní nè pe ye: «M'bé ki juu yeli mé kányi?e nē, pàli yē bile we sun?o?o nī, piyè ga kùu?, bé né Kulocelie Kùlofoligo* nyaa gè ki- pen né fàn?a ní.»

Zezi céri ti 'yi?e.

(Mat 17.1-13; Luk 9.28-36)

² Cenyé kòlini 'kúo kire kàdu?ume gè, a Zezi wi 'Pieri kóri, wire né Yakuba né Zan, a pe sèni tán?a nyagurukpa?alige káà náame, nè kò baa piye yákuo?o. Bà piyē baa bèle, a pe kénì Zezi nyaa wè a wi céri ti 'yi?e, ³ a wi bururo ti mieni 'yi?e ne filigi pérepere, ne nyi?ene ! yajigewe wè bile duniya nī wè bè gbè yere jíge ti- mùnu bè yeli né wi yere ti

---

^m8.34 A ki 'juu mme gè né jo sien wi- wi tiiparige líe gè, kire kóri wi 'jo: «Ma puu gbòboriya?awa bè muo sii ken wè bè Zezi tíele wè.»

nyí?enegenme ní bè?.⁴ Cèri 'sì?ere a pe fali nè Kulocelie sienjuuliele nyaa, Elii* né Misa*, a pe 'pen nè péni nyu né Zezi ní wè.

⁵ A Pieri fali nè Zezi ye wè: «Tenmefoli, kiī pórigo bà wiyē ná?a gè, tí we- kpátaaya taanri kpúon, kàa nigbe- puu muo wu?u, kàa sí puu Misa* wu?u, dí kàa sí puu Elii* wu?u.»⁶ Ki nyaa fiere sienre Pieri wi cé juu mme gè; bà kele gálì ke 'kpí?ile mme gè, a fiere 'jiiin pe nī kpu?o, Pieri wiì ní nè ki cén gii wire bé juu gè?.

⁷ A kàsadibage kàa fali nè péni yéri pe nyùgo nī gè, nè nyúmō tón pe nē, á yékpōli láa fali nè juu baa kàsadibage nī gè né jo: «Mí Jaa ñàà wi 'mi déni wè wire wī ñàa wè, wi kaala ni 'mi déni bà ki caa mme. Yeri lúru wi nē.»

⁸ Cèri sì?ere, a pe ga je wéli wè piyè ní nè sien nyaa?, nè yiri Zezi wire yákuo nī wi 'puu baa né pe ní bèle.

Zezi 'jo dí sienjuuliewe Elii wi nyénì pen nè kúo.

⁹ Bà pe kénì tíri nyagurugo nē gè, a Zezi wi 'ki juu nè gbènge pe nē, né pe ye pe fãa ga kaala náà ni wori juu dè sien mé?, gaa pe 'nyaa baa nyagurugo nē gè?, fúo macen a Sien Pùo* wi kénì nyé nè yiri kúbilo sun?omō nī bè.¹⁰ A pe 'ki sienre cò dè pe funyo nī yè, níe piye yúgo kúbilo nyéyirile wori nē dè, né jo: «Sienre dáà tire kōri wire yē ñí wī mme gè, a pe 'jo bè nyé bè yiri kúbilo sun?omō nī bè ?»

¹¹ A pe fali nè kénì wi yúgo né wi ye: «Ki 'sìe meni á Kulocelie sienre sebecénmine* pe 'jo dí sienjuuliewe* Elii* wi yeli bè kíni pen wè ?»

¹² A wi 'pe ye: «Kányi?e gī, Elii* wi yeli bè kíni pen, bè pa kele ke mieni tónminō bè téngē ke tiye nī yè, majo bà ke 'kíni nè puu gèle.¹¹ A ki sí yē bè gè, gíi nē Kulocelie Nyakungenge Li?e sienre ti 'ki juu né jo dí Sien Pùo* wi bága pa wu?ogō suo kátii sienne kiye nī yè, peri wi màamá de wi kengi de wáari wè ?¹³ M'bé sí ki juu yeli mé, Elii wi nyénì pen nè kúo, a sienne pe 'pe nyeni kele kpí?ile gèle wi nē piye fungo, nè yeli né gii ní ki cé sebe nè ya?a né wi mí?e ní gè.»^o

Zezi wi 'gbòdoli cira nè yige pùo wáà nī.

(Mat 17.14-21; Luk 9.37-43a)

¹⁴ Bà pe kénì líe ne waa pitenmene bíli kúruge bèle, nè sèni pe nyaa a sienne pe

---

¹¹9.12 Wéli baa Mal 3.23.

^o9.13 Sienre tii ne nyu ne waa Zan Batiisi baara koligo nī.

'gbu?ulo nè pe mà?a nè su?u, á Kuloceliε sienre sebecénmine* ní bèle ne kíí né pe ní.

¹⁵ Bà sienne pe kénì Zezi wéli wè nè nyaa wè, a pe 'fè nè sénì wi kpàli. Ki nyaa wi penne ni cé pe fuu kpu?o.

¹⁶ A wi 'pe yúgo né pe ye: «Sienre díí nē ye puu ne kíí né pe ní bèle ?»

^{17,18} A nàguo wáà fali nè juu baa sienne sun?omō nī bè né jo: «Tenmefoli, ki nyaa gbòdolilo pàli bìele ná?a nè mi jaa kpí?ile wè a wi 'kò bobogo, náa wi wu?o. A ki gbòdolilo pe gbénè yè wi kúruḡu ti?e ó ti?e nī, pe nàa wi líi ne cáanri, kpórigō nàa yigi wi mé nyuo nī gè, á wi nàa gàn?ana káa gèle. Wi nê fali nè siile. Wire ní mi 'pen muo kúruḡu. Mi sí pénì wi tìe muo pìtenmene nē bèle, a pe 'cáan nè fùrō né wi ní, piyè kénì jáa nè gbòdoli ḡáà cìra wè nè yige wi nī?.»

¹⁹ A Zezi fali nè jo: «Téngεle fùn sienne yeli, lèle jori yeli tù?o nè jo mi- ga kúo bile né yeli ní ? Meni yeli tù?o nè jo mi- ga yeli cò síe ?» Né fali nè pe ye pe- pùò líe wè pe- sì?ere ná?a wire mé.

²⁰ A pe 'pùò líe wè nè pen wi kúruḡu. Bà gbòdolilo pe pénì Zezi nyaa wè, a pe fali nè pùò kpúon wè seni, a pùò wi 'nyeri nè tuu, ne kòligí dàala nē lè níe jòligō yigi.

²¹ A Zezi wi 'tuufoli yúgo wè né jo: «Ki lèle jori nī ḡò wè, bà gbòdoli ḡáà wīi wi kúruḡu wè ?»

A tuufoli wi 'jo, dí: «Ti 'wi líe wi pìire lèle nī, ²² dí ki 'toliyo nyuo kúo, gbòdolilo bálì pe nê kénì wi yèḡe nè sénì cáan kàsun nī, làa nē pe nê sénì wi wáa lu?o nī bè wi kpúu. A ki yē muo bé jáa, ma nyinime taa weli nē má nyuo weli nē.»

²³ A Zezi wi 'wi ye: «A ki yē m'bé jáa lé ? A téngεle yē sien ḡî mé, keke ke mieni bé gbè kpí?ile wi mé.»

²⁴ A pùò wi tuu wi fali nè yékpoli wáa seni, né jo: «Mi 'téngε muo nē, nyuo mi nē má mi sá?a mi téngεle ni cíeme láara bè.»

²⁵ Bà Zezi kénì sienne nyaa bèle a pe je de gbun?uni de tóngi pe nē bèle, a wi 'juu nè jenme gbòdoli nē wè né wi ye: «Gbòdoli muo ḡáà ma nyéni sienne kpín?ini bèle pe kòrí bobolo né dùnōno bèle, mi 'jo ma yiri nàgabile náà nī lè, mi fã ní muo nyaa muo ní jín wi nī?.»

²⁶ A gbòdoli wi fali nè tuu ne kòkuugbuo wáari seni, né fali nè nàgabile yà?ara yà?ara lè nè ni 'siile, né fali nè yiri wi nī seni. A nàgabile ni 'kò baa majo ni 'kùu wī, a sienne sáa 'jo dù?o wi 'kùu wī. ²⁷ Nè ki ya?a bà Zezi sénì wi cò kòli nē gè, a wi 'nyé, nè fali nè yè nè yéri.

²⁸ Bà pe kénì ké kpáa mé gè, á ki nyaa peli yákuo pe 'puu baa né Zezi ní wè, a wi

pìtenmenε pe 'wi yúgo né jo: «Ki síe meni á weli sì jáa nè gbòdoli ñáà cira wè nè yige pùò ñáà nī wè ?»

²⁹ A wi 'pe ye: «Yafien sí gbè gbòdoli ñáà wi felige yige wè sien nī?, ga náarige bè?»

Zezi wi koli nè wi kpúu wori juu dè, né wi nyéyirile wori ní dè.

(Mat 17.22-23; Luk 9.43b-45)

³⁰ Bà pe kénì yiri baa kire tí?ε nī gè, a pe 'tóri Galile* kùlo mé. Zezi wìl puu ne caa sienne pe ki cén?. ³¹ Ki nyaa wi puu ne wi pìtenmenε tenme bèle né pe ye: «Pe bé Sien Pùò* cò wè bè le sienne pe kiyε nī, pe- wi kpúu. A wi sí kùu wè, cendaanriwu?u nē gè wi bé koli bè nyé.» ³² Wi pìtenmenε piyè cé sienre dáà ti kòri cén wè?, piyè cé sí sori nè wi yúgo?.

Sien ñí wī kpuɔwɔ wè Kuloceliε yi?ε mé gè ?

(Mat 18.1-5; Luk 9.46-48)

³³ A pe sèni jíin Kafarinawu kà?a nī. Bà pe kénì yē sa?a nī gè, a Zezi wi 'pe yúgo: «Gíi wori nē ye puu ne kíí baa koligo nē gè ?» ³⁴ A pe 'pìiri. Ki nyaa bà pe puu koligo nē gè pe puu ne piye kíí ñí wi 'kpú?ɔ pe mieni nī bèle.

³⁵ A Zezi fali nè ténì, né pe mieni kie né siin yeri bèle nè pénì ki juu pe mé né pe ye: «A sien ñí ne ki caa bè puu péliwe wè, ki sien wi bé puu bìli pe mieni kàdotɔnwɔ, né pe mieni baakuɔwɔ wè.» ³⁶ Né fali nè pùò wáà líε nè pénì wi téngε pe sun?ɔmɔ nī bè, nè wi líε nè cò, né pe ye: ³⁷ «A sien ñí 'pùò ñáà wi wàa cò cèngε mi kenme nē bè, ki bé nyaa majo mi sien wi 'cò cèngε. A sien ñí sí mi cò cèngε wè, mi yákuɔ bè? sien wi 'cò cèngε?, ñáa wi 'mi tun wè wire nē sien wi 'ki kpí?ile nè píne.»

A sien ñí wè weli leguuwo wè?, wii né weli ní wī.

(Luk 9.49-50)

³⁸ A Zan fali nè kénì wi ye: «Tenmefoli, weli 'nàguɔ wáà nyaa wi gbòdolilo cira ne yigi sienne nī bèle né muɔ mí?ε ní gè, nè ki ya?a ki nàguɔ wi wè né weli ní?, weli tóni nè puu ne caa bè wi cira lá?a ki baara nē dè.»

³⁹ A Zezi wi 'wi ye: «Yè fāri wi còrí de lá?ala?, nè ta?a gíi nē, a sien 'mi mí?ε yeri gè nè kakpu?ɔ kpí?ile wè, sien wíí ní gbè yi?ε de sìpi?i nyu de wáari mi kòli mé gè?. ⁴⁰ A sien ñí wè weli leguuwo wè?, ki sien wii né weli ní wī. ⁴¹ M'bé ki juu yeli mé, a sien ñí 'lu?ɔ ken yeli wàa mé a wi 'gbuɔ, nè ta?a gíi nē, bà yeli yē Kirisi* wuulo bèle, sien wi sàri wíí

sa kò bàgen nī sien mé wè?.

A kaala nū bé gbè sien yige téngele koligo nī gè, sien wi- lá?a ni nē.

(Mat 18.6-9; Luk 17.1-2)

⁴² «A sien ηî sí kpí?ile kúrugodiele pìciewe ηàà wi wàa mé wè, ηàa wi 'ténge mi nē wè, kire sien wè a pe cénì tíre sindenigbu?ᵒᵑ puo wi mé yétiige nī gè, né sénì wi cáan ku?ojii nī wè, kire bé bèli póri sien mé wè.

⁴³ Nè pínε, a ki yē muo kōli kīi ne muo kan?a muo ne kúru gu ne tun kapiile nī, ma ki ceri ma wáa. Kire póri muo- puu kajerige ní bé sí sa bànguo sīi taa wè, séni muo kiye yi siin yi- puu muo nē dí muo ga sa puu jà?anumo nī wè; kàsun gáa ki wè fíri ne nya?a gè?. [⁴⁴ Ki ti?ε fiεre ti wè kúu ne nya?a?, ki kàsun míeni ki wè ne fíri ne nya?a?.]^q ⁴⁵ A ki sí yē muo tōligo káa ki caa bè muo yige téngele koligo nī gè, ma ki ceri ma wáa. Kire póri muo- puu tajerige ní bé sa bànguo sīi taa wè, séni muo- puu né muo tōliyo yi siin ní yè bága sa jíin kàsun nī gè. [⁴⁶ Kire ti?ε fiεre ti wè kúu ne nya?a?, ki kàsun míeni ki wè ne fíri ne nya?a?.]^r ⁴⁷ A ki yē muo nyapile láa ni je kpí?ile sababu bé muo yige téngele koligo nī gè, ma ni kòn ma wáa. Kire póri muo- puu nyapilenigbefōli bé jíin Kuloceliε Kùlofōligo* nī gè, séni muo- puu né nyapigele ke siin ní gèle bága sa jíin kàsun nī gè. ⁴⁸ Kire ti?ε fiεre ti wè ne kúu ne nya?a?, ki kàsun míeni ki wè fíri ne nya?a?.^s

⁴⁹ Kīi céngε, sien ó sien, kàsun ki bága sa wi cīile bè wi gbòbori bè ya?a Kuloceliε mé, majo meni pe sí sarige gbòbori nè ya?a né yasu?ogō ní kenme bìi nē.^t

⁵⁰ Yacèngε gī yasu?ogō gè, a ki tàanma pi sí kúo ki nī gè, gáayεge ní pe bé ki tēni cígini ? Ye- puu tàanma nē né yīye ní majo bà yasu?ogō ki sí sómigō nè yiri yege nī wè.»

10

ZEZI WI 'YIRI GALILE TĒNIMĒ NI BE NĒ KĒ ZERIZALĒMI KA?A MĒ

---

^p9.42 Zezi lèle nī lè sèfengele giεle ke puu ne tíreyε sindeniye píle yè ne yi?i; sindenigboliyo yi 'puu, sien fàn?a sī puu bè gbè yi líε?.

^q9.44 Gireki sebeliele páli nyéni tiele náà le lè baa.

^r9.46 Tiele náà ni wè baa? Gireki sebeliele páli nī?.

^s9.48 Wéli baa Eza 66.24.

^t9.49 Gireki sebe nī wè ki 'jo: sien ó sien, kàsun ki bága sa sómigō bè yiri wi nī bè yasu?ogō tíεle.

(10.1-52)

Farizienne pe 'Zezi yúgo wè a ki yē nàguo bé gbè wi cuo wáa wè.

(Mat 19.1-12; Luk 16.18)

¹ A Zezi kénì yiri baa kire ti?e nī gè, nè Zuruden* cá?a jeli gè nè ké Zude* ténime nī. Bà wi sèni yiri wè, a sienni?eme pi sèni gbu?ulo nè tón wi nē. A wi fali nè séli ne pe tenme seni majo bà wi sī dāli ne ki kpín?ini gè.

² A Farizienne* pālì kénì pen wi kúruwu nè pèni sinjiligele yúgolo láà wáa wi mé níe sòngí peli bé wi cáan sienre nī dè; nè wi yúgo né wi ye: «Ki yeli lé nàguo gbè wi cuo ya?a wè?»

³ A Zezi wi 'yúgolo láà wáa pe mé nè píne né pe ye: «Gíi ki 'juu baa Kulocelie sienjuuliewe* Misa* sebe nī wè?»

⁴ A pe 'jo: «Misa* sebe wi 'ki juu né jo dí a sien je wi cuo ya?a wè, sien wi- sebe kpí?ile wi- wi ken, sebe n̄i wi bé ki tìe dí pe cepɔrigɔ ki nyénì cú?ɔ gè, wí né gbè celiwe wáa wè.»^u

⁵ A Zezi wi 'pe ye: «Yeli fungbenye yire kenme nē Misa* wi cé ki juu bè, ⁶ né kire liele yige baa wè, duniya wi sélime nē bè,

Kulocelie wi cé pe faan nàguo né celiwe.^v

⁷ Kire nē a nàguo 'celiwe líe wè,

wire né wi cuo ní wè pe bé bìe bè tóri wire né wi tuu né wi yàa nē wè,

wi bé wi cuo cò wè kányi?e ní.

⁸ Pe siin pe bé puu cetinne nigbe wī.

Kĩ ní nyaa piyē siin?

píra n̄à nī wè piyē cetinne nigbe wī.^w

⁹ Kire kenme nē, a Kulocelie 'kaala n̄i kpí?ile nè ni fàri n̄i nē lè, sien fãga de ki wáligi?.»

¹⁰ Bà pe kénì koli nè ké kpáa mé gè, a wi pitenmene pe sèni wi yúgo né sienre dáà ti kenme ní. ¹¹ A wi 'pe ye: «A sien n̄i 'wi cuo ya?a wè né sèni celiwe wáa w̄iye líe wè, sien wi nyénì cekɔngɔ kaala kpí?ile, wi 'tuu kapiile nī wi cuo mé wè. ¹² Nè píne a celiwe 'wi

---

^u10.4 Wéli baa Fàn 24.1,3.

^v10.6 Wéli baa Sél 1.27.

^w10.8 Wéli baa Sél 5.2.

pɔli cí wè né sɛ̀nì tɛ̀ni nàgaʔa káà kiiye nē gè, nàgayuuwo wī.»

Zezi wi 'diba taʔa pìile nē bèle.

(Mat 19.13-15; Luk 18.15-17)

¹³ A sienne pàlì kénì pe pìile líe nē pen Zezi kúruḡo wè, wi- pa kiye taʔala pe nē. A wi pìtenmenɛ pe yè ne nyu ki sienne nē bèle. ¹⁴ Kii Zezi déni wèʔ. A wi 'pe ye: «Yè fãri pìile còrí bèle de láʔala mi nēʔ, yè pe yaʔa peri báan m'mé; sienne bíli kenme bī bà pìile tíele bèle, peli wuʔu gī Kuloceliɛ Kùlofɔligo* gè.

¹⁵ M'bé ki juu yeli mé kányiʔe nē, a sien ŋî sî fɔliʔ Kuloceliɛ Kùlofɔligo nē gè bè pùò tíele wè, ki sien wĩ ga tíi bé jíin baaʔ.» ¹⁶ Bà wi 'tire juu nē kúò dè nē fali ne pìile cògí bèle ne tárigi wii nē, ne kiye taʔala yè pe nē ne tòrí, nē diba taʔa pe nē.

Lɔrifɔli nàḡo wáà 'Zezi yúgo wè meni wire báa bàḡo sii taa wè.

(Mat 19.16-30; Luk 18.18-30)

¹⁷ Bà Zezi kénì láʔa ne waa wè, a nàḡo wáà 'fè nē sɛ̀nì káḡuro wáa wi táanni, nē wi yúgo né jo: «Tenmefɔli cɛ̀nwɛ, gáa mi yeli bè kpíʔile bé bàḡo sii taa wè ?» ¹⁸ A Zezi wi 'wi ye: «Gáa nē muo ne mi yeri "tenmefɔli cɛ̀nwɛ" ? Sien fáala wè bile cɛ̀nwɛʔ, nē yiri Kuloceliɛ nigbe nīʔ. ¹⁹ Yúgolo náà muo 'wáa nàa lè, gí ki 'juu baa kajuudiʔele kie* nī gèle, gili Kuloceliɛ wi 'tìe sienjuuliewe* Misa* nē wè ?^x Kii jo léʔ:

ma fãga sien kpíuʔ;

ma fãga nàḡo cuo caaʔ;

ma fãga yùuʔ;

ma fãga kaala kírì bè taʔa muo siennyeni nēʔ;

ma fãga jíin sien yakie nīʔ;

má sí de muo tuu né muo nuu kpóri bèle ?^y»

²⁰ A nàḡo wi 'wi ye: «Tenmefɔli, mi 'kele gáli ke mieni kpíʔile gèle nē ke fori ke nyogɔɔ nī gèle bà mi puu ne tíin mi pìire lèle nī lè.»

²¹ A nàḡo wi kaala ni 'Zezi déni wè, a wi 'yiʔe le gè wi nī nē wi wéli nē taa; né fali nē kénì wi ye: «Kaala nigbe sí bèli nē kò muo nē, sa muo kɔliyerɛ ti mieni pári, ma wali

---

^x10.19 Náʔa gè kajuudiʔele kie tiʔe wori táà Zezi wii ne pun. Wii sí kele juu gèle nē taʔala kiye nē bè Nyakungenge Liʔe tiʔe tíele gèʔ.

^y10.19 Wéli baa Yir 20.12-16; Fàn 5.16-20.

liɛle wɛ fuumɔfɔlilo nɛ, muɔ bɛ lɔri taa nyiʔenekaʔa* nɪ gɛ, pɪra ŋɔ̀a nɪ wɛ mɔri bɔan ma pa taʔa mi nɛ.»

²² Bɔ̀ nɔguɔ wi 'sienre dɔ̀a lúʔu dɛ a ti 'wi fungo cúʔɔ̀ gɛ, a wi yiʔe ki 'tanʔana, a wi fali nɛ láʔa nɛ kɛ. Ki nyaa lɔrifɔli wi tɔ̀ni nɛ puu ki nɔguɔ wɛ.

²³ A Zezi fali nɛ yiʔe nɛ wi pɪtenmene wɛli bɛle nɛ tɔ̀ri, nɛ fali nɛ pe ye: «Ki tɔ̀ni yɛ gbɛlige lɔrifɔlilo mɛ bɛle pe- ka sa jɪin Kulocɛlie Kùlofɔligɔ̀ nɪ gɛ.» ²⁴ Sienre dɔ̀a ti yɛ wi pɪtenmene pe funyɔ̀ wúɔ̀ kátii. A wi fali nɛ ní nɛ pe ye: «Mi siinyenine, taburɔ̀ɔ̀ kaala bɛʔ díe, bɛ jɪin Kulocɛlie Kùlofɔligɔ̀ nɪ gɛ ! ²⁵ Kii gbɛlige nyuʔomɔ̀ mɛ wi- sùuri míseni kàwiile nɪ, ki sí ní ne yɛ gbɛlige nɛ tɔ̀ri lɔrifɔli mɛ wi- gbɛ sa jɪin Kulocɛlie Kùlofɔligɔ̀ nɪ gɛ.»

²⁶ A pe funyɔ̀ yi ní nɛ curugo nɛ serige. A pe 'jo: «A ki sí yɛ bɛ, ŋáasiɛn sí wi bága sa suɔ̀ ?»

²⁷ A Zezi 'yiʔe le gɛ pe nɪ nɛ pe wɛli, nɛ fali nɛ kɛnɪ pe ye: «A ki tɔ̀ni nɛ nyaa sienne kaala nɪ wɛ, kiʔ gbɛ kpíʔileʔ; nɛ sí ki taa kire sí gbɛ Kulocɛlie jáaʔ. Kulocɛlie wire mɛ wɛ kele ke mɛni bɛ gbɛ kpíʔile.»

²⁸ A Pieri fali nɛ wi ye: «Ma sí ki wɛli, weli nyɛnɪ kàduʔu wáa weli kele ke mɛni mɛ ná taʔa muɔ̀ nɛ.»

²⁹ A Zezi wi 'wi ye: «M'bɛ ki juu yeli mɛ kányiʔe nɛ, a sien ŋɪ 'wi saʔa yaʔa, á kire laa, a sien ŋɪ 'láʔa wi siime wuulo nɛ, á kire bɛʔ a sien 'wi tuu yaʔa, nɛ wi yàa yaʔa, nɛ wi pɪile yaʔa; a sien ŋɪ 'jáa nɛ wi siiye yaʔa mi kenme nɛ, nɛ Kataanna Sienre tire kenme nɛ bɛ, ³⁰ sien wi bɛ ti feliye dabataandaan taa bɛri tɪin bile yirile náa nɪ lɛ. Ma 'jo saaya yo, ma 'jo pɪneziime wuulo yo, ma 'jo nuufɔlilo yo, ma 'jo pɪile yo, ma 'jo siiye yo, sien wi bɛ ti mɛni feliye dabataandaan taa. Nɛ pɪne sienne pe bɛ sien pari wɛ, bɛri wi wuʔɔ̀ mi kenme nɛ bɛ. Kire kàduʔume gɛ sien wi báa bànguɔ̀ sɪi taa wɛ mbànʔa. ³¹ Bili bíɛle pɛlile bɛle pàngɛ gɛ, pe sáa bága sa puu kàdotɔ̀nminɔ̀ mbànʔa. Bili sí bíɛle kàdotɔ̀nminɔ̀ bɛle pàngɛ gɛ, peli sáa bága sa puu pɛlile mbànʔa.»

Zezi wi ní nɛ wi kpúu wori juu dɛ nɛ wi nyéyirile wori ní dɛ.

(Mat 20.17-19; Luk 18.31-34)

³² Bɔ̀ pe kɛnɪ yiri ne waa Zerizalemi* kàʔa mɛ gɛ, a Zezi wi 'kɪni wi pɪtenmene pe yiʔe mɛ. A sànviiɛ yɛ ne pe wáari. Sienne bíli pe cé taʔa pe kúruɔ̀ bɛle fɪere puu ne peli mɛni cògí. A Zezi fali nɛ ní nɛ wi pɪtenmene kie nɛ siin kɔ̀ri bɛle nɛ sɛni nyu ne tɪi pe nɛ kele gɪli ke bɛ wire taa gɛle, ³³ nɛ pe ye: «We n'bele we waa Zerizalemi mɛ, pe báa Sien

Pùò* le wè kacuɔnrilo kàfɔlilo né Kulocelie sienre sebécénmine* pe kiye nī. Pe bé kàyu?u juu wi nē bè jo wi yeli bè kpúu wī. A pe sí kénì wi kpúu wori kàyu?u juu gè nè kúo gè bé wi ken kùlogolo kálì sienne^z mé,³⁴ peli bé wi ti?ele bè feliye sienre ti mieni juu wi nē, bèri wi gbèlí béri tíenre sùlugú de wáari wi nē. Pe bé wi kpúɔn né sápigele ní; kire ki mieni láara gè bé wi kpúu. A wi sí kùu wè, cendaanriwu?u nē gè wi bé koli nyé.»

Zaki né Zan pe 'Zezi náari wè yakaa nē.

(Mat 20.20-28)

³⁵ Zebede pìile bèle Zaki né Zanyé bèle, a peli sì?ere nè kpɔni Zezi nē wè, nè wi náari né wi ye: «Tenmefoli, weli ne caa bè muɔ náari kaala nigbe nē, a muɔ 'fɔli ma ni kpí?ile weli mé.»

³⁶ A wi 'pe yúgo: «Gíi yeli ne caa mi- kpí?ile yeli mé ?»

³⁷ A pe 'wi ye: «Weli ne ki caa a muɔ kénì yē baa muɔ kùlofɔlilo kácun?ɔ nī gè, ma tí weli siin nī bèle wàa nigbe- puu téniwe muɔ kàliige mé, dí ñì wi sí puu muɔ kàmegé mé.»

³⁸ A wi 'pe ye: «Náarige gáa yeli 'náari gáa gè yeli sì ki kɔri cén wè?. Yeli bé gbè jáa lé bè gbuɔ yalele nī nī mi je gbuɔ lè ? Á kire bè, fùrɔgo batemi ñáa mi je taa ñaa wè, yeli bé gbè ki batemi wi felige kpí?ile wè lé ?»

³⁹ A pe 'jo: «?aan, weli bé jáa.»

A wi 'pe ye: «Kányi?e gī, yeli bága gbuɔ mi yagbuɔlo nī lè, bè míeni gbè mi batemi wi feliwe kpí?ile wè. ⁴⁰ Gii sí ki 'mi kàliige né mi kàmegé ténige kúo gè, tire wè mi kiye nī?; bìli mé ki 'kpí?ile nè ya?a bèle, peli pe báa ki taa.»

⁴¹ Bà pìtenmene bílì senmine pe 'sienre dáa lú?u dè, a ki 'pe bien, a pe funyɔ yi 'tan?ana Zaki né Zanyé kúrugú bèle. ⁴² A Zezi wi sí pe yeri nè pèni pe ye: «Yeli 'ki cén kùlofɔlilo bèle, kàtenine peli nē pe sí ne pe fàn?a kpúɔn gè; bìli sí bìele sienkpolilo bèle peli nàa bìli tán?ana bèle ne tòrí, ne pe kpuɔmɔ tíi bè pe nē. ⁴³ Bà sí bè? ki yeli bèri kpín?ini yeli sun?ɔmɔ nī bè?. A sien ñī ne ki caa bè puu kpuɔwɔ wè yeli nī bèle, sien wi béri kele kúu ye mé wī. ⁴⁴ Nè pínε, a ñì ne ki caa bè puu péliwe wè yeli nī bèle, sien wi bé puu sùkulowo ye mieni mé wī. ⁴⁵ Yè ki wéli kìε, Sien Pùò* wii pɛn duniya nī wè sienne pe- pari baara wi mé wī?, wi 'pɛn bè pari baara sienne mé bèle, bé sí wi sìi ken wè sienne sáa nyùgo nī.»

---

^z10.33 Kùlogolo kálì sienne peli nyaa sienne bílì pe wè Zuufulo bèle?.

Zezi wi 'fúɔn nàguɔ wáà paʔala wi nyaʔa.

(Mat 20.29-34; Luk 18.35-43)

⁴⁶ A pe séni jíin Zeriko kàʔa nī. Bà pe kénì koli ne yigi ki kàʔa nī gè wire né wi pìtenmène ní bèle né sienniʔeme bì ní pi cé puu wi kúruɔ bè, fúɔn nàguɔ wáà 'puu téniwe baa koligo táanni gè ne náari. Pe puu ne ki nàguɔ ye wè Baritime, ne wi tuu ye wè Tiime. ⁴⁷ Bà fúɔn ɔ́à wi kénì lúʔu dí Zezi Nazareti* kàʔa wuu wire wi tòrí wè, a wi fali nè kòkuulo le seni, ne nyu níe wáa: «-Nyinime taa mi nē Zezi, Dawuda Jaa* !» ⁴⁸ A sienne pe 'ye ne nyu nàguɔ nē wè né jo wii ne kpáala ne wii. A wi ní nè kàa taʔa wi kòkuulo nē lè, níe siennuro nyu dè né jo: «-Nyinime taa mi nē, Dawuda Jaa !»

⁴⁹ A Zezi wi 'yéri né fali nè jo pe- sa wi kóri baa. A pe séni wi kóri né wi ye: «Mie liri, má yè mari báan, wi 'jo ma ké baa.» ⁵⁰ A nàguɔ wi fali nè wi burugbuʔo láʔa gè nè wáa né fali nè yo nè yè seni, nè pen Zezi kúruɔ wè.

⁵¹ A Zezi wi péni wi yúgo né wi ye: «Gáa muɔ ne caa mi- kpíʔile muɔ mé ?»

A fúɔn wi 'wi ye: «ʔé, tenmefoli, mi ne ki caa bè ní de nyaʔa wī.»

⁵² A Zezi wi 'wi ye: «Muɔ téngéle ni 'muɔ puʔo, te waa.» A nàguɔ wi nyapigele ke fali nè cìile seni, a wi fali ne nyaʔa. A wi fali nè líe nè taʔa Zezi nē wè, nè píne né wi ní.

11

ZEZI WI 'JIIN ZERIZALEMI KAʔA NI GE, NE WI LEGUULO TENME BELE, NE WI PITENMENE NI BELE

(11.1 - 13.37)

Pe 'Zezi kpàli wè Zerizalemi kàʔa nī gè bè kùlofòli tíele.

(Mat 21.1-11; Luk 19.28-40)

¹ Bà pe kénì nògí Betifaze kàʔa né Betanii kàaya nē yè^a baa Zerizalemi* kàʔa táanni gè, a ki nyaa pe 'kò túɔn né Wolivi Tiire^b nyagurugo ní gè. A Zezi wi 'wi pìtenmène pàli siin tun né pe ye: ² «Yeri waa baa vògo gáà mé gè, n'ge baa we yiʔe mé gè, yeli báa sèfenne

---

^a11.1 Betifaze né Betanii kàaya yè: yi siin yii baa Wolivi Tiire nyagurugo ki sɔrigo ní gè; Wolivi Tiire nyagurugo kire gè, Sedurɔn gòrigo yè ki sunʔomɔ né Zerizalemi kàʔa ní gè.

^b11.1 Yasenre tiige kàà gi wolivi tiige gè. Ki nē sen bè nyàwuʔo tíele; ki yasenre ti sí kpólilo nyàwuʔo wori nē dè.

nyaa puɔɔ, sien fie tánʔa ni nēʔ; yè ni sáʔa yeri báan. ³ A sien 'yeli yúgo gáa nē yeli ne ni sáʔala lè, yè sien ye wè kàfɔli wi màakuu 'nò ni nē, a wi 'kúɔ wi bé koli ni tórigo náʔa.»

⁴ A pìtenmene pe 'láʔa nè ké, nè sèni sèfenne nyaa lè puɔɔ saʔa káa wìile táanni koligo nyuo nē gè, a pe 'ni sáʔa. ⁵ Sienne bíli pe 'puu baa bèle, a pe 'pe yúgo: «ʔen, gíi ye kpínʔini mme gè ? Ki meni á yiyē ni sáʔala ?»

⁶ A pìtenmene pe 'sienre núgo dè nè juu pe mé, òni Zezi wi cé juu nè pe ken dè. A pe 'pe yaʔa pe ké. ⁷ A pe sèni sèfenne ken lè Zezi mé wè, né pe bururo fòlilo dè nè taʔala sèfenne nē lè. A Zezi wi 'tánʔa nè ténì ni nē. ^c ⁸ Sienne sáa cé pe buruyo fòlilo yè nè cáan koligo nī gè, a pàli 'ké nè sèni wabunro kúnminɔ nyàʔa nī nè péni cáan koligo nī gè. ^d ⁹ Á sienne pe mieni fali nè yékpúulo le seni, bíli pe 'puu kàduʔu mé gè, nè fàri yiʔeme wuulo nē bèle, a pe mieni fali ne nū seni, níe wáa:

«Wozana* !^e

Ye- tí we- kpuʔɔɔ taʔa Kuloceliē nē !

Sien n̄áà wi 'pen we Kàfɔli* wi míʔe nē gè,

diba yē wi wuu !^f

¹⁰ Ki yeli Kuloceliē wi- kpuʔɔɔ taʔa

weli tuuliʔe Dawuda* kùlofɔligo nē gè^g,

gàa ki báan ne tīin gè !

Wozana, nyiʔene tieliiliye yi mieni yiri

fundaanra kpínʔini ki wori nē dè !»

¹¹ A Zezi wi sèni jíin Zerizalemi* kàʔa nī gè, nè fali Kuloceliē Gbùʔɔɔsaʔa* mé gè; nè sèni jíin nè wéli nè màʔa ki kàluʔulo ke mieni nī. Kire lèlè nī lè cenge ki yé kúɔ nè kúɔ. A pe 'yiri wire né wi pìtenmene kie né siin ní bèle nè Betanii kàʔa koligo líe.

Zezi wi 'juu nè taʔa sàanfidiige káa nē.

---

^c11.7 Tiele náà nī ne sien sɔngiro tìrigí Kuloceliē sienjuuliewe Zakarii sienre taa nē (Wéli baa Zaka 9.9).

^d11.8 Pe yé kire kpíʔile bè Zezi kpàli wè né fundaanra ní wī. Wéli baa Zan 12.13.

^e11.9 Gbíen wèwozana sienre dáà ti kòri wi yé jo: "We Kàfɔli, pa we suɔ". Lèlè láà kèni péni nò a ki sienre ti 'kò Kuloceliē gbùʔɔɔ kòkuulo.

^f11.9 Wozana: wéli baa Ijún 118.25-26, Mat 21.9.

^g11.10 Dawuda kùlofɔligo gè, kire gī nugo né Kuloceliē siennyienegonwɔ* wi fànʔa ní gè, kire jo Dawuda Jaa wè (Wéli baa 2Sam 7.11-16; Eza 11.1-5).

(Mat 21.18-19)

¹² Ki kpìenduu gè, bà pe kénì yiri Betanii kà?a nī gè ne waa wè, a fungo sèni Zezi taa wè koligo nē. ¹³ A wi 'sàanfiidiige^h kàà wéli nè nyaa baa li?i, were 'puu ki nē. A wi 'līe nè ké tiige mé gè ne sòngí wire báa yasenre nyaa baa ki nē. Wiì sèni yafien nyaa?, nè yiri were yákuo nī?. Ki nyaa tiige ki sen lèlè niì cé fīe nò?.ⁱ ¹⁴ A wi fali nè kàli nè ta?a tiige nē gè, né jo: «Nè lá?a pàngè nē wè, sien sī ní muo yasenge nyaa cuo bè ki káa?.» A wi pìtenmenè pe 'ki sienre lú?u dè.

Zezi wi 'jà?awaala cira bèle nè yige Kuloceliè Gbù?wɔsa?a dàlige nī gè.

(Mat 21.12-17; Luk 19.45-48; Zan 2.13-22)

¹⁵ A pe koli nè ké Zerizalemi* kà?a mé gè. Bà pe sèni jíin Kuloceliè Gbù?wɔsa?a* nī gè, a Zezi wi fali nè séli ne yaparilè^j cira bèle ne yigi kpàn?anè, peli né yasuo^o ní bèle. Wali fèniwólilò^k puu baa né gòtoparilè ní; a wi 'pe tabalile ñɔrigo bèle nè cáan.

¹⁶ Wiì puu ne sien yeri wi- yakaa líi ne Kuloceliè Gbù?wɔsa?a pari gè ne jini?. ¹⁷ A wi fali nè séli ne pe tenme né pe ye: «Gíi ki 'juu baa Kuloceliè siensebere nī dè ? Kii jo lé?:

Mi sa?a ki yeli bága pa puu Kuloceliè Gbù?wɔsa?a

kùlogolo ke mieni wuulo mé bèle lé ?'

Ki sí meni á yeli kénì ki kpí?ile sienpiile kòridi?e ?»

¹⁸ A kacuwɔnrilo kàfólilò pe 'ki sienre lú?u dè, peli né Kuloceliè sienre sebecénmine* ní bèle. A pe fali ne kenme caa bè wi woli cú?o lè; fiere cé sí puu ne pe cògí, bà sienne pe puu ne cúru wi tenmenè nē lè. Zezi tenmenè ni cé tònì nè sienne pe funyo cò yè kpu?o.

¹⁹ Ki cengu?o gè, a Zeziyé pe 'yiri kà?a nī gè.

Téngelè, náarige né kiya?a wori dè.

---

^h11.13 Sàanfiidiige ki felie yii siin, piyē ne kàa káa, kàa sí wè ne káa?.

ⁱ11.13 Bà ki nyaa yasenre sī puu tiige gáa nē gè?, á were sí ní baa dè, kire 'ki tiè a ki yé cénì puu yasenre lèlè nī wè, yafien sī cí nyaa baa ki nē?.

^j11.15 Ki nyaa pe puu ne sarige kòngí baa Kuloceliè Gbù?wɔsa?a* nī gè. A sienne pe sí fali nè Kuloceliè Gbù?wɔsa?a dàlige kpí?ile gè jà?awaadi?e, ne sarige yakwɔrɔ felide ti mieni pári baa: ma 'jo yajuuro yo, ma 'jo sùnmo yo, ma 'jo yasuo?o yo, nè cénì sunmo píne.

^k11.15 Kùlogolo káli sienne puu ne waa ne náari baa Zerizalemi* kà?a mé gè, baa Kuloceliè Gbù?wɔsa?a* mé gè. A sienne páli sí fali nè kò ne wali fèní wè, bà ki nyaa wali wiì puu pe mé nuwo wè?, nīe sí ne pe liele yigi lè baa.

^l11.17 Wéli baa Eza 56.7, Zer 7.11.

(Mat 21.20-22)

²⁰ Ki kpìenduu sínbinime táanni bè, a pe sèni sàanfiidiige nyaa gè a ki 'nyígi nè kúu (gàa nē Zezi cé kàli nè ta?a gè), a ki nìre ti m̀eni 'kúu. ²¹ A Pieri 'sòngi nè taa nè jo: «Tenmefòli, nyaa, tiige g̀i nē muo cé kàli nè ta?a gè, ki 'nyígi nè kúu.»

²² A Zezi wi fali nè ki juu pe mé né pe ye: «Yè téngɛ Kulocelié nē wè. ²³ M'bé ki juu yeli mé kányi?e nē, a sien 'juu né nyagurugo gáa ní gè né ki ye: «Yè ná?a gè ma ké ma sa tuu ku?ɔjii nī wè !» A sien wi 'ti juu né téngɛ ní, wii káala wi fungo nī gè wè, né téngɛ ki nē gáa wire 'juu gè ki bé kpí?ile wè, bè ki bé kpí?ile sien mé wè. ²⁴ Kire nē, m'bé ki juu yeli mé, a yeli 'Kulocelié náari wè kaala ó kaala nē, yè téngɛ ki nē ki kaala ni nyéni kpí?ile yeli mé, ni bé sí sìn kpí?ile wī. ²⁵ Nè pínɛ a yeli 'yè nè yéri lèlɛ ó lèlɛ níɛ Kulocelié náari wè, a ki yē sien 'kaala kpí?ile yeli nē, yè ki ya?a sien nē wè, g̀i ki bé tí yeli Tuu ɲáà wī baa nyi?enɛ nī lè, wire míeni wi- yeli tuudi?elɛ wu?u ya?a gè yeli nē. [²⁶ Á kire laa, a yeli wè ki yeri bìli nē bèlɛ?, yeli Tuu ɲáà wī baa nyi?enɛ nī lè, wire míeni wii yeli tuudi?elɛ wu?u ya?a gè yeli nē?.]»^m

ɲáa mí?e nē Zezi wii nɛ wi kele kúu gèlɛ ?

(Mat 21.23-27; Luk 20.1-8)

²⁷ A pe koli nè pen Zerizalemi* kà?a mé gè. A Zezi wi kèni nyaari nɛ tòrí baa Kulocelié Gbù?ɔɔsa?a* nī gè, a kacuɔnrilo kàfòlilo pe 'sì?ere nè kpɔni wi nē, peli né Kulocelié sienre sebecénmine* ní bèlɛ nè fàri liɛlɛ nē bèlɛ. ²⁸ A pe sèni wi yúgo né wi ye: «ɲáasien fàn?a nē muo nɛ kele gáli kúu gèlɛ ? ɲáasien wi 'kire kàfòligɔ ken gè muo mé né jo muo de ti kúu ?»

²⁹ A Zezi wi 'pe ye: «Yè tí mi yeli yúgo bíne né kaala nigbe ní, a yeli 'mi yúgolo ni siennugoro ken dè m'mé dè, m'bé né ki juu yeli mé ɲáa fàn?a nē mi nɛ mi kele kúu gèlɛ. ³⁰ ɲáa wi cé Zan* tun wè wi- pari sienne batiize bèlɛ ? Kulocelié wi cé wi tun lé, dí sienne bíelɛ ? Yè kire siennugoro ken dè m'mé wèli.»

³¹ A pe 'p̀iye k̀iɛ k̀iɛ, né kèni jo: «A we 'wi ye Kulocelié wi cé Zan* tun wè, wi bé jo gáa nē wiyè cé sí téngɛ wi sienre nē dè? ? ³² A we sí ní nè jo dí sienne mé Zan batemi wi cé kón wè...» ?á, a pe 'fíɛ sienne nē bèlɛ kire tiɛlɛ náà nī lè, nè ta?a g̀i nē, sienne pe m̀eni t̀oni nɛ puu nɛ Zan t̀ori wè Kulocelié sienjuuwo* wáà kányi?e. ³³ Kire ti?e gáa nī gè, a pe 'Zezi ye wè, «Weli sì cén?.»

---

^m11.26 Sienkaanna náà nii sebele pàli nī, ni sí wè baa pàli nī?. Wèli baa Mat 6.15.

A Zezi míeni wi sí pe ye: «Ao, mi míeni sí ga tíi bé ki juu yeli mé sien ηí mí?ε nē mi ne mi kele kúu gèle?.»

12

Erezen si?i kàsiile

(Mat 21.33-46; Luk 20.9-18)

¹ A wi fali nē kàsiile láà wáa nē pe ken sienre nī dē né pe ye:

«Nàguo wáa cé erezen*ⁿ si?i fáli, nē ki sùlu, né erezen wi fórigodi?ε gbòbori gè nē ya?a baa si?i nī gè. Wi cé kpáala kpúon baa si?i nī gè nē pínε. Bà wi 'si?i gbòbori gè nē kúu gè, né fali nē baakuo lo líe nē cáan ki nī, né yiri nē ké tán?ana nē. ² Bà erezen wi cuo lèle ni kénì nò lè, a si?ifoli wi 'wi tundunwo wáa tórigo baa baakuo lo mé bèle, pe- sa erezen yasenre táà ken wi mé wi- sa wire ken. ³ A pe sénì tundunwo cò wè nē wi kpúon né wi tórigo kawaaye. ⁴ A si?ifoli wi ní nē tundunwo wáa tórigo pe kúrugú. A pe ní nē sénì wire míeni cò nē wi kpúon nē nyùgo fòlilo gè, nē wi máama. ⁵ A si?ifoli wi ní nē tundunwo wáa tórigo. A pe sénì wire kpúon nē kpúu. Fúo nē pèni taa tundunminò pe 'nyuo káà kúu. A pe 'bili kpúon nē luò, nē bili kpúu.

⁶ A ki pèni kò si?ifoli wi jaa wire yákuo, ηàa wi cé wi déni nē tóri wè. A wi ní nē wire míeni tun baa pe mé sien senwe wè, níε sòngí pe báa fiere taa wire nē, bà wií wire jaa wè.

⁷ Kire né ki mìeni, a baakuo lo bálì pe sénì sòngiro ken ken pìye mé né jo: «Wi kòriliwe wire ce wí ηàa wè. Yè tí we- wi kpúu, kòrigò ki bé kò weli wu?u.» ⁸ A pe fali nē tuu wi nē nē wi kpúon nē kpúu, né wi líe nē sénì wáa si?i kúrugú gè.

⁹ Píra ηàà nī wè yeli ne sòngí gíi si?ifoli wi bága pa kpí?ile sienne bálì nē bèle, a wi kénì kón baa tán?ane nē lè nē pen wè ? Wi bé pa wi baakuo lo bálì kpúu bèle, bé sí wi si?i ken gè baakuo lo pálì pìyeye mé. ¹⁰ Yeli sì fie ki nyaa baa Kulocelie siensebere^o nī dè lé, ti?ε gíi nī ki 'juu né jo:

ⁿ12.1 Yasenre táà felide di erezen* wè, ti nē yè fétire nē. Ki wè ná?a weli kùlo nī lè? Pe nàa ki yasenre tí?i dè ne sunmò kóri. Weli mé bèle we bé gbè erezen yasenre tónminò dè né kábebe ní.

^o12.10 Kulocelie siensebere tire 'nyaa kele gíli fa?a fa?a Kulocelie sienjuuliele* pe yé sebe nē cáan gèle (Wéli baa ŋún 118. 22, 23).

*Sìndenige^p gî saafaanna pe cé wáa gè,
kire ki kénì puu sa?a ki kàkpuɔn wu?u gè.*

¹¹ Kire sí nyénì taa Kàfòli wire mé,
né sí ní kakpu?ɔ weli mé.^q

¹² Bà Zezi wi 'sienre dáà juu dè, a wi leguulo pe fali ne kàrigí bè kenme caa wi nē bè wi cò. Ki nyaa pe yé kàsiile náà ni kòri cén wè, nè ki cén peli mé wi cé ni wáa nè ken; piyè sí gbè nè sori nè kòli ta?a wi nē?, sienne peli fíere nē dè. A pe 'núgo wi táanni nè ké.

Zezi leguulo pe 'wi yúgo lanbo sàrigɛ wori nē dè.

(Mat 22.15-22; Luk 20.19-26)

¹³ A pe sèni Farizienne* tògo wuulo pàli tórigo wi kúrugú, nè fàri Erodi* tògo wuulo pàli nē, pe- sa wi taa bè cò wi nyasienre táà nī. ¹⁴ A peli 'ké wi kúrugú nè sèni wi ye: «Tenmefòli, weli tònì nè ki cén muɔ ne kányi?ɛ koligo tári gè ne lá?ala. A muɔ je kaala kpí?ile, muɔ wè sien wéli nyapigele fíere nē?. Muɔ tònì ne sienne tenme bèle ne lá?ala Kuloceliɛ koligo nē gè né kányi?ɛ ní. Yúgolo nigbe sí yē ná?a weli mé: ki 'yeli lé weri lanbo sàrí wè kùlofɔgbuɔwɔ^r mé wè, dí we- wi sàrigɛ ya?a gè ?»

¹⁵ A Zezi wi 'pe jànvaa sòngirɔ cén dè, a wi fali nè pe ye: «Gáa nē yeli je mi puu wéli ? Yè tí mi nyaa walikpege káà nē wéli.» ¹⁶ A pe 'wi ken né wali^s wáà ní. A wi 'pe ye. «Ŋáa jènyine nī ná?a wali nē wè né mí?ɛ gáà ní gè ná?a sebege gè ?»

A pe 'wi ye: «Sezari wu?u gī.»

¹⁷ A wi 'pe ye: «Yere dí dī Sezari wori dè, yè ti ken Sezari mé wè, a dī sí yē Kuloceliɛ wori dè, yè ti ken Kuloceliɛ mé wè.»

A wi kenme pi 'pe fungo wúɔ kátii.

Sadusiennɛ pe 'Zezi yúgo wè a ki yē cepɔrigɔ ne kpín?ini baa nyi?eneka?a nī gè.

(Mat 22.23-33; Luk 20.27-40)

---

^p12.10 Zuufulo mé bèle ki sindenige gáà ki nē puu majo meni gèdinne ni sí sa?a cò gè nè yérigɛ gè.

^q12.10,11 Wéli baa Ŋún 118.22-23.

^r12.14 A muɔ yē Wurómi kùlofɔgbuɔwɔ wáà wè, pe nàa muɔ ye Sezari. Kùlofòli wire mé sienne pe puu ne lanbo sàrí wè.

^s12.16 Pe puu ne pe wali ye wè deniye*. Deniye nigbe wi 'puu baakuɔwɔ cenbogo sàri wè.

¹⁸ A Sadusiennε* páli 'ké Zezi kúruḡu wè; peli pe sí jo dí a sien 'kùu ki 'kúw wī wè, dí nyéyirile wè baa wè?. A pe 'ké nè sénì wi ye: ¹⁹ «Tenmefòli, sienjuuliεwe* Misa* sebe wi 'we ye, dí a sien 'kùu né celiwe ya?a pùò fùn wè, wi còni wi yeli bè celiwe líε wè, bè piile sii wi nē, giì ki bé tí luòfòli wi mí?ε ki fāga tón wè?。」

²⁰ Ki sí nyaa, nàḡuòlò kòlisiin 'puu baa, cenuwòsi?i. A péliwe wi 'celiwe líε, nè kénì kùu, wiì pùò taa né wi ní?. ²¹ A wi ta?ara ti 'celiwe líε wè, nè kénì kùu wire míeni wè, wiì pùò taa né celiwe ní wè?. A taanriwuu wi 'wi líε, nè kénì kùu wiì pùò sii wi nē?; ²² fúò nè pénì taa pe mìeni kòlisiin bálì bèle, wàa sì pùò sii celiwe nē wè?. A celiwe míeni wi pénì kùu kire gàa láara gè. ²³ Píra ḡàà nī wè nyéyirile cεnge gè, a pe kénì nyé nè yiri bèle, ḡíi wuu wi bé puu celiwe wè, bà ki nyaa pe mìeni kòlisiin pe 'wi ténge nè nyaa celiwe wè ?»

²⁴ A Zezi wi 'pe ye: «Yeli tònì nè pùunni nè líili díε. Kire sí taa bà yeli sì Kuloceliε siensebere ti kòri cén wè?, né míeni bà yeli sì Kuloceliε fàn?a ki kenme cén bè?. ²⁵ Á kire laa wè o, a kúbilo pe kénì nyé nè yiri bèle, cepòrigò wori ní wè tíin baa?; pe bé kò majo bà nyì?ene tundunminò yē kenme bñ nē mme, baa nyì?ene nī lè. ²⁶ Giì ki 'nyéyirile kenme kúw bè, yeli sì fiε ki nyaa baa lé? sienjuuliεwe* Misa* sebe nī wè, bà Kuloceliε wi cé ki juu Misa mé wè kàsùn tiinbile ti?ε nī gè né wi ye: «Mi wī Birayima* Kuloceliε wè, ne ní Siaga* Kuloceliε wè, ne ní Yakuba* Kuloceliε wè» lé ?»^u

²⁷ A Zezi wi fali nè pe ye: «Kire ne ki tíi kúbilo wuu bè? Kuloceliε wè?, wiile wuu wī. A ki yē yeli ne sòngí kúbilo piyě ga nyé yiri? wè, yeli 'pùunni nè líili.»

Nyasienre díi ti 'kpú?ò nè tóri Kuloceliε kajuudi?εle ke mìeni nī gèle ?

(Mat 22.34-40; Luk 10.25-28)

²⁸ Sebécénwe wáà 'puu baa nè sienre dáà lú?u dè, a ti 'wi fungo nyígi gè. Bà wi 'Zezi nyaa wè a wi 'sienre sómigo dè nè juu nè sienne bálì ken bèle, a wi fali nè sì?ere nè kpòni wi nē, nè wi yúgo né wi ye: «Nyasienre díi dī pélide dè Kuloceliε kajuudi?εle nī gèle ?»

²⁹ A Zezi wi 'siennugoro ken wi mé né wi ye: «Kuloceliε kajuupelile lire nī nàa lè:

-Ki sómigo ma lú?u Isirayeli,

we Kàfòli* Kuloceliε

---

^t12.19 Wéli baa Fàn 25.5.

^u12.26 Wéli baa Yir 3.6. Kuloceliε sienliele páli biele Birayima* wè, né Siaga* wè, né Yakubayé bèle. Pe 'kùu kii fa?a; pe sienre tii baa Nyakungenge Li?ε sienre nī dè.

wire nigbe wī Kulocēlie wè.

³⁰ -Muɔ Kàfɔli Kulocēlie woli yaʔa lè ni- muɔ déni

né muɔ fungo ki mieni ní,

né muɔ pìle ni mieni ní,

né muɔ sòngirɔ ti mieni ní,

né muɔ ηɔri ti mieni ní.^v

³¹ Kasiinwoli lire sí nī nàa lè:

Má sí muɔ siennyeni kaala yaʔa ni- muɔ déni

majo bà muɔ m̀e déni.^w

Kajuulo láà wè baa? nè kpúʔɔ nè tóri gàli nē gèle?.»

³² A sebecénwɛ wi 'jo: «Bà ki t̀ni yē, tenmefɔli, kányiʔe kire muɔ 'juu gè, Kulocēlie wī nigbe, wàa ní wè baa nè fàri wire nē?^x ³³ Siɛn yeli bè Kulocēlie kaala yaʔa lè ni- wi déni né wi fungo ki mieni ní, né wi s̀njilige ki mieni ní, né wi ηɔri ti mieni ní;^y bé míeni wi siennyeni kaala yaʔa ni- wi déni bè ẁi tíle.^z A siɛn nɛ kire kpínʔini gè, ki 'póri kacienne kaasorigido ti mieni nē, né sarige feliyɛ yi mieni ní yè.»^a

³⁴ Bà nàguɔ ηáà wi 'siɛnrɛ dáà cén dè nè juu dè né s̀njilige ní mme gè, a Zezi wi 'wi ye: «Muɔ wè liiliwe Kulocēlie Kùlofɔligɔ* nē gè?.» Siɛn sì ní nè sori nè wi yúgo?.

Kirisi wī Dawuda^b jaa né ní wi Kàfɔli.

(Mat 22.41-46; Luk 20.41-44)

³⁵ Bà Zezi wi puu nɛ siɛnne tenmɛ bèle baa Kulocēlie Gbùʔɔɔsaʔa* nī gè, a wi kénì pe yúgo né pe ye: «Ki síɛ meni á Kulocēlie siɛnrɛ sebecénmine* pe 'jo dí Dawuda wi siime t̀logo wuu wī Kulocēlie Siennyienegɔnwɔ* wè ? ³⁶ Dawuda* wire tíime wīl cé ki juu Kulocēlie Pìle* fànʔa nē gè lé, né jo:

---

^v12.30 Wéli baa Fàn 6.4,5.

^w12.31 Wéli baa Lev 19.18.

^x12.32 Wéli baa Fàn 6.4; Eza 45.21.

^y12.33 Wéli baa Fàn 6.5.

^z12.33 Wéli baa Lev 19.18.

^a12.33 Zuufulo mé bèle yajuuro sarige ηī pe sí dàli nɛ k̀ngí Kulocēlie mé wè, pe nē yajuʔu sóri go gè wī.

^b12.34 Isirayeli k̀lofɔliwɛ wáà wi 'puu Dawuda wè. Nyakungenge Liʔɛ siɛnrɛ nī dè Kulocēlie yé jo dí k̀lofɔli Dawuda wī wire fungo siɛn.

Kàfɔli* Kulocelié wi 'ki juu mi Kàfɔli mé wè né wi ye:

«Téni mi kàliige mé gè

fúɔ̀ bè taa mi ga pa muɔ leguulo le bèle muɔ tɔliyo láara yè.»^c

³⁷ A ki sí yē bè wè, á Dawuda* wire tíime ne wi yeri né jo wire kàfɔli wī wè o, kire 'ki tìe Kulocelié Siennyienegɔnwɔ* wi wè wi siime tùlugo wuu yákuɔ wī?.»

Sienni?eme puu ne lúru Zezi mé wè né fundaanra ní.

Zezi wi 'jo sienne pe fǎga kò bè Kulocelié sienre sebecénmine tíele bèle?.

(Mat 23.1-36; Luk 20.45-47)

³⁸ Bà Zezi wi puu ne sienne tenme bèle, a wi kénì pe ye: «Yeri yìye ci?ige Kulocelié sienre sebecénmine* nē bèle: burugboliyo lege ki 'pe déni, pe nàa ki caa sienne peri peli síeri gbu?ulo tieye nī yè; ³⁹ tenmezaaya nī yè, yi?eme ténidiye yire yi 'pe déni, yire pe nàa caa. A liile yē ti?e gū nī, kpolilo ténidiye yire pe nàa caa. ⁴⁰ Pe nàa lagucelile saaya fù?uró yè ne pe yeré ti mieni turu ne yigi, níè ne ki caa bèri Kulocelié de mɔgi sienne nyaame nē bè. Peli bèle, kàa bága sa fàri pe kàyu?u nē gè.»

Fuumɔfɔli lagucuo yakenge sienre

(Luk 21.1-4)

⁴¹ A Zezi wi fali nè kénì sèni ténì baa Kulocelié Gbù?ɔrɔsa?a* wali ledi?e yalege táanni gè, ne sienne ci?ige bèle, bà pe puu ne báan ne wali nii wè baa ne tòrí bèle. A lɔrifɔlilo sáa péni wali nì?ewe le baa yalege nī gè. ⁴² A fuumɔfɔli lagucuo wáà kénì péni walipigele siin^d le baa yalege nī gè. ⁴³ A Zezi wi 'wi pitenmene yeri bèle nè péni pe ye:

«Yè nyaa, m'bé ki juu yeli mé kányi?e nē, fuumɔfɔli lagucuo ñáà yeli ne nya?a ñàa wè, wire wi 'ken nì?ege nè tóri sienne pe mieni nē bèle, bàli pe 'pen nè péni wali le ná?a wali yalege gáà nī gè; ⁴⁴ nè ta?a gíi nē ? Bili míe pe péni wali le wè yalege nī gè, bà pe 'taa á wali ñî 'ta?a pe mé pe màakuu ní wè wi nē wè?, wire pe 'le baa yalege nī gè; nè sí ki taa celiwe ñáà wè, wi né wi fuumɔ pi mieni ní bè, cèri ñî wi 'puu wi mé wi- gbè wi nyalii taa wè, wire wi péni le baa wali yalege nī gè.»

13

---

^c12.36 Wéli baa ñún 110.1.

^d12.42 Nè yeli né pe wali wi kenme ní bè, a pe cénì weli wali wi dɔrisikeli tíla tieye siceri, walipigele gáli ke siin kiyè yé tílaga nigbe kúɔ?.

Zezi wi 'duniya kúo lèlè séligenme juu bè nè tiè.

(Mat 24.1-14; Luk 21.5-19)

¹ Bà Zezi kénì yiri Kuloceliè Gbù?wɔsa?a* nī gè, a wi pìtenmewe wáà 'wi ye: «Tenmefòli, wéli saaya nyàà nē yè né s̀ndari dáà ní dè, bà pe 'ti s̀migo nè faan dè !»

² A Zezi wi 'wi ye: «Fãri ti wéli de cúru ti nē?, m'bé ki juu muo mé, ma ténge mi sienre nē dè, saakpoliyo nyàà míe muo ne nya?a nyàa yè, kàa fáala s̀ndenige s̀i je ga kò baa?, ti m̀eni bága pa ñorigo cáan.»

³ A Zezi wi kénì ké nè s̀nì t̀eni Wolivi Tiire nyagurugo nē gè,^e g̀aa ki 'yi?e wáa Kuloceliè Gbù?wɔsa?a* mé gè. A Pieri né Zaki, né Zan, né Andire, a pe 'ké wi kúru nē s̀nì wi yúgo kàsenge nē né wi ye: ⁴ «-Ki juu weli mé, lèlè ní nī kire bága kpí?ile ? Kaala ní ni bága pa tí we- ki cén ki kele ke 'nò gèle, dí ke kpí?ile lèlè ni 'nò wè ?»^f

⁵ A Zezi wi 'ki juu pe mé né pe ye: «Yeri ci?ige, sien fãa ga yeli fáanni bè yeli p̀unni?.

⁶ Sienne sáa bága pa yiri bè mi mí?e líe bè le p̀ye nē bé jo mi wī peli bèle. Ki sienne pe bé p̀ali sáa fáanni bè p̀unni. ⁷ A yeli k̀eni kapienne wori lúru, ne kapienne t̀unm̀o lúru, yè fã ki ya?a ki de f̀ere c̀ogí yeli nē?. Ki 'nyaa f̀an?a wī, kire kele ke- kpí?ile. Yè fã sí de s̀ngi duniya wi kúo lèlè lire ni 'nò?. ⁸ Kùlo láà wuulo bága yè bàa tuu p̀ali nē; kùlo láà bága yè bàa tuu kùlo láà nē,^g dàala ni b́eri cúungu tiye yáa nī, fungo míeni bága pa tuu k̀ulogolo káli nē. Kire ki bé né puu f̀urgo ki sélime bè, majo bà cesi?i lie sí ne cesiwe yáa wè.

F̀urgo yē baa téngele nī lè.

(Mat 24.9-13)

⁹ «Yeli bèle, ye- sí de ci?ige; sienne pe bága de yeli c̀ogí de waa né yeli ní k̀ayu?ujuudieye nī; pe sari yeli kp̀un né sápinyi?ene ní tenmezaaya nī yè. Pe míeni bága de yeli cáan de c̀ogí, de waa né yeli ní k̀af̀lilò tiye nī yè né k̀ulof̀lilò tiye ní yè mi kenme nē. Kire ki bé kpí?ile kaala lè bè ki tiè dí yeli yē mi wori ti juuf̀lilò bèle sienne pe yi?e mé gè. ¹⁰ Nè p̀ine Kataanna Sienre ti yeli bè k̀ini bè jáari k̀ulogolo tiere ti m̀eni nī wī. ¹¹ A pe sí k̀eni yeli yeri ne m̀ari f̀an?af̀lilò tiye nī yè, ne yeli d̀aridari ne

---

^e13.3 G̀origo 'puu baa Kuloceliè Gbù?wɔsa?a* sun?om̀o né nyagurugo sun?om̀o ní bè, a Zeziyé pe 'ki jeli.

^f13.4 Ki nyaa p̀itenmene pe puu ne s̀ngí a Kuloceliè Gbù?wɔsa?a* ki k̀eni cáan cenge ó cenge gè, duniya wi k̀ujenge kire ki bé puu kire cenge gè.

^g13.8 Wéli baa Eza 19.2.

mári mme gè, yè fã ki ya?a ki de sànviiḡe wáari yeli nē?, yeli de sòḡgi gíi yeli bága sa juu gè?. A sienre dî kénì sènì sòḡgi nè tigi yeli mé dè, yè tire juu. Yeli nī bè? ki sienre ti bé kón kire lèle nī lè?; Kulocelié Pile* lire ni bé ti juu yeli nyuɔɔ nī yè.

¹² Sien bága wi laayirinyeni ken kùu mé, tuufólilò páli bága ce de pe piile kan?a bèle kúukoligo nī. Nè pínε piile páli bága leguuro le né pe siivólilò ní bèle bè pe ken kùu mé.

¹³ Yeli kaala ni bága tònì bè sienne bien bèle, pe- yeli pari mi mí?ε kire kenme nē. A sien ḡî sí tònì nè ki kpàri nè cò né lèbaanna le nè pènì pa?a wè, kire sien wire wi bága sa suɔ.

¹⁴ A yeli kénì "tètii kaala"^h nyaa lè a ni jín ti?ε ḡî nī nīi cé yeli bè puu lè?, Zude* ténime wuulo peri fé peri waa nyaguruyo nē; sien ḡî wi nyéni sienre dáà wéli dè, sien wi- puu síciliwe wi ti kòri cén wè. ¹⁵ Kire lèle míeni nī lè, a sien yē bingε náame, sien wi fãga jo wi bé tigi bè jín yakaa líε baa sa?a nī gè?. ¹⁶ A ḡîi yē si?i mé, wi- fãga jo wi bé koli pen kpáa mé bè pa burugo líε?. ¹⁷ ?á, ki cenye nī yè yawerire bága pa puu la?alafólilò nē bèle díε, peli né bìli ní pe 'piile kan?a pe ḡòri bèle ! ¹⁸ Yeri Kulocelié náari ki cenye yi fãa ga pa puu ḡù?ɔcuru lèle nī?. ¹⁹ Ki cenye yi bága tònì puu wu?ɔḡò lèle nī kátii: nè líε bà Kulocelié tíi nè duniya faan wè, ki fùrɔḡò ki felige fie tuu nè nyaa sienne nē bèle?,ⁱ ki felige míeni sì sí ní ga kpí?ile bè nyaa?. ²⁰ A kii cé nyaa majo we Káfóli* wi jaga ki cenye ya?a yè yi- puu weriye wè, sienpile fáala sì cî ga suɔ?. Nè sí ki taa, wi wuulo peli kenme nē bè, bàli Kulocelié wire 'nyíεε nè kòn pe- puu wire wuulo bèle, a wi 'ki lèle ya?a lè ni- puu werile. ²¹ Kire nē, a sien 'yeli ye: «Kirisi* wii ná?a ḡε», á kire laa «wii baa mme», yeri wéli fie. ²² Ye- ta?a ki nē sienne páli bága pa yiri bè jo peli bìεle Kirisi* wè, bìli bé jo peli yē Kulocelié sienjuulo, bèri kele káli kpín?ini de tíi sienne nē bèle, bèri kakpoliyo kpín?ini de pínε. Peli pe mieni yē jànvaafólilò wī. Gi pe 'caa gè, kire yē bè sienne fáanni bèle bè pùunni wī, a ki cénì taa, pe bé Kulocelié nyéni wuulo míeni fáanni bèle bè pùunni. ²³ Ti sí n'dε, mi nyénì ti juu nè kúɔ yeli mé díε; yeli bèle, mi 'yeli sòmi nè ya?a nè kúɔ. Yeri ci?ige díε !

Sien Pùɔ penjenge wori dè

(Mat 24.29-31; Luk 21.25-28)

²⁴ «A wu?ɔḡbu?ɔ ḡàà ki kénì tóri kire cenye nyàà nī yè,

---

^h13.14 Wéli baa Dan 9.27; 11.31; 12.11.

ⁱ13.19 Wéli baa Dan 12.1.

Cenge ki bé yi?ε bè kò yebilige,

kiĩ ní de kpìenme cáanri?.

Yege míeni kiĩ ní de càanná?.

²⁵ Ἡγοῶλο ke béri tíri nyì?ene nī lè de tun;

fàndieye nyî yî baa nyì?ene laame nī bè,

yi mieni bé cúungo bè yiri yi yéridi?ele nī gèle.^j

²⁶ Píra ḡàà nī wè, dí sienne pe sí Sien Pùo* nyaa wè wiri báan kàsadibare nī dè né fàn?a ní, né kpuomó ní.^k ²⁷ Kire lèle míeni nī lè, wi bé nyì?ene tundunminó tórigó bèle pe- pa Kulocelié wuulo kóri bèle bè mà?a duniya lá?ala tieye siceri yi mieni nī, bè pe píne tienugo nī, bàli Kulocelié wi 'nyíene nè kòn wii wuulo bèle, tí?ε káà sì je kò?.

Sàanfiidiige kàsiile

(Mat 24.32-35; Luk 21.29-33)

²⁸ «Yè sàanfiidiige kenme ci?ige bè, ye tenmenε taa ki kele nī gèle. Bà ki lèye yi sí pún á ki nê fùn gè, yeli ně ki cén lé ḡù?o ki 'jín ? ²⁹ Ki nugo kire gī, a yeli kénì kele gáli nyaa gèle ke kpín?ini gèle, ye ki cén Sien Pùo* wiĩ bile kòri táanni gè túon wī. ³⁰ M'bé ki juu yeli mé kányi?ε nē, yirile náà niĩ ga tóri?, ga dí kele gáli ke mieni kiyè kpí?ile nè fori ke nyogolo nī gèle?. ³¹ Nyì?ene né dàala ní lè tire bága pa tóri, mi sienre tiĩ sí ga tóri bè nyaa?.

Sien sì duniya kúojenge cén gè?, nè yiri Tuufóli wire yákuo nī?.

(Mat 24.36-44)

³² «Gii sí ki 'kire cenge kúo gè né lèle nī nī ki kele gáli ke bága pa kpí?ile gèle, sien sì kire cén?, nyì?ene tundunminó tíime piyè ki cenge cén gè?, Jaafóli míeni wii ki cenge cén gè, fúo macen Tuufóli wire yákuo. ³³ Yè sí de ci?ige, ye puu nyemine, bà yeli sì ki cén cenge gī ki bága pa puu gè?. ³⁴ Ki cenge ki bága puu majo sien wáà wi 'ké tán?ana nē: a sien wi 'yiri wi sa?a nī gè né ki ya?a wi baakuolo mé bèle, bà sí wi waa wè, nè pe kaku?olo tìe gèle pe nē, wàa né wi baara, wàa né wi baara. ḡàa wi 'puu wíile nē lè ne kpáa wéli gè, a wi 'wi ye wiri kòrí nyewe wiri wi baara kúu dè. ³⁵ Kire nē, yè puu nyemine, bà yeli sì sa?afóli wi pen lèle cén lè?: dù?o cengu?o ki bága pa puu yo,

---

^j13.25 Wéli baa Eza 13.10; 34.4.

^k13.26 Wéli baa Dan 7.13.

nyijelielē nē wī yo, gòp̄peliwe nyeni lèlè nī wī yo, sínbinuwuuro nī wī yo, wàa sì kire cén?. ³⁶ Kii sí yeli wi- ga bà yeli fuu?, ki- nyaa yeli puu de ñóni?. ³⁷ Sienre dáà mi ne nyu dáà dè yeli mé dè, ye mieni mé mi ne ti nyu: yè puu nyemine yeri kele ci?ige gèle.»

14

ZEZI LEGUULO PE 'WI CO, NE WI KPUU

(14.1 - 15.41)

Kulocelie Gbù?wɔsa?a kàfɔlilɔ piyē ne kenme caa bè Zezi cò wè.

(Mat 26.1-5; Luk 22.1-2; Zan 11.45-53)

¹ Ki yé kò cenyē siin dí Torimakiya?a* fundaanra¹ né Sìnvarifun Búru fundaanra^m cenge ki sí nò. Kacuɔnrilo kàfɔlilɔ bèle né Kulocelie sienre sebecénmine* pe puu ne kenme caa bè Zezi cò wè sìnjiligele nē bè wi kpúu. ² A pe kénì ki sòngi nè jo: «Kii yeli ki-puu fundaanra cenyē yire nī?, á kire laa kàgbaalige bága yè sienne sun?ɔmɔ nī bè.»

Celiwe wáà péni lagbenre nàtukɔli wo Zezi nē wè.

(Mat 26.6-13)

³ Zezi wi 'puu Betanii kà?a mé Siimɔ Yaanyiemefɔli sa?a nī, pe ní ne líi. Bà wi líi wè, a celiwe wáà péni jín sa?a nī gè; lagbenre nàtukɔli cènjenwe kùngboliⁿ 'puu wi mé còlo ne ní nyìne nàtukɔli nē wè. A wi 'kùngboli múgu lè, nè nàtukɔli wo wè Zezi nyùgo nē gè.

⁴ A ki 'sienne pàli bien, a pe fali ne nyu ne kún?ɔri seni, né jo: «Ki 'gáa kúu, bà wi 'lagbenre nàtukɔli ñáà cú?ɔ wè kenme báà nē bè ? ⁵ Je wi sí gbè wi pári wali *deniyele*^o sirakeli dabataan nē, bè gbè kacènge kpí?ile fuumɔfɔlilɔ nē !» Pe funyɔ yi cé tɔni nè yè

---

¹14.1 Torimakiya?a fundaanra ti kɔri wè, ki nyaa bà Kulocelie cé Isirayeli sienne suɔ bèle kùu mé wè Ezipiti kùlo nī lè fa?a fa?a gè, a ki 'kò Zuufulo* mé bèle kaliele, pe nàa ki fundaanra kpín?ini dè yiele ó yiele.

^m14.1 Sìnvarifun Búru wire 'nyaa búru ñî Isirayeli sienne pe yé tugo nè yiri Ezipiti kùlo nī lè lèlè nî nī pe puu ne yigi ki kùlo nī lè. Ki búru wi 'puu piyè cé yatan?anige le wi nī?. A ki 'kò kaliele Zuufulo* mé bèle, a ki lèlè ni gbènè nò pe nê ki búru kpí?ile wè, pe nê sìnvari le wi nī?.

ⁿ14.3 Ki kùngboli ni 'puu sìnɔnige woli a pe 'ni ten, yétiige ní gè sitɔnigɔ. A pe yé je nàtukɔli yige wè, pe nê cé ni jaa wī. Ki nàtukɔli wi puu ne kɔngi li?i, kire nē wi lɔri ti 'puu gbènre; nùdaanna yegé gû ní pe yé wi kpí?ile wè, pe puu ne ki ye "náari".

^o14.5 Wali deniyele sirakeli dabataan wire sí bìe tàfaliwe yiebolo sàri mé.

celiwe kúruḡu wè kpuʔo.

⁶ A Zezi wi 'pe ye: «Yè celiwe ḡáà yaʔa wè yanyige nē, ki meni á yiyē wi kàanrí mme ḡè ? ḡii wi 'kpíʔile mi nē ḡàa ḡè, ki tōni nē nyuo cèḡe. ⁷ Fuumɔʔlilɔ piyē bile né yeli ní súuri, a ki kénì yeli déni lèlè ó lèlè á yeli je kacèḡe kpíʔile wàa nē wè, yeli bè ḡbè ki kpíʔile; mi wè, mi sí wè bile né yeli ní súuri? ⁸ Celiwe ḡáà wè ḡii nē wi 'jáa ḡè, kire wi 'kpíʔile: wi 'mi céri ḡbòbori dè nē yaʔa né nàtukɔli ní wè náʔane ti- ḡa sa tón wè.^p ⁹ M'bé ki juu yeli mé kányiʔe nē, a Kataanna Siēre ti kénì sēni juu tiʔe ó tiʔe nī duniya nī wè, celiwe ḡáà wi wori míeni ti bé juu baa ki tiʔe nī ḡè, siēne pe- ki cén ḡii wi 'kpíʔile ḡè.»

Zudasi sēni juu nē biē né Zezi leguulo ní bèle.

(Mat 26.14-16; Luk 22.3-6)

¹⁰ Kire lèlè nī lè a Zudasi Isikariyɔti fali nē yiri nē ké kacuɔnrilɔ kàʔlilɔ kúruḡu bèle, nē sēni pe yè dí wire bé Zezi cò wè bè le pe kiyē nī. Zezi wi pìtenmene kie né siin pe wàa wi 'puu. ¹¹ Bà pe 'Zudasi siēre lúʔu dè mme ḡè, a ki tōni nē pe déni kpuʔo, a pe 'nyuo fēni wi mé né wi ye peli báḡa wi ken né wali ní. A Zudasi wi sí fali ne kenme caa, meni wire báḡa lèjēne láà taa bé sí Zezi cò wè bè le pe kiyē nī yè.

Zezi wi 'Torimakiyaʔa suro lii dè né wi 'pìtenmene ní bèle.

(Mat 26.17-25; Luk 22.7-14,21-23; Zan 13.21-30)

¹² Sīnvarifun Búru fundaanra cēbelige nē ḡè, lèlè nī nī pe puu ne Torimakiyaʔa* sīnbaara kpúu dè, a wi pìtenmene pe 'wi yúḡo: «Sétiʔeni muo ne caa we- sa Torimakiyaʔa suro suʔo dè muo- lii wè ?»

¹³ A wi fali nē pìtenmene páli siin tun, né pe ye: «Yeri waa baa kàʔa mé ḡè. Yeli báa kpàli né nàḡuo wáà ní luʔo kàjuʔo yē wi mé tugogo; yè taʔa wi nē. ¹⁴ A wi sēni jīin saʔa ḡī nī, yè saʔafɔli yúḡo wè ye wi ye: «Tenmefɔli wi 'jo we- pa muo yúḡo, wire saʔa kiī sé, baa wire báḡa pa Torimakiyaʔa* suro lii dè né wire pìtenmene ní bèle ?» ¹⁵ Siēn wi bé sangasuu saʔa káà tiē yeli nē, ki laame piī kpuɔbo a pe 'ki ḡbòbori nē yaʔa nē kúo; yè sa suro suʔo dè kire tiʔe nī.» ¹⁶ A pìtenmene pe 'yiri nē ké kàʔa mé ḡè, a kele ke sēni tóri bè Zezi cé ki juu pe mé ḡè. A pe 'Torimakiyaʔa* suro suʔo dè.

¹⁷ Cēḡe kénì kúo ḡè, a Zezi wi 'pen né wi pìtenmene kie né siin ní bèle. ¹⁸ Pe kénì tēni ne líi bèle, a wi 'pe ye: «M'bé ki juu yeli mé kányiʔe nē, bà wiyē bile ne líi ḡò wè, wàa

---

^p14.8 Zuufulo pe kaliele nī: pe nē kúbilo fári bèle né nùdaanna sùnmo ní.

yē ná?a yeli nī, wire wi bága mi cò bè le mi leguulo kiyē nī yè.»

¹⁹ A ki sienre ti 'laame cú?o pe nī, a pe fali ne wi yúgo seni nigbe nigbe, wàa ó wàa wi nê jo: «Mi wī lé ?»

²⁰ A wi 'pe ye: «Yeli kie né siin bálì ye 'kiye nii yè né mi ní sipienunɔ nī lè, yeli wàa wī.

²¹ Ki sí yē céngē, Sien Pùo* wi bé ké bè yeli né gii Kulocelie siensebere ti 'juu né wi mí?e ní gè nè kúo wè. Gii sí gī baa gè, ?á, ki bága pa puu gbèlige sien mé wè díe, nàa wi 'Sien Pùo cò wè nè le wi leguulo kiyē nī yè ! A ki sien wii yé cénì sii nè yiri ná?a duniya nī wè?, kire kaala sí ce póri wi mé.»

Kàfòli liizenne liile lè

(Mat 26.26-30; Luk 22.15-20)

²² Bà pe líi bèle, a wi fali nè kénì búru líe wè, nè barige ken Kulocelie mé, né búru kúnminɔ wè nè ken pìtenmene mé bèle, né pe ye: «Yè suɔ, dàa tire 'nyaa mi céri dè.»

²³ Né fali nè erezēn sunmɔ yagbuɔɔ líe lè, nè barige ken Kulocelie mé, né pe ken a pe 'gbuɔ nè tóri pe mieni bèle. ²⁴ Á wi fali nè pe ye: «Gàa kire nyaa mi sisen gè, nyakungenge^q sisen gè. Ki bé wo^r sienni?ene kenme nē. ²⁵ M'bé ki juu yeli mé kányi?e, mií ní tñni ga erezēn* yasenge lu?o káà gbuɔ cígini?, fúo bè taa cenge gíi m'bé ní ga ki gbuɔ Kulocelie Kùlofɔligo* nī gè?»

²⁶ Á pe fali nè Torimakiya?a* ηúnuyo yàà ηú seni, né yiri nè ké Wolivi Tiire nyagurugo kɔli mé.

Zezi wi 'ki juu nè ya?a Pieri mé né wi ye wi bága jo wii wire cén?.

(Mat 26.31-35; Luk 22.31-34; Zan 13.36-38)

²⁷ A Zezi wi kénì pe ye: «Yeli ye mieni bága fè bé mi wáa, nè ta?a gíi nē, Kulocelie siensebere ti 'jo:

M'bága sɔnbana?awa kpúu wè,

---

^q14.24 Nyakungenge Li?e sienre ní dè Kulocelie wi cé nyuɔ kún nè ken Isirayeli sienne mé bèle né jo pe bé puu wire wuulo lègele ke mieni. Píra nàà nī wè bà Zezi kénì pen duniya nī wè, nyakungenge ki sienre tire ti waa nuro: a sien ó sien wii ta?a Zezi nē wè, wi 'kò Kulocelie wuu.

^r14.24 Fa?a gè yajuuro dáà pe puu ne kɔnigi sárigē wè, tire sisen kire ki puu ne ηori kan?a nyakungenge mé gè (Wéli baa Yir 24:3-8). Píra nàà nī wè Zezi wire tíime wī sarige wè, wire sisen kire gí Kulocelie nyakungenge fongo fíe wè. Kire ki bága wo wi kùujenge gè ni?ene kenme nē bè.

sìmbaara ti bé sí fê bè curugo bè mà?a.⁵

²⁸ A mi sí kénì koli nè nyé wè, m'baa yeli yi?e caanri Galile* kùlo mé.»

²⁹ A Pieri fali nè wi ye: «A ki né cénì nyaa pe mieni bága fè bé muo wáa wè, mi wè, miĩ ga tíi bága kire kpí?ile?»

³⁰ A Zezi fali nè wi ye: «M'bé ki juu lá?a muo nē, pàngé pìlige nī gè, sèni gòpòli wi-nyeni tóliyo siin yè, muo bé ki juu tóliyo taanri bé jo muo sì mi cén?»

³¹ A Pieri wi ní nè ki juu nè gbèngé né jo: «Mi mi 'muo ye bè, a ki cénì yéri mi- kùu né muo ní wè, miĩ ga tíi bága jo miĩ muo cén?» A bìli pe mieni 'ki siennuro juu dè.

Zezi wi 'Kulocelie náari wè Getisemani ti?e nī gè.

(Mat 26.36-46; Luk 22.39-46)

³² A pe sèni nò ti?e káà nī, pe ki ye Zetisemani^t. A wi 'wi pìtenmene ye bèle pe- téni, wire bé ké bè sa Kulocelie náari. ³³ Né fali nè Pieri, né Zaki, né Zan kóri nè píne né wii ní. Kire lèlè nī lè a fíere séli ne wi cògí, a wi 'ki nyaa gbèlige. ³⁴ A wi 'pe ye: «Laame pi 'pien mi nī fúo ne waa bè mi kpúu. Yè kò ná?a gè ye puu nyemine.» ³⁵ Né fali nè sì?ere pe táanni nè ké yi?e nē cè, nè sèni káguro wáa ne náari, né jo a ki yē ki bé gbè kpí?ile lèlè náà ni fùrɔɔ ki fãga nò wire nē wè?

³⁶ Wi yé ki náari né jo: «Tuufòli Aba, muo fàn?a yē kele ke mieni nī, -wu?ɔɔ gáà líli gè mi nē. Mi sí wè ki mé mi fungo kaala kpí?ile?, fúo muo woli?»

³⁷ Bà wi 'kúo kire náarige nē gè, a wi 'pen pìtenmene kúrugú bèle, nè pénì pe nyaa pe ñóni. A wi 'Pieri yeri wè né wi ye: «Siimɔ yo, muo ne ñóni wī lé ? Muo ce wè bè gbè jáa bè kò nyewe bè lèlè cèri kúo lé ? ³⁸ Yè kò nyemine yeri náari, gii ki bé tí yeli fãga tuu Seteni puuwelige nī gè?. A ki 'yéri pile lire nē lè, lire yē yériya?ala; gii sí ki 'céri kenme kúo bè, tire fàn?a ki 'céri.»

³⁹ Á wi fali nè lá?a nè ké, nè sèni náarige nugo kpí?ile gè cígini. ⁴⁰ Bà wi kénì koli nè pen wè, nè ní nè pénì pe nyaa pe ñóni. Pe yieye yi tóni nè puu ñónimɔ yieye; piyè jáa nè yakaa juu?

⁴¹ Bà wi kénì pen tadaanri nē wè, nè pénì pe ye: «Ki bé yeli bè, ye 'ñóni nè tìn; lèlè ni 'nò, Sièn Pùo* wii còlewe kapiigbi?ilile kiye nī yè. ⁴² Yè yè we- ké, ñàa wi je mi cò le mi

---

⁵14.27 Wéli baa Zaka 13.7.

^t14.32 Sepile láà ni 'puu Wolivi Tiire nyagurugo táanme gè, á pe 'ki sùlu a ki kò larige nī kiiye. A pùrɔɔ cé gbénè nò dè, sienne ne sèni siné baa ki ti?e nī gè.

leguulo kiye nī yè n'ɛ, wi 'nò nè kúw we nē.»

Zezi leguulo pe 'wi cò.

(Mat 26.47-56; Luk 22.47-53; Zan 18.3-12)

⁴³ Bà Zezi wii ne tire nyu ne t̄in mme gè, a Zudasi wi fali nè p̄n̄i yiri. Zezi wi p̄itenmene kie né siin n̄i bèle wàa wi 'puu. Sienne 'puu wi kúru gu n̄i?ebele. Kacuwrilo kàf̄l̄il̄o, né Kulocelie sienre sebec̄nmine*, né liele peli ti?e n̄i pe cé k̄ón, nè pen Zezi wi còdi?e n̄i gè. B̄ili yē ɲ̄osiile ní, b̄ili yē kàgbelide ní. ⁴⁴ Ki nyaa pe yé juu nè bìe né Zezi wi còv̄oli ní wè, kenme b̄i nē Zudasi wi bé Zezi cò wè bè le pe kiye n̄i yè; a Zudasi wi 'pe ye: «A yeli k̄en̄i s̄en̄i mi nyaa a mi 'sien ɲ̄i s̄eri né wi suw̄ri wè, kire sien wire w̄i, yè wi s̄omiḡo ye cò yeri waa né wi ní.»

⁴⁵ Bà pe sí p̄n̄i nò bèle, a Zudasi wi fali nè s̄en̄i s̄i?ere nè kp̄oni Zezi nē wè, nè wi suw̄ri suw̄ri, né fali nè wi ye: «Tenmef̄oli !» ⁴⁶ A sienne b̄ali pe fali nè tuu wi nē seni, nè wi cò.

⁴⁷ B̄ili pe 'puu baa né Zezi ní wè, a pe wàa nigbe fali nè ɲ̄osii p̄ile nè yige seni, nè fali nè kacuwrilo kàf̄li baakuw̄o ngboli láà kp̄uon nè lá?a seni.

⁴⁸ A Zezi wi 'pe ye: «Mi nē lé ye 'ɲ̄osiile líe né kàgbelide dáà ní dè mme gè lé, ma ce jo dù?o sienpiuwe còdi?e n̄i ye 'pen ? ⁴⁹ Mi puu né yeli ní cenge ó cenge baa Kulocelie Gbù?w̄osa?a* n̄i gè ne sienne tenme bèle, yeli s̄i mi cò?. Nè sí ki taa p̄ira ɲ̄àà n̄i wè ki bé sí kp̄i?ile, bè yeli né Kulocelie siensebere ní dè ti nyoḡo n̄i gèle.» ⁵⁰ A wi kobinene pe m̄ieni fali nè f̄e nè cerige seni, né wi ya?a.

⁵¹ Nàgabile láà cé ta?a wi nē ne wi t̄l̄i, nīi cé bururo le?. F̄eni félifelile wi cé mígi w̄i nē?. A pe 'ki nàgabile cò lè, ⁵² a ni 'f̄eni pa?ala wè nè wáa pe mé, né f̄e nè suw̄ f̄oribie.

Pe 'Zezi cò wè nè ké kàyu?ujuudi?e n̄i.

(Mat 26.57-68; Luk 22.54-55,63-71; Zan 18.13-14,19-24)

⁵³ A pe fali nè Zezi cò wè nè ké kacuwrilo kàf̄li ti?e n̄i gè. A kacuwrilo kàf̄l̄il̄o né liele ní bèle, nè f̄ari Kulocelie sienre sebec̄nmine* nē bèle, a pe 'piye p̄ine. ⁵⁴ P̄ieri cé ta?a pe kúru gu nè kò li?i pe nē, nè s̄en̄i j̄in baa kacuwrilo kàf̄li kp̄aa n̄i gè, nè t̄eni baakuw̄o táanni bèle ne k̄asun wari.

⁵⁵ Kacuwrilo kàf̄l̄il̄o bèle né Zuufulo* pe kàyu?ujuulo gboli ni m̄ieni lè, pe puu ne ki caa bè sienre taa bè lú?u wàa nyu nē Zezi wori nē dè, bé sí wi taa bè kp̄úu. Piyè sí sienre taa?. ⁵⁶ Ki nyaa sienne s̄aa yé kele juu nè ta?a wi nē, nè ki ya?a pe sienre t̄i puu nuro?.

⁵⁷ A sienne pàli kénì yè nè yéri, né káfinere táà juu nè taʔa Zezi nē wè, né jo: ⁵⁸ «Weli cénì lúʔu wi mé dí Kulocelie Gbùʔɔɔsaʔa* gáà gè pe 'faan gàa gè, dí wire bé ki cáan bé koli ki sómigo faan cenyè taanri larige nī, kiɿ ce puu sienne wofanʔa?.» ⁵⁹ Kire tiele náà tíime nī lè, pe nyasienre tiì puu nuro pe méʔ.

⁶⁰ A kacuɔnrilo kàfɔli wi kénì yè nè yéri né Zezi ye wè: «Sienre táà tùʔo wè baa muo mé lé bè juuʔ, dàa míe sienne pe 'nyu ne tari muo nē dè ?» ⁶¹ A Zezi wi 'píe wi nē, wiì yafien juuʔ.

A kacuɔnrilo kàfɔli wi ní nè wi yúgo né wi ye: «Muo wī lé Kirisi* wè, Kulocelie ɲáà we kpóri wè, wi jaa wè lé ?»

⁶² A Zezi wi 'wi ye: «ʔaan, mi wī; yeli bága Sien Pùɔ* nyaa wè téniwe Kulocelie kàliige mé gè fànʔa ki mieni kàfɔli wè^u, dí wi sí de báan nyiʔene nī lè kàsadibare nī dè.»^v

⁶³ Funyerige nē gè, bururo dí ti 'puu kacuɔnrilo kàfɔli nē wè lere dè, a wi fali nè ti píle nè cenmine seni, né fali nè bili ye bèle: «Nyùgo ní ne tíin ti nē lé, we- ní de sienre caa bè lúʔu wàa nyuo nē lé sienre dáà ti wori nē dè ? Sienre táà sí ní gbè tóri dàa nē dè? ⁶⁴ Yiyè ti lúʔu? lé, sienre dáà wi 'juu nè Kulocelie míʔe cúʔo gè ? Ye 'jo meni ?»

A pe mieni 'jo dí wi yeli bè kpúu wī. ⁶⁵ A pàli fali nè séli ne tíenre sùlugú ne wáari wi nē seni. A pe 'wi yiʔe puo gè nè tón, náà wi kpúɔn níe jo: «-Sien tie wè wéli, ɲàa wi 'muo kpúɔn wè !» A Kulocelie Gbùʔɔɔsaʔa* kpáa wélifɔlilo míeni pe 'wi kpúɔn né kadanyiʔene ní gbandeliye nē yè.

Pieri 'jo wire sì Zezi cén wèʔ.

(Mat 26.69-75; Luk 22.56-62; Zan 18.15-18,25-27)

^{66,67} Pieri 'puu baa táanme gè kpáa dàlige nē gè. A kacuɔnrilo kàfɔli baakuɔcuo wáà sénì wi nyaa téniwe wi- kàsun wari gè. A wi 'nyapigele le gèle wi nī nè wi wéli, né kénì jo: «Muo míeni 'puu baa né Nazaretiyé nàguo ɲáà ní wè, ɲàa pe 'ye Zezi wè.»

⁶⁸ A Pieri wi 'ti tíene né jo: «Mí wè lé ? Miì cénì nyùgo cén muo sienre dáà nē dè?.» Né fali nè yè nè yiri kpáa nī gè, nè ké kobigo mé, baa wíile kɔli mé. [A gòpɔli wi 'nyeni.]

⁶⁹ A baakuɔcuo wi ní nè kénì sénì wi nyaa; a wi fali nè tuu ne ki nyu sienne mé bèle bili táanni Pieri wi 'puu bèle, né jo: «Wi kòrifɔli wáà wi 'puu ɲàa wè.» ⁷⁰ A Pieri wi ní nè ti kìe.

---

^u14.62 Wéli baa Ijún 110.1.

^v14.62 Wéli baa Dan 7.13.

Cèri sì?ere, bìli pe 'puu baa bèle a peli ní nè Pieri ye wè: «Bè ki juu kányi?e nē gè, wi kòrifòli wáà wī muo wè, nè ta?a gíi nē, Galile* wuu wī muo wè.»

⁷¹ A Pieri fali nè séli ne kàlí seni, ne kàlibi?ile nyu ne tari wìi nē seni, né jo: «Mi 'yeli ye dí nàguo njàà sienre yeli ne nyu dàa dè, mìi wi cén tièle láà fáala nī?.»

⁷² A gòpòli wi ní nè nyeni taziin nē wè. A Zezi sienre ti 'sòngi nè tigi Pieri mé wè, dàa wi cé juu nè wi ken né wi ye: «Séni gòpòli wi- nyeni tóliyo siin, muo bé ti tíene bè taa tóliyo taanri bé jo muo sì mi cén?.» A Pieri fali ne nyeni seni.

15

Pe 'ké né Zezi ní wè Pilati ti?e nī.

(Mat 27.1-2,11-14; Luk 23.1-5; Zan 18.28-38)

¹ Bà kpíenme pi 'yè nè tuu ki ní ne t́in fa?a pénpén wè, a kacuonrilo kàfòlilo pe piye píne nè juu nè bìe peli né lièle ní bèle, né Kulocélie sienre sebecénmine* ní bèle, nè fàri kàyu?ujuulo gboli ni mieni nē. A pe 'Zezi puo wè, né wi kóri nè ké nè sénì wi ken Pilati*^w mé.^x

² A Pilati* wi sénì wi yúgo né wi ye: «Muo wī lé Zuufulo* kùlofòli wè ?»

A Zezi wi 'wi ye: «Tire muo 'juu nè kúo dè.»

³ A kacuonrilo kàfòlilo pe fali ne kele sáa nyu ne tari wi nē seni, ne wi kàanrí. ⁴ A Pilati* wi ní nè wi yúgo né wi ye: «Sienre wè muo mé? bè juu lé ? Ma sí ki wéli, kele gíli míe pe nyu ne tari muo nē gèle.»

⁵ Zezi sì ní nè yafien juu né wi ní?. A ki tóni nè Pilati* wi fungo wúo.

Zuufulo pe 'jo dí Zezi wi yeli bè kpúu wī.

(Mat 27.15-26; Luk 23.13-25; Zan 18.39 - 19.16)

⁶ A Torimakiya?a cenge ki cé gbénè nò gè, sienne pe nê cé kasuulewe wáà tiè, Pilati wi nê wi múgu nè wáa. ⁷ Kasuulewe wáà cé sí puu baa pe wi ye Barabasi. Kàsii wáà cé yè sienne pàli sun?omò nī né kùlo ni kàfòlilo ní bèle, a pe 'sien kpúu ki kàsii wi nyùgo nī

---

^w15.1 Wuròmíyè baakuowò wi 'puu Pilati* wè, á pe sí wi kpí?ile Zude ténime fàn?afòli, majo pàngè gè bà pe sí pìrefe tórigò kà?a káà mé gè.

^x15.1 Ki nyaa a Zuufulo pe kàyu?ujuugboli (pe puu ne ki gboli ye le Sannediren) ni cé gbénè kàyu?u juu sien wáa nē wè, a sienre ti 'tuu wi nē wè á pe je sien kpúu wè, Wuròmíyè fàn?afòli njàà wè Pilati wè, wire wi nê wi kabiele ta?a sebe nē wè nè koligo ken gè.

gè; Barabasi wire né pàli pe cé puu kàsii wi yi?ε mé gè. ⁸ A sienne pe 'ké Pilati* kúru gu wè nè sèni wi ye dí gii wi sî dàli ne kpín?ini gè, wi- ki kpí?ile peli mé.

⁹ A Pilati* wi sí pe yúgo né pe ye: «Yeli ne ki caa mi Zuufulo* kùlofoli ya?a wè lé ?»

¹⁰ Ki nyaa Pilati tíime wi cé ki cén yeja?a nē kacuonrilo kàfolilo pe yé Zezi cò wè nè pen wire ti?ε nī gè. ¹¹ A kacuonrilo kàfolilo pe fali nè tuu ne sienne sùguru bèle seni, né jo Pilati wi- Barabasi wire ya?a.

¹² A Pilati* wi koli nè pe ye: «Gíi ye caa mi- kpí?ile né nàguo ñàà wire ní wè, ñàa ye yeri Zuufulo* kùlofoli wè ?»

¹³ A pe fali nè tuu ne yékpú?ulo wáari seni, né jo: «-Wi kóri tiiparige*^y nē !»

¹⁴ A Pilati* wi 'pe ye: «Gáa wi 'kpí?ile sîpi?i wu?u gè ?»

A pe ní nè kàa fàri pe yékpú?ulo nē gèle né jo: «-Wi kóri tiiparige* nē !»

¹⁵ Pilati* wi puu ne caa bè sienne pe fungo nyígi gè, a wi fali nè tí a pe Barabasi múgu wè nè wáa, né Zezi ken wè a pe 'wi kpúon sápinyi?ene nē, bé sí sa wi kóri.

Kapiengbuonno pe 'wu?ogɔ ta?a Zezi nē wè.

(Mat 27.27-31; Zan 19.2-3)

¹⁶ A kapiengbuonno pe 'Zezi kóri wè nè jín fàn?afoli kpáa dàlige nī gè, á pe fali nè kapiengbuon tògo ki mieni yeri nè gbu?ulo. ¹⁷ A pe 'burugbuo nyi?ε le Zezi nē wè, né wíire ndòngɔ^z tìn nè tón wi nē, ¹⁸ né fali ne tòrí ne wi sèrí níè jo: «M'ma sèrí, Zuufulo* kùlofoli !» ¹⁹ Pe nē kàgbelige tí?ε nè wi kpúon nyùgo nī gè, níè sùlugu nè wáa wi nē, náà káguro wáa wi yi?ε mé gè nè pìye nyíene wi nē, níè jo peli 'wi kpú?o wī bè. ²⁰ Bà pe kénì pìye nyíene nè tìn wi nē mme gè, né wi tí?ε nè tìn pìye fungo wè, a pe 'burugbuo nyi?ε fòri gè wi nē, né wi tíime bururo le dè wi nē, né fali nè wi kóri nè yiri kpàn?ane bàa wi kóri.

Pe 'Zezi kóri wè tiiparige nē.

(Mat 27.32-44; Luk 23.26-43; Zan 19.17-27)

²¹ Nàguo wáà cé kón si?i mé ne tòrí, pe puu ne wi ye Siimɔ. Siireni kà?a wuu wi 'puu,

---

^y15.13 Wurɔmi kùlo wuulo mé bèle, a sien cé kapiigbuo kpí?ile wè, pe nē wi kóri tiiparijelige nē, níè ki yège nè yérige né sien ní wè. Ki tiige ki nē puu sítòniɔ, á pe nē sí ki pari nè jeli né kàgbelige káà ní náame gè. Piyè puu ne Wurɔmiyé peli kóri tiiparige* nē gè?; sùkulolo yákuo kenme nē ki yé ténge, peli né sienpiile bíli pe wè Wurɔmiyé bèle?.

^z15.17 Wurɔmiyé kùlofolilo bururo ti nē puu nyiere, á pe nē kùlofoli ndòngɔ tón gè.

Alegizandiri né Urufusiyé tuu wire wi 'puu. A pe 'wi cò fàn?a né jo wi- Zezi tiiparige* suɔ gè wi tugo. ²² A pe 'Zezi kóri wè nè tán?a ti?ε gî nî pe yē Gəligota ti?ε gè, kire kəri wi 'jo: «Ngorilo ti?ε»; ²³ nè sɛnì tiibe páà felibe nya?ami divien nî nè ken wi mé; piyē ne ki tiibe ye bè «míiri»^a, né jo wi- ki gbuɔ. A Zezi wi 'cíi, wii gbuɔ ki nē?. ²⁴ A pe fali nè wi cò nè wi kóri tiiparige nē gè, né wi bururo liele dè piye nē. Pe yé kenme páà kpí?ile nè bigele wáa bè pe li?ele taagenme cén bè.

²⁵ Lèle nî nî pe yé Zezi kóri wè, cenge ki yé kò cè béri báan dɔngɔnlele mé. ²⁶ Kəri nî nē pe yé wi kóri wè, a pe 'ki sienre sebe dè nè tárige baa tiiparige náame gè, né jo: «Zuufulo* kùlofoli.»

²⁷ Pe yé sienpiile siin kóri nè fàri wi nē nè pínε, wàa 'puu wi kàliige mé á nî ní wè kámεge mé. ²⁸ [A kire kpí?ile sienre dî ti 'juu baa Kuloceliε siensebere nî dè né jo: «Pe 'wi tóri nè le sienpiile nî bèle», a ki sienre ti 'fori.]^b

²⁹ A kodorilo pe yé gbénè sɛnì wi nyaa wè, pe nê nyùgo fíige náà jo: «?en, kiî meni wî ? Muɔ nǵàa ma yé jo dí muɔ bé Kuloceliε Gbù?ɔrɔsa?a* cáan gè, bé koli bè ki sómigo bè faan cenye taanri larige nî gè, ³⁰ ma sí mîε suɔ kîε, tigi tiiparige* nē gè !»

³¹ A kacuɔnrilo kàfolilo né Kuloceliε sienre sebecénmine* míeni pe yè ne nyu ne tíi baa piye nē ne wi teri né jo: «Yè wi pugo wéli wè wéli díε, wi 'pàli suɔ, wire wè wií sí gbè wii suɔ?. ³² A ki yē wire wî Kirisi* wè, Isirayeli kùlofoli wè kányi?ε wè, wi- tigi píra nǵàa nî wè tiiparige* nē gè we- nyaa ! We bé né ténge wi nē !» Sienpiile bíli pe cé pínε nè kóri né wi ní bèle, a peli míeni yè ne wi teri.

Zezi wi 'kùu tiiparige nē gè.

(Mat 27.45-56; Luk 23.44-49; Zan 19.28-30)

³³ Bà cenge ki pénì yéri nyùgo nî lèle nî nî lè, a yebilige 'jín dàala tiere ti mieni nî, fúo nè pénì taa a cenge ki 'cèli. ³⁴ Bà cenge ki 'nò kire sun?ɔmɔ báa nî bè, a Zezi wi 'kòkuugbuɔlɔ wáa né jo: «Eloyi, Eloyi, lama sabakitani ?» Kire kəri wi 'jo: «Mi Kuloceliε, mi Kuloceliε, gáa nē muɔ 'mi wáa ?»^c

³⁵ Sienne bíli pe 'puu baa nè ki sienre lú?u dè, a peli 'jo: «Yè lú?u wéli, wii ne Kuloceliε

---

^a15.23 "Miiri" wè, yagbu?ɔ lu?ɔ káa felige gī, ki nê gbè nè yeya?a nyígi. Nè sí ki taa Zezi wi yé cíi ki nē. Wi puu ne ki caa bè puu cùliwe bè puu kele ke mieni cénme nî, fúo bàa lá?a lá?ala nē lè.

^b15.28 Wéli baa Eza 53.12.

^c15.34 Wéli baa Ijún 22.1.

sienjuuliewe* Elii* yeri.»

³⁶ A wàa fali nè fè nè sèni cècu?u fuon divien latan?anige káà nī, né ki mígele kàgbiile nē, nè ki sèn wi nē né jo wi- ki suon, né fali nè jo: «Yè pìiri wéri ki wéli kìe, a ki yē Elii* wi bága pa wi tìrige tiige gáà nē gè.»

³⁷ Kire lèle nī lè, a Zezi wi fali nè kòkuugbuo wáa seni, nè kùu.

³⁸ Gunboli fèni^d ñî wi 'puu puowɔ baa Kulocelie Gbù?ɔɔsa?a* nī gè, a wi 'cien nè pa?a tiēye siin, nè líe náame gè nè cien nè tigi táanme gè. ³⁹ Kapiengbuonno dabataan kàfòli ñî wi 'puu baa yériwe Zezi táanni wè, bà wire 'wi kùugenme nyaa bè mme gè, a wi 'jo: «Je nàguo ñáà wi tóni nè puu Kulocelie jaa kányi?e !»

⁴⁰ Celile pàli 'puu baa yérite li?i ne wéli. Maari wi 'puu baa, Magidala kà?a wuu wè; nè fàri Zaki Píle né Zozeyé yàa nē wè, ñàa pe ye Maari wè nè pínè wè; né Salome ní. ⁴¹ Ki nyaa bà Zezi wi 'puu Galile* kùlo mé lè, kire celile bálì pe cé ta?a wi kúrgu nè kò wi pìtenmene pàli, ne baara wi mé. Celile pàli sáa 'puu baa nè pínè, peli cé ta?a wi kúrgu nè ké Zerizalemi* kà?a mé gè.

ZEZI NYEYIRILE WORÌ DE

(15.42 - 16.8)

Pe sèni Zezi tón wè, kpúu wè.

(Mat 27.57-61; Luk 23.50-56; Zan 19.38-42)

^{42,43} Ki cengu?o gè, a Arimate kà?a nàguo wáa 'wii liri né ké Pilati* kúrgu wè, nè sèni wi náari né wi ye wi- kpúu ken wè wire mé. Ki nyaa ki kpienduu sî yè puu cendenige*, pe nê jo gbòboriya?ajenge. Zuufulo* pe kàyu?ujuulo gboli sienkpuowɔ wáa wi 'puu ki nàguo wè, pe puu ne wi ye Yusufu; wire míeni puu ne sòngí ne yeri Kulocelie Kùlofoligɔ* lèle nē lè.

⁴⁴ A ki 'Pilati* wi fungo wúo, bà ki nyaa Zezi wi cé kùu nè kúo wè. A wi 'kapiengbuonno dabataan kàfòli yeri wè nè péni wi yúgo, a ki yē Zezi wi cé kùu a ki 'mɔgo. ⁴⁵ Bà wi 'kapiengbuon nàguo wi nyasienre taa dè, a wi 'kpúu ken wè Yusufu mé wè.

---

^d**15.38** Zezi lèle nī lè fèni síkpiliwe wáa 'puu baa puowɔ Kulocelie Gbù?ɔɔsa?a nī gè, nè ki pari nè jeli. Kacuonrilo kàfòli wire yákuo wi puu ne ki fèni ñáà jini wè ne waa Kulocelie Gbù?ɔɔsa?a ki laame nī bè, ne waa ne sienne pe kele cuonri gèle.

⁴⁶ A wi sɛ̀ni kúutɔ̀nfeni suɔ, nè sɛ̀ni Zezi láʔa wè tiiparige* nē gè, nè wi puɔ fɛ̀ni nī wè nè sɛ̀ni le nyɛge káà nī. Ki nyɛge ki 'puu gbòboriguʔɔ, a pe 'ki gbógo nè kòn nyagurugo nē. Bà wi 'Zezi le wè nè kúu nyɛge nī gè, né fali nè sɛ̀ndenigbuʔɔ ɲɔrigɔ gè nè ki wìile tón lè. ⁴⁷ Magidala kàʔa Maari wè, né Maari ɲî ní wè Zozeyé yàa wè, pe 'puu baa nè Zezi wi tóndiʔe nyaa gè.

16

Zezi wi 'koli nè nyé.

(Mat 28.1-8; Luk 24.1-12; Zan 20.1-10)

¹ Bà cɛ̀ndenige* ki 'tóri gè, a Magidala kàʔa Maari wè, né Salome, nè fàri Maari ɲî nē wè Zakiyé yàa wè, a peli sɛ̀ni nàtukoli sùnmo suɔ bàa nyeri kpúu nē wè. ² Cégboli ni cɛ̀nbelige nē gè^e, bà kpɛ̀nme pi 'yè nè tuu pɛ̀npɛ̀n wè, a pe 'líe nè ké baa kpònnɔ mé lè.

³ Bà pe waa bèle, ne piye yúgo níe wáa. «Ŋáasien sí ce wi- báa taa bé sɛ̀ndenige gáà ɲɔrigɔ gè láʔa we ken wè ?» ⁴ Pe kénì je wéli bèle, nè sɛ̀ndenige nyaa gè baa láʔaga nyɛge ki wìile nē lè. Sɛ̀ndenige ki tóni nè puu kpuʔɔ. ⁵ A pe sɛ̀ni jíin nyɛge nī gè, nè nàgapunyeliwe wáa nyaa baa téniwe pe kàliige mé gè, buruviige ní. A fíere 'pe cò kpuʔɔ.

⁶ A nàgapunwo wi fali nè pe ye: «Yè fàri fiʔéʔ, Nazareti* kàʔa Zezi ɲáà pe 'kóri wè, wire bèʔ lé yeli ne caa ? Wi wè náʔaʔ, wi nyénì koli nè nyé; tiʔe n'ge baa pe cé wi sínge wè. ⁷ Gii gī baa gè, yeri waa ye sa ki juu wi pɛ̀nmenɛ mé bèle, nè fàri Pieri nē wè, dí Zezi wii ne pe yiʔe caanri baa Galile* kùlo mé lè, majo bà wi cé kɛ̀ni nè ti juu nè yaʔa pe mé wè; pe báa wi nyaa baa kire tiʔe nī.»

⁸ A cɛ̀lile báli pe fali nè yiri nyɛge nī gè, ne fé ne waa; pe mienì puu ne fún céri nē dè fíere kɔli nī gè. Piyè sɛ̀ni sori nè yafien juu sien méʔ, bà fíere ti yé cíi pe nē bèle.

ZEZI WI 'WII TIÉ WI PITɛ̀NMENɛ NE BELE NE SÍ PE TUN

(16.9-20)

Zezi wi 'wii tié Magidala kàʔa Maari nē wè.

(Mat 28.9-10,16-20; Luk 24.13-49; Zan 20.11-23; Kakpi 1.6-8)

---

^e16.2 Zuufulo mé bèle, a cɛ̀ndenige ki gbénè tóri gè ki kpɛ̀nduu nè puu cégboli ni cɛ̀nbelige.

^f[⁹ Bà Zezi wi 'nyé nè yiri cégboli ni cenbelige nē gè sínbinuwuro nī dè, a wi 'kíni nè wii tìe Magidala kà?a Maari nē wè sienpeliwe wè; kire Maari wire nī wi yé gbòdolilo feliye kolisiin cira nè yige bèle. ¹⁰ A Maari wire 'ké nè sénì ti juu Zezi wi pínenyenine mé bèle, bàli pe yé kíni nè puu ne kòrí né wi ní bèle. Pe puu ne nyeni ne wi kùugo wu?u yáa gè, ¹¹ nè ki taa bà pe sénì celiwe wi sienre lú?u dè á wi jo dí Zezi wiī sīi nē wè, dí wire nyénì wi nyaa wè, piyè téngé?.

¹² Kire kàdu?umε gè, a wi ní nè wii tìe felige káà kiiye nē pìtenmene páli siin nē si?i koligo nē. ¹³ A peli mieni 'ké nè sénì ti juu bìli mé bèle. Piyè ní nè téngé peli nyasienre nē dè?.

Zezi wi 'wii tìe pìtenmene kie né nigbe nē bèle.

¹⁴ Kire kàdu?umε gè, a pe kie né nigbe pe kénì ténì ne líi cenge káà. A Zezi wi sénì yiri baa pe nē. A wi 'jo pe nē jùuyi pe sindengele wori nē dè, dí gáa nē pe yé pe funyo gbèn yè, piyè téngé wè?, bà wire 'koli nè nyé á bìli pe 'wire nyaa wè ?

¹⁵ A wi fali nè ní nè pe ye: «Yeri waa duniya tierε ti mieni nī, ye sari Kataanna Sienre jáari dè sienne pe mieni mé. ¹⁶ A sien ηi 'téngé né wi batemi kpí?ile wè, ki sien wi bé suo, a ηi sī sí téngé?, kàyu?u báa tuu kire sien nē wè Kuloceliε ti?ε nī. ¹⁷ Bìli pe 'téngé bèle, fiεle bálì n'bele bìli pe bé puu pe kúruge de ki tii gè: mi mí?ε fàn?a nē gè, pe béri gbòdolilo cira de yigi sienne nī, bèri sienre táa nyu sienfɔnrɔ; ¹⁸ a ki cénì nyaa pe 'wòbugɔ cò né pe kiyε ní yè yo, a pe cénì yakaa gbuɔ gii ki bé gbè sien kpúu yo, kiī yafien kpí?ile pe nē?. Pe béri kiye ta?ala yaala nē peri pori.»

Zezi wi 'yè nè ké nyi?ene nī.

(Luk 24.50-53; Kakpi 1.9-11)

¹⁹ Bà weli Kàfɔli* Zezi wi 'kire sienre dáà juu dè nè kúo pe mé mme gè, a wi fali nè yè nè ké nyi?ene nī, nè sénì ténì Kuloceliε kàliige mé. ²⁰ A pìtenmene pe 'lá?a nè ké, nè sénì Kataanna Sienre jáari dè ne mári tierε ti mieni nī, we Kàfɔli* ní wè ne pe sári baara nē dè, ne kanyu?ɔnigɔlɔ kpín?ini ne ki tii pe sienre tii kányi?e.]

---

^f**16.9-20** Gireki sebeliele pe wecɛnjenmine nī bèle sienre ti kàja?a gáa ki wè baa? (bè ki líe koliyo kaceri bàa nò togo nē wè). Sebeliele páli sienre yé weride, páli wori sí yé sitɔnidɔ bà kàja?a gáa ki 'fari baa gè. Kuloceliε caagoligo sebecɛnmine sienkpolilo pe 'ki caa nè ki nyaa kàja?a gáa ki sienre tii kányi?e a ki né cénì nyaa Mariki wire tíime bè? wi 'ti sebe dè?. Koliyo kaceri bàa nò togo nē wè, kii ne ki tii meni Kataanna Sienre tii ne Kuloceliε jaa wi fàn?a tíí gè, né baakpuɔɔ dí ti 'tíin bile Legilisi mé wè bè kúo duniya nī wè.

Sienkeniye yi k̄ori juudi?e gè

Abiya Arawɔn tuufɔdulugo wuu kacuɔnriwɔ wáà wi 'puu, ne ní Zakarii tuuli?e káà (wéli baa Luk 1.5).

Anni Kacuɔnrilo kàfɔli wáà wi 'puu Zan Batiisi baarakuɔ lèlè nī lè (wéli baa Luk 3.2), né Zezi lèlè ní lè.

Agiripa Kùlofɔlilo siin nē mí?e gáà ki 'puu: Agiripa péliwe (I), kùlofɔli Erodi Li?e wi jaapile ni 'puu. Agiripa I wi 'wu?ɔgɔ ta?a kpu?ɔ kátii Zezi téngeɔpelile bèle. Wire wi cé Yakuba kpúu wè, Zan pínèziime wuu wè (wéli baa Kakpi 12.2).

Agiripa siinwuu (II) 'puu baa nē pínè, Erodi Agiripa Li?e wi jaa wi 'puu.

Arawɔn Nyakungenge Li?e Sebe nī wè Arawɔn wire né Misa pe puu ne wúu ne Kuloceliè baara kúu dè. Peli pe cé Isirayeli pìile kóri bèle nē yige Ezipiti kùlo nī lè. Levii siime pùɔ wáà wi 'puu Arawɔn wè. Misa wi luɔ wi 'puu. Kuloceliè wi cé Arawɔn nyíene wè nē k̄ɔn kacuɔnriwɔ péliwe wè Isirayeli wuulo nī bèle.

Aritemiisi Gireki kùlo wuulo pe yasungbu?ɔ káà ki 'puu. Dèzu?u yasungo ki 'puu. Ki 'puu pe mé kuloceliè wáà.

batemi/batize Zuufulo mé bèle kpí?ilegenme páà 'puu baa pe nē jo 'batemi'. Batemi wi kpí?ilegenme pi m'be: sien wi nē jín nē pùunni lu?ɔ nī gè níè koli nē yiri. Kuloceliè sienjuuwo n̄àà pe puu ne ye Zan Batiisi wè, wi 'sienne batemi kpí?ile wè Zuruden lakoligbu?ɔ nī gè, a kire 'ki tiè dí Kuloceliè nyénì pe kapi?ile jíge gèle nē lá?a pe nē. Sien n̄i wi 'ténge Zezi Kirisi nē wè, wi nē batemi kpí?ile wè bè ki tiè wire nyénì kàdu?u wáa wire kapi?ile mé gèle né wii ta?a Zezi nē wè, wi 'kò wire suɔfɔli.

Séni né Zezi wi- yè bè ké nyi?ene nī lè, a wi 'tunduro ken wi p̄itenmene mé bèle né pe ye : «Yeri waa duniya tiere ti m̄ieni nī, ye sari Kataanna Sienre jáari dè sienne pe m̄ieni mé. A sien n̄i 'ténge né batemi kpí?ile wè, ki sien wi bé suɔ (Mar 16:15-16).»

Belizebuli Zezi lèlè nī lè Seteni mí?e káà ki puu Belizebuli wè. Wire wī gbòdolilo pe kàfɔli wè (wéli baa Mat 10.25; 12.24; Mar 3.22; Luk 11.15).

bile Yafalide táà dī. Palesitini kùlo nī lè, pe puu ne bile fáli wè nē f̄ari yafalide táà nē. Pe n̄ie bile tí?i wè ne buru kpúɔn, wire wi 'puu yaliire dè kpu?ɔ.

Birayima Birayima wire wi 'puu Isirayeli sienne pe tuuli?e gè sélime nē bè. Wi mí?e ki séli nē puu Birama, a Kuloceliè wi kénì ki yi?e nē jo Birayima. Kuloceliè wi cé wi yeri né wi ye wi- yiri wi tuu ti?e nī gè wi de waa Kanaa kùlo mé, dí wire bé ki kùlo ken lè wi nē. A Birayima wi 'lú?u Kuloceliè mé wè, a Kuloceliè wi sí Kanaa kùlo ken lè wi siime mé

bè.

Birayima cuɔ wè Sara wè, wiì cé sii?; nè sí ki taa a Kuloceliè wi kénì nyafenige kpí?ile wi mé né wi ye wi bága pùɔ sii nàgabìle (wéli baa Nyakungenge Li?e ti?e nī gè). Kire pùɔ wire siime pire pi kénì kò Isirayeli sienne bèle.

cendenige Kuloceliè sienre nī dè, ki 'juu né jo fa?a fa?a gè, bà Kuloceliè wi cé duniya faan wè nè kúɔ wè, a wi cènye kòlisiinwu?u cáan gè nè ɲɔ nè taa. Kire kenme nē Misa cé ki juu né jo Isirayeli sienne míeni pe yeli bèri cegboli ni cènye kòlisiinwu?u téní gè de pínè (wéli baa Yir 31.13-17). Kuloceliè wire pe nàa kpóri kire cenge gè. Pe nē baara kúɔ kire cenge nī gè?. Pàngè gè cendenige ki 'biè samadi nī.

cendenige gbòboriya?ajenge Zuufulo mé bèle ki kpìenduu bé yè puu cendenige cenge, pe nē gbòbori nè ya?a cendenige ki yi?e nē wéli baa, peli fāaga ga kakuɔlò làà kúɔ cendenige nī gè? (wéli baa Luk 23:54).

Dawuda Isirayeli kùlofòlilò pe mieni nī bèle, Dawuda wi cé kénì mí?e taa nè tóri pe mieni nē bèle. Wire wi cé ɲúnuyo sèbe ni?eyè, yiì baa Kuloceliè Gbù?ɔrɔ ɲúnuyo Sèbe nī wè.

Kùlofòli Dawuda wire wi cé Zerizalemi kà?a kpí?ile gè Isirayeli kùlo ni kàkpu?ɔ gè. Wi jaa ɲàà pe puu ne ye Sulomani wè, wire wi cé téni kùlofòligɔ nē gè bà wire yiri baa wè.

Dawuda Jaa We Kàfòli Zezi wi mí?e káà gī Dawuda Jaa wè (wéli baa Mat 9.27; 10.47; 15.22, etc). Zezi wi tuuli?e káà ki 'puu kùlofòli Dawuda wè (wéli baa Mat 1.1). Zezi lèlè nī lè Zuufulo pe puu ne sòngí sien ɲî wi cî ga duniya suɔ wè, ki sien wi yeli bè puu kùlofòli Dawuda siime tùlugo wuu wáà.

Dawuda tùlugo wuu Zezi wi mí?e káà gī. Pe puu ne wi tuuli?e yeri gè Dawuda, kire nē we nē jo Dawuda tùlugo wuu.

Eli Sienliè nī dè Kuloceliè sienjuukpuɔwɔ wáà wi 'puu Eli wè. Zezi lèlè nī lè Zuufulo pe puu ne sòngí Eli wi cî ga koli bè pen duniya nī wè, bè pa duniya suɔfòli wi pen kele gbòbori gèle. Bà sí gī, Zezi wi cé ti juu né jo dí Zan Batisi wi 'pen nè pénì ki baara kúɔ dè (wéli baa Mar 9:11-13).

Erodi Zuufulo pe kùlofòlilò mí?e káà ki 'puu. Kùlofòlilò bílì pe 'Erodi mí?e taa piyē baa nè taa kùlofòlilò sicèri Nyakungenge Sienfònrɔ ti?e nī gè. Erodile pe puu ne pe fàn?a kpúɔn gè ne kan?a Wurɔmi kùlo mé kpu?ɔ, peli pe cé pe jáa.

Erodi Li?e yē baa: Wire wi 'puu Palesitini kùlo ni mieni fàn?afòli wè Zezi siile lèlè nī lè. Wire ti?e nī kacénmine pe cé ké bèle (wéli baa Mat 2.1-8). Kire Erodi wire míeni wi

cé ki juu né jo pe- pille kpúu bèle Betilemi kà?a nī gè a bìli yē nàgabigele gèle Zezi sii lèle nī lè (wéli baa Mat 2.16).

Erodi Antipasi yē baa. Erodi Li?e wi jaa wi 'puu. Wire wi 'puu Galile ténime kùlofòli wè bà Zezi wi puu ne tìn cíewe wè, né lèle nī nī Zezi wi cé kénì wi baara kúo dè (wéli baa Luk 3.1). Erodi Antipasi wire ti?e nī pe cé kíni nè Zezi cò wè nè ké, né né kénì sèni wi kpúuwori kàyu?u juu gè Wuròmíyé fàn?afòli ti?e nī gè Zude ténime nī bè (wéli baa Mar 6.14-19; Luk 23.6-12).

Nè fàri Erodile pàli siin nē: Agiripa Péliwe 'puu baa; Erodi Li?e wi jaapile ni 'puu. Né Agiripa Siinwuu, Erodi Péliwe wi jaa wè (wéli baa Kakpi 25.13 - 26.32).

Erodi saakpu?o Erodi Li?e wi cé ki faan. Ki 'puu Sezare kà?a nī. Kire sa?a kire ki 'puu Wuròmíyé fàn?afòli wi kele cuonridi?e gè.

Ezipiti Ezipiti kùlo ni 'puu baa Kanaa kùlo táanni lè. Lire mé Isirayeli pille pe cé ké bà fungo cé tun pe kùlo nē lè. Yusufu sí wi cé puu baa kùlo ni sienkpuowò wè kire lèle nī lè, ne yaliige kan?a gè. Isirayeli pille pe cé yi?ele sirasiin kúo baa Ezipiti kùlo nī lè ne ní baa sùkulomò nē ki kùlo nī lè.

erezen Yasenre tàà dī erezen wè. Wi tiige kii fétire. Piyē ne wi yasenre tí?i dè ne sunmò kóri. Zuufulo pe sunmò bī erezen wè.

Fàn?a Kasebegele (Wéli baa Misa Fàn?a Kasebegele ti?e nī gè).

Farizienne Zuufulo pe sienkpolilo pàli biéle Farizienne bèle. Misa Fàn?a Kasebegele ke tenmege ki cé pe déni kpu?o. Pe sí cé kali?ele kasin?esin?ene káli sáa fàri baa Kulocelie kajuudi?ele nē gèle, níe sienne còrí bèle peri tári ki sienre nē dè. Farizienne pe puu ne tóri né kúbilo nyéyirile wori ní dè; pe cé téngé ki nē nè píné dí nyi?ene tundunminò yē baa.

Galile Galile kùlo lire mé Zezi wi 'lie Nazareti kà?a nī gè, nè píné baa wi cé wi baara séli dè ne Kulocelie sienre jáari dè. Kire lèle nī lè wi kòridi?e ki 'puu Kafarinawu kà?a mé baa ku?ojii táanni wè, gaa pe puu ne ye Galile ku?ojii wè (wéli baa Mar 2:1).

Zezi lèle nī lè Galile kùlo ni sítònimò pi 'puu culolo togotaanri né kpòrigò, ni pílime bè, culolo togosiin. Zuufulo 'puu baa ni?ebele Galile kùlo mé lè, nè fàri kùlogolo káli sienne nē ni?ebele.

Isirayeli Isirayeli wè, Yakuba mí?e siinwu?u kire gī. Kire piyē ne yeri wi siime pille nē bèle Kulocelie Sienre nī dè. Pe nē jo «Isirayeli pille». A ki péni kò kùlo ni mí?e. Piyē ne pe ye ne píné Eburulo, peli biéle Zuufulo bèle.

Isirayeli mí?e ki kòri wè: Wi 'cáan né Kulocelie ní, á kire laa, Kulocelie ne cáanri né wi

ní (wéli baa Sél 32.29).

kacuɔnrɪwɔ/kacuɔnrɪlɔ kàfɔli Kacuɔnrɪlɔ peli pe cí ne baara Kulocelie Gbù?ɔɔsa?a nī gè ne Kulocelie gbù?ɔɔrɔ keke cuɔnrɪ gèle sienne mé bèle. Yiele ó yiele pe nê cé kacuɔnrɪwɔ wáà nyíene nê kòn wire wi nê puu kacuɔnrɪlɔ pe kàfɔli wè.

Kàfɔli (we Kàfɔli) Kulocelie gbù?ɔɔrigɔ mí?e káà gī, né Zezi ní wè nê pínε (wéli baa Luk 1.9,15,16,32,43,76 etc; Kakpi 1.24; 2.20, etc).

Kàfɔli liile Lèle nī nī ki cé kò cè dí pe sí Kàfɔli Zezi kpúu wè tiiparige nē gè duniya sienne pe kapi?ile kenme nē bè, a Kàfɔli wi 'liile láà lii né wi pitenmene ní bèle (wéli baa 1Co 11.23-26), né sí ki juu pe mé né pe ye a wire sì kényi yē bile wè, téngɛfɔlɪlɔ peri pínε de ki liile náà líi lè peri sòngí de tari né wire ní. Ki yaliire dáà dè, búru né ɛɛzen sunmɔ. Búru wire yē Kàfɔli Zezi wi céri dè, bà pe 'wi kpúɔn né wi wu?ɔ sienne kapi?ile kenme nē bè; ɛɛzen sunmɔ bè, pire yē Zezi wi sísien gè, ki 'wo sienne kapi?ile kenme nē bè.

kajuudi?ele kie (Kulocelie kajuudi?ele) Kire nyaa fàn?a gī Kulocelie yé cáan Isirayeli piile nē bèle á pe ní waamakulo nī lè, né ki sienre ken dè wi sienjuuwo Misa mé wè, tire dī kajuudi?ele kíc gèle. We nê jo Kulocelie kajuudi?ele nê pínε. A ki sí yē kajuudi?ele gíli gíele baa Misa sebele kogunɔ nī bèle Nyakungenge Li?e sienre nī dè, we nê jo "Fàn?a Kasɛbɛgɛle".

Kanaa kùlo Kulocelie wi cé nyuɔ kún nê ken Birayima mé wè Kanaa kùlo wori nē dè, né jo wire bága ki kùlo náà ken lè wi mé wire né wi siime tùlugo wuulo ní bèle, dí ni bé kò pe woli. Nè yeli né Sélime 10.15-20, Kanaa kùlo ni 'puu Nɔwe kàdu?ume pùɔ wáà ténidi?e. Ki pùɔ nǎà wè pe puu ne wi mí?e ye gè Kanaa.

Kulocelie cé Isirayeli tuulieye kóri yè nê sèni nyóɔgɔ ki kùlo nī lè, bà pe cé kényi yiri Ezipiti kùlo nī lè.

Kataanna Sienre Wéli baa «Zezi Kataanna sienre» ti?e nī gè.

kàtiɛkpu?ɔ Gbòdolilo kòridi?e kire gī (wéli baa Luk 8.31), né kúbilo ti?e gè (wéli baa Wuro 10.7), né wu?ɔgɔ ti?e gè (wéli baa Tíe 9.1,2, 11; 11.7; 17.8; 20.1,3).

kàyu?ujuulo gboli Mat 5.22; Mar 15.1; Luk 22.66; Kakpi 4.15. Zuufulo fàn?afɔgbolilo pe gboli láà ni 'puu, pe nàa piye gbú?uro ne kùlo keke káli nyu nê yeli né Zuufulo pe kùlo fàn?a kenme ní bè, nīε ne sienne kàyuuyo nyu ye baa. Sienne togotaanri né kpɔrigɔ né nigbe (71) pe puu ne téní baa ki kàyu?ujuugboli náà nī lè. Kire sienne peli cé nyaa kacuɔnrɪlɔ kàfɔlɪlɔ bèle, né Kulocelie sienre sebecénmine ní bèle, né kà?a ki liele ní bèle. Kacuɔnrɪlɔ kàfɔli wire wi sí puu gboli ni yieginiwe wè. Gboli náà lè, piyē ne ni ye pe

sienre nī dè «Sunediren».

kenekene Zuufulo pe kaliele láà ni 'puu a nàgabile cé gbénè sii né cenyé kataanri taa yè, pe nê wi kenekene kpí?ile wè. Kulocelié wi cé kire juu Birayima mé wè (wéli baa Sél 17.9-14). Kenekene wire wi nê ki tiè sien wii Zuufuwo wè. Kire kenme nē a pe sí kò nē Zuufulo yeri bèle «kenekenefólilo».

Lèle nī nī Zezi kataanna ni kénì pen lè, a ki kò a Zuufulo pàlì 'jo a kùlo láà wuu je jíin Zezi koligo nī gè, dí sien wi- yeli bè kíni bè kenekene kpí?ile wè wī. Kulocelié sienjuuwo wè Pòli wè, kire sì cé bìe wire mé?, a wi sí sienre sebe nē tórigò legilisile pàlì mé né jo kaala nigbe wu?u ki 'kpu?o gè: a sien nē suòlò caa lè, ma téngé Zezi nē, Kulocelié Siennyienegónwò wè (wéli baa Gal 2.16;3.26).

Kirisi (Zezi) Kirisi kòri wi 'jo «Kulocelié Kiennyienegónwò», gireki sienre yerigenme bī. Eburu sienre nī dè ki míepinegè gè pe nê jo «Masiya». Zuufulo pe puu nē Kirisi siri wè wi- ga pa pe suò Wuròmíyè fàn?a wu?ogò mé gè. (Wéli baa «Kulocelié Siennyienegónwò» ti?e nī gè).

kowalige Wéli baa Kakpi 24.5,14;26.528.22.5 Kulocelié caagoligo káà gī kiiye.

kórikpu?o Ki nê puu kpu?o wī, sienne nyuò nê gbè nē jíin ki nī, né tugoro ní.

Kulocelié Fàn?a Kasebegele (Wéli Misa Fàn?a Kasebegele)

Kulocelié Gbù?òròsa?a : Mat 12.6; Mar 11.15; Luk 1.21; Zan 2.19-20. Kulocelié Gbù?òròsa?a ki 'puu nigbe, Zerizalemi kà?a yakuò nī. Dàligbu?o káà 'puu baa nē ki sùlu. Kulocelié Gbù?òròsa?a kire mé kacuònrilò pe puu nē kùlo ni kàtenine Zuufulo pe kakuòrò felide ti mìeni kúu dè, né Kulocelié gbù?òrigò kamaanigèlé ní gèle. Zuufulo pe mìeni puu nē kpu?òrò tari Kulocelié Gbù?òròsa?a nē gè.

Kulocelié kajuudi?ele Kire nyaa fàn?a gī Kulocelié yé cáan Isirayeli pìile nē bèle á pe ní waamakulo nī lè, né ki sienre ken dè wi sienjuuliewe Misa mé wè, tire dī kajuudi?ele kie gèle (wéli baa Yir 20:3-17). We nê jo Kulocelié kajuudi?ele nē píné. A ki sí yē Misa sebele kogunò báli bìele baa Nyakungenge Li?e sienre nī dè, tire pe 'pun dè, we nê jo Fàn?a Kasebegele.

Kulocelié Ijàà Wī Kulocelèle Pe Mìeni Kàfòli wè Kulocelié mí?e káà gī. Wire wi 'yere ti mìeni jáa dè, yakaa wè wire yi?e mé?. Kulocelié wii nyì?ene tieliiliye nī yè, né sí ní bile túon sienne sun?òmò nī bè.

Kulocelié Kùlofòligò Zezi tenmene ni nyùgbu?o ki mìeni puu nē nyu Kulocelié Kùlofòligò kire sienre nē. Kire gī Kulocelié fàn?a gè né sienne bílì pe 'pìye ken Kulocelié mé wè.

Zuufulo pe puu ne siri Kulocelie wi- ga pa Isirayeli kùlo suɔ lè ni leguulo mé bèle, bé sí Isirayeli kùlo téngé lè ni yéri. Pe puu ne ki siri Suɔfɔli wi bága pen bè pa Kulocelie fàn?a téngé gè.

Kulocelie Kùlofɔligɔ kī katiye siin:

Kī bile nè kúɔ we sun?ɔmɔ nī wī. Kire sienre tire Zezi wi cé puu ne nyu bà wi 'puu duniya nī wè níe Kulocelie baara kúu dè, ne yakan?ara cìrá dè nè lá?ala sienne nē bèle, nè Seteni fàn?a jáa gè. A sien ηī ne ki caa bè jíin baa Kulocelie Kùlofɔligɔ nī gè, ki tiibe pire bī ma téngé Zezi nē.

Kulocelie Kùlofɔligɔ kī ne báan ne tíin (wéli baa Mar 14:25;24.30).

Kulocelie Pile Kulocelie Pile lire ni nyéni baara téngéfolilo sī nī wè. Kulocelie Pile ni puu ne baara né Kulocelie sienjuulo ní bèle kpu?ɔ. Lire ni puu ne Zezi kóri wè lègèle ke mieni nī. Nè píne Zezi wi cé ki juu wi pitenmene mé bèle né pe ye dí à wire kénì nyé nè yiri né yè nè ké nyi?ene nī lè, wire bé Kulocelie Pile tórigo lè ni- pari pe tenme, de pe funyɔ kiele yè (wéli baa Zan 14.16, 25-26).

Kulocelie sienjuuwo/Kuocelie sienjuuliele Kulocelie sienjuuliele peli nyaa Kulocelie baakuɔɔ bíli pe cé kíni nè puu baa Isirayeli kùlo nī lè fa?a fa?a gè, Nyakungenge Li?e Sienre lèle wuulo bèle. Pe pàli míeye yi n'nye: Zonasi, Misa, Ezayi, Mise.

Kulocelie Siennyienegɔnwɔ Mienugo kire gī «Kirisì» wè gireki sienre yerigenme nē bè. Ki kóri wire sí wī «sien ηáà Kulocelie wi 'nyíene nè kòn wi- de wire baara kúu dè. Pe nē ki kakuɔɔ kúu dè níe sùnmo wo ki sien nē wè, kire ki nē ki tìe dí pe 'wi téngé Kulocelie baara ti mí?e nē gè. Sùnmo wogo gáà míeni ki nē ki tìe dí Kulocelie wi nyénì wi Pile tìrige lè ki sien nē wè.

Kulocelie wi ki juu fa?a né jo wire bága suɔfɔli wáà tórigo kùlo náà wire 'nyíene nè kòn wire woli lè, wi pa pe suɔ wi sí ténì fàn?a nē gè bè puu duniya sienne pe Káfɔli wè. Kire Suɔfɔli ηáà wire wī Kulocelie Siennyienegɔnwɔ wè. (Wéli baa Kirisì ti?e nī gè).

Kulocelie sienre sebecénmine Mí?e gáà ki puu ne yeri Zuufulo Kulocelie caagoligo sienkpolilo pàli nē. Peli pe puu ne Kulocelie caagoligo kaju?ulo sebe gèle, níe ne sienne tenme bèle Kulocelie kajuudi?ele nē gèle.

Kulocelie siensebere Kele gíli Kulocelie wi 'juu á wi baakuɔɔ pe 'ti sebe nè téngé dè, níe sienne tíf bèle Kulocelie koligo nē gè, tire ti mieni dí Kulocelie siensebere dè.

kùlofɔgbuɔwɔ/Sezari Kùlofɔlilo míekpu?ɔ gī Wurɔmi kùlo wuulo mé bèle. Ki nyaa Wurɔmi kùlo ni cé kapienne kpúɔn kùlogolo kálì sáa nē, nè Isirayeli kùlo píne lè, nè jáa pe nē. A pe 'kùlofɔli nigbe téngé ki kùlogolo nē gèle. Pe nē wi yeri nè jo «Sezari». Sien wi

míecenge ki nê puu baa, á pe nê n'ne gaa ta?a gè baa.

kùlogolo kálì sienne (sienfeliye) Kùnabongolo gílì ke wè Isirayeli kùlo lè?, keli wori dī. Kùlogolo sienfeliye yi mieni pe pun.

lanbosuɔɔ Lanbosuɔɔ pe puu ne baara ne kan?a Wurɔmi kùlo wuulo mé Zuufulo sun?ɔmɔ nī bè. Ki nyaa Wurɔmi wuulo pe cé Zuufulo jáa bèle ne fàn?a kpúɔn pe nē. Ki cénì puu lanbosuɔɔ pe nìe kàa ta?ala wali nē wè, ne pe kùlo wuulo còri bèle ne wali suu wè pe mé. A lanbosuɔɔ pe sí Zuufulo bien bèle. (Wéli baa Luk 3.12; 5.29; 7.29; 7.34; 15.1; 19.2).

Loti Nàguɔ wáà wi 'puu Nyakungenge Li?e Siennre ti?e nī gè, Birayima siinyeni jaa wi 'puu. Wi cuɔ wi cé yi?e nè kò yasu?ɔgɔ yafan?a (wéli baa Luk 17.32, ki siennre tiī baa Sé 19.26).

liɛɛ Kakpi?iligele sebe nī wè, liɛɛ peli nyaa sienne bílì mieni bíɛɛ téngɛfɔlilɔ gbu?ulo ke cé nyíɛɛ nè yige nè pe kpí?ile peli yieginine bèle (wéli baa Kakpi 11 - 21).

Misa Kulocelié wi yé Misa tun wè wi- sa Isirayeli sienne yige bèle parituɔɔ nī dè, Ezipiti kùlo nī lè. Farawɔn póri wi yé sèni wi líe lu?ɔ nē gè nè sèni wi gbó a wi 'lie. A wi 'yi?ele togosiin kúɔ Sinayi waamakulo nī lè.

Bà wi pénì yi?ele togosiceri taa gèle, a Kulocelié wi 'wi tun Ezipiti kùlo mé, né sí kakpoliyo kpí?ile nì?eye Misa wi kiyé nī yè. Kulocelié wi cé wi ye wi sa ki juu Farawɔn mé wè wi- Isirayeli piile ya?a bèle pe- ké waamakulo mé lè.

Misa wire wi cé Isirayeli sienne pe yi?e kíni pe tán?agele nī gèle waamakulo nī lè. A kulocelié wi 'Fàn?a kasebegele ken gèle wi mé Sinayi nyagurugo nē gè.

Misa Fàn?a Kasebegele (Fàn?a Kasebegele) Ki sélime nē bè, ki puu ne nyu kele gálì wori Kulocelié wi cé juu nè gbènge Isirayeli piile mé bèle. Nyakungenge Li?e siennre nī dè Kulocelié wi cé wi fungo kele sebe gèle nè ken Misa mé wè né jo Isirayeli wuulo peri pe sii tári wè peri yeligi né ki kele ní gèle. Bà Misa wi sí ke tié pe nē gèle, a ki 'kò pe nē jo «Misa Fàn?a Kasebegele» (wéli baa Kakpi 6.13; 13.38; 15.1,5 etc), á kire laa pe nē jo Fàn?a Kasebegele (wéli baa Zan 7.19).

Fàn?a Kasebegele gálì gèle, kire gī nugo gè nè pínɛ né Misa sebeliele kogunɔ ní bèle: Duniya Sélime, Yirile né Suɔɔ, Leviiyé Kacuɔnrirɔ, Tórilɔ, Fàn?a Kaju?ulo Siennre sebele bèle (wéli baa Luk 2.22,24; 16.17; 24.44).

Nazareti Galile ténime kà?a káà gī Nazareti kà?a gè; kire kà?a kire nī Zezi wi 'wi sii wi kpuɔmɔ tóri bè nè taa yi?ele tògo né kpòrigɔ felige (wéli baa Luk 2:39; 4:16,28). Kire ti?e nī Zezi mí?e ki 'taa, pe nē jo 'Zezi Nazaretiyé wuu'.

Nɔwe Kulocelie siensinwe wáà wi 'puu Nɔwe wè, fa?a fa?a wuulo lèlè nī lè. Kulocelie cé wi ye wi- kórikpu?ɔ kpí?ile wi- jíin ki nī, dí wi bé suɔ kàsakpiile lu?ɔ mé gè. A Nɔwe wi 'lú?u Kulocelie mé wè, nè kóri kpí?ile gè né yajuuro felide ti mieni cò nè nyóɔ baa né wi sienne ní bèle; a pe suɔ kàsakpiile lu?ɔ mé gè. Bà duniya sienne piyè cé lú?u Nɔwe sienre nē dè, a lu?ɔ ki pénì pe mieni kpúu bèle (wéli baa Sél 6.9-22;7.11-24).

nyì?eneka?a Bili pe 'ténge Zezi nē wè né pe sii le wè wire kiyè nī yè, peli pe бага sa jíin nyì?eneka?a nī gè, Kulocelie Kùlofoligɔ gè (wéli baa Mar 10:21).

Pantekoti cenge Isirayeli sienne fundaanra cenge káà gī pantekoti wè. Sélime nē bè yaliipelide lílélè fundaanra ti 'puu. Kire kàdu?ume gè a ki pénì kò pe ki pùrɔrɔ dáà pùrɔ dè ne sòngí ne tari né Kulocelie Fàn?a Kasebegele ní gèle, né nyakungenge gáà Kulocelie wi cé kpí?ile né pe ní bèle Sinayii nyagurugo mé gè. «Pantekoti» mí?e ki kóri wi 'jo: « cenyè togosiin kúɔ», kire 'jo cenyè togosiin kúɔ Paaki (Tórimakiya?a) kàdu?ume gè (wéli baa Levi 23.16). A ki 'nyaa kire cenge gáà kire nī Kulocelie Pile ni cé tigi Zezi pìtenmene nē bèle Zerizalemi kà?a nī gè (wéli baa Kakpi 2.1-4). A ki fali nè kò Pantekoti cenge gè Kirecenne pe nàa Kulocelie Pile penwori fundaanra pùrɔ dè.

Pieri Pe puu ne wi ye ne píne Siimɔ, wi 'puu pìtenmene kie né siin nī bèle (wéli baa Mar 1.16-17). A Zezi kénì jo dí pe béri wi yeri Sefasi, kire nugo gī Pieri wè (wéli baa Zan 1.42). Ki kóri wi 'jo «sindenige» á kire laa «nyùgo».

Pilati (Pɔnsi) Wurɔmiyé fàn?afɔli wi 'puu á pe sí wi ténge Zuufulo nyùgo nē. Zezi lèlè nī lè wi 'puu Zude ténime kùlofoli. Zezi còlele nī lè wi cé jo peri waa né wi ní Erodi kúrugu (wéli baa Luk 23.6-12). Wi mí?e gè pe nê ki yeri werige nè jo 'Pilati' (wéli baa Luk 3.1;23.1).

pìtenmene Pìtenmene mí?e gáà ki kóri wii tiye siin: 1) Kulocelie Sienre nī dè, tiye sáa yē baa a muɔ ki nyaa pe 'jo pìtenmene bèle, Zezi wi kòrinyenine Kie né Siin bálì wi cé nyíene nè yige né pe tenme wi sienre nē dè, peli biéle. Wi cé pe tun pe sari wire sienre nyu dè sienne mé bèle ti?e ó ti?e nī pe sí de ti tenme sienne nē bèle. 2) Tiye yáà sí yē baa Kulocelie Sienre nī dè a pe 'pìtenmene mí?e gáà yeri sienne páli nē nè píne. Kire sienne peli nyaa bili mieni pe 'ténge Zezi koligo nē gè né ta?a wi nē wè. Kákpi?iligele Sebe nī wè, piyē ne pe yeri ne píne «téngefɔlilɔ» (wéli baa Kakpi 1.15), «siinyenine» (wéli baa Kakpi 6.3; 11.12; 12.17; 15.1), «kirecenne» (wéli baa Kakpi 11.26).

Sadusiene Zuufulo Kulocelie caagoligo gboli láà ni 'puu. Peli mé bèle, pe nē jo dí Kulocelie siensebere táà wè baa cígini nè yiri Misa sebele kogunɔ peli nī bèle?. Misa Fàn?a kasebegele keli ní pe puu ne tóri kpú?ɔ. Sadusiene pe cé jo dí yakaa wè baa kùu

kàdu?ume mé gè?, pe nê jo dí a sien 'kùu ki 'kúo wī, dí nyéyirile wè baa?.

Samaríi Isirayeli kùlo ténime ti?e káà gī, ki ti?e kii Zude ténime né Galile ténime sun?om̄ nī. Zuufucenmine bè? pe 'puu Samaríi kùlo wuulo bèle?. Piyé cé Zuufulo déni bèle?.

Sara Sara mí?e ki séli nê puu Sarayi. Birayima cuo wi 'puu (wéli baa Sél 11.29). A Kulocelie kénì wi mí?e yi?e gè nê jo «Sara» (wéli baa Sél 17.5). Nê ki ya?a Sara wi cé lie nê kúo, a Kulocelie wi 'pùo ken wi mé, kire pùo wire wi 'puu Siaga wè.

Sefasi Wéli baa Pieri ti?e nī gè.

Sezari Kùlofólilo míekpu?o gī Wurōmi kùlo wuulo mé bèle. Ki nyaa Wurōmi kùlo ni cé kapienne kpúon kùlogolo káli sáa nē, nê Isirayeli kùlo píne lè, nê jáa pe nē. A pe 'kùlofóli nigbe téngé ki kùlogolo nē gèle. Pe nê wi yeri nê jo «Sezari». Sien wi míecenge ki nê puu baa, á pe nê n̄nè gàa ta?a gè baa.

Siaga Nyakungenge Li?e sienre nī dè Birayima jaa njáa Kulocelie cé ken wi mé wi liere nī dè, Sara pùo wè, wire wī. Mí?e ki kōri wi 'jo «kátaanra» (wéli baa Sél 17.17-19;18.9-15;21.6). Siaga jaala peli pe puu Yakuba né Ezawu ní wè.

Siennyienegonwo Wéli baa «Kulocelie Siennyienegonwo» ti?e nī gè.

Sien Pùo Zezi wi mí?e káà gī Sien Pùo wè. Mí?e gáà gè, Zezi wire tíime wi yé ki le wìi nē. Wi 'ki mí?e gáà líe gè Daniyeli sebe nī (wéli baa Danieli 7.13). Ki mí?e kii baa Nyakungenge Fōngō Sienre nī dè nê taa tōliyo 78 felige. Mí?e gáà ki 'ki tìe Zezi wi 'sienne céri líe, nê píne wii Kulocelie, wi 'wi fàn?afóligo tìe gè.

Sinvarifun Búru fundaanra Zufulo fundaanra cenye yáà yi 'puu. Pe nê ki fundaanra kpí?ile dè nê taa cenye kolisiin. Ki fundaanra cenye nyáà nī yè sinvarifun búru pe nàa káa. Pe puu ne ki fundaanra dáà kpí?ile dè a Torimakiya?a wi cé gbénè kúo wè (wéli baa Mat 26.17).

Sulomani Isirayeli kùlofóli taanriwuu wire wi 'puu Sulomani wè, Sawuli né Dawuda kàdu?ume gè. Kùlofóli Dawuda jaa wáà wi 'puu; wi cé wi sii Batiseba nē (2Sam 12:24). Pe puu ne wi ye ne píne Jedidiya; Kulocelie sienjuuwo Natan wi cé kire mí?e le gè wi nē (2Sam 12:25). Sulomani wìi cé tēni fàn?a nē gè yanyige nē?. Wi luo Adonija wè, Dawuda jaaliwe wè, wi cé wi tún nê mōgo (2Sam 3:4; 18:14,15; 1Kùlo 1:5).

Sulomani wire wi 'puu Isirayeli kùlofóli gbènwe wè. Wi cé ki cén baakpuo?o yē wire yi?e mé gè, a wi sí wi fungo tìrige gè nê sícilige náari Kulocelie mé. Wi sícilige ki cé tóri wi lèle wuulo wu?u nē gè nê fáala; ma jo Ezipiti kùlo nī yo, ma jo Arabuulo kùlo nī yo, ma jo Kanaa kùlo né Edōmi kùlo nī yo.

sún le Kulocelie Sienre nī dè sún lere tire nyaa bè kò sìnlii nī né lu?o s̀ngbuo nī, fúo bè pa lèlè láà kúo. Sún wáà 'puu Eburulo pe puu ne wi nii yiele ó yiele.

Sún lere táà sí yē baa sien wi nē wi le a cenge g̀fi 'wi déni, tàa yē gboli kaala ni nē puu. Zuufulo pe yieginine pe puu ne sún nii wè tenē cēnye nī né lamisa cēnye. Kàfòli Zezi míeni wi cé sún le lèlè n̄fi nī wi 'puu baa waamakulo nī lè , á Seteni kēni puuwelige cáan wi yi?e mé gè.

Kàfòli Zezi wi cé sienne tenne bèle né pe ye a pe je sún le wè, pe- wi le Kulocelie kenne nē, pe fãga sún le wè bèri mí?e caa? (wéli baa Mat 6.16-18). Kakpi?iligele Sēbe nī wè tēngēfòlilo pe yieginine pe nē cé sún le nē Kulocelie náari wè wi- funduuro né s̀njilige ken peli mé (Kakpi 13.2-3; 14.23).

tēngēfòlilo gboli Bili pe cé tēngē Zezi p̀itenmene pe sienre nē dè né jíin Zezi koligo nī gè, a pe 'kò tēngēfòlilo. Antiyosi kà?a nī sienne pe 'tēngēfòlilo yeri bèle tabelige nē gè «Kirecenne» bèle (wéli baa Kakpi 11.26), kire kòri wi 'jo «Zezi wuulo».

tenmeza?a Kire cé wàli né Kulocelie Gbù?òr̀sa?a ní gè. Tenmezaaya yi 'puu nē mà?a Zuufulo kàaya nī yè. Tenmeza?a ki 'puu nē p̀ine náaridi?e né fàn?a kasebēgele wélidi?e, nē fàri sienjuuliele sebele sienre ti wélige nē gè. Cendenige cēnye nī yè Zuufulo pe puu ne waa ne Kulocelie gbù?òr̀ wè baa ki sa?a nī gè.

tiiparige Wuromiyé fàn?a lèlè nī lè Isirayeli kùlo nī lè, a sien cé kapiile kpí?ile wè, pe nē sien puo wè nē tárige tiige káà felige nē, níè ki yège nē yérige sienne pe miēni de wi nya?a (wéli baa Mat 10.38; 16.24): pe nē sien wi kiye sá?ala yè níè yi puo nē tárige naame gè, níè sí t̀liyo puo yè nē tárige táanme gè. A kire laa, pe nē kiye kóri yè né t̀liyo ní yè nē tárige tiige gáà nē gè, sien wi nē p̀eni kùu baa. Kire kùu wire Zezi Kirisi wi 'kùu sienne kapi?ile kenne nē bè. Mar 8.34 ti?e nī gè tiiparige kii ne fiē wáà t̀i wī.

Tórimakiya?a : Mat 26.18; Mar 14.12; Luk 22.11; Zan 11.55; Kakpi 12.4. Zuufulo pe cengbu?o ki 'puu Tórimakiya?a wè, fundaanra cenge ki 'puu. Sienre ti kòri wi 'jo kùu tundunwo wi- tóri, wí Isirayeli p̀ile saaya ya?a yè, wi- fã sien kpúu baa kire tiēye nī yè?. Tórimakiya?a fundaanra tii ne Isirayeli p̀ile yiriwori s̀ngí dè ne tíri sienne mé bèle, bà Kulocelie cé pe suo Ezipiti kùlo s̀ukulomō nī bè, né Ezipiti nàgabipeligele kpúu gèle wè. A ki 'kò fundaanra cenge, yiele ó yiele Isirayeli p̀ile pe nē ké Zerizalemi kà?a mé nē s̀ni s̀nbaara kpúu. Pe nē ki cenge cáan gè nē ki fundaanra kpí?ile dè (wéli baa Mat 26.2,17; Mar 14.1, Yir 12.1-13). Tuobuuro nī dè pe nē jo «Paki».

Tundunminō (Wéli baa Zezi Tundunminō ti?e nī gè).

waamakulo Waamakulo lire yē ti?e káà, baa sienne wè yē wè?. Ki kùlo ni 'puu ku?ojii

lakpu?ɔ né Zuruden lakpu?ɔ sun?ɔmɔ ní bè.

Wolivi Tiire Nyagurugo Tiige yasenre dī wolivi wè. Piyē ne ki sùnmo yigi bè. Ki pìgele ke nê puu bè nyawu?ɔ tíele né pìrime ní. Ki tiire dáà ti 'puu nyagurugo gfi nē ki puu ne wéli ne nya?a Zerizalemi kà?a táanni gè, a ki fali nè kò pe ki ye Wolivi Tiire Nyagurugo (wéli baa Mar 14:26).

Wurɔmi Zezi lèle nī lè Wurɔmi kùlo ni cé fàn?a kpúɔn nè kùlogolo ni?egele jáa. A ki kùlogolo ke 'kò pe fàn?a láara gè. Siennee páli yé ki sàri nè kò Wurɔmiyé wuulo nè sí ki taa piyè sii Wurɔmi kùlo ténime nī bè?. Ki siennee pe nê gbè nè nyaa bìli pe 'kón kùlogolo káli nī, gili nē Wurɔmi kùlo ni puu ne fàn?a kpúɔn gè. Pàngé gè Wurɔmi kùlo lire ni 'kò Italii kùlo lè.

Wurɔmiyé wuu Wéli baa «Wurɔmi» ti?e nī gè.

yaanyiemε Césenge yaabiime páà bī yaanyiemε bè. Kulocelie Sienre dè, ki yaanyiemε felibe pi wè nubo né bàa ní we 'cén pànga gè?.

Siennee bìli nē yaanyiemε pi 'puu bè, pe nê cé pe cira nè yige kàaya nī yè, sien nē de nògí pe nē?, piyè puu ne nya?ami siennee nī?. Siennee pe puu ne yaanyiemεfɔlilo tóri bèle siennu?ɔɔ Kulocelie yi?e mé gè (wéli baa Lev.13.45,46).

Yakuba Nyakungenge Li?e Sienre nī dè, Siaga jaa wáà wi 'puu Yakuba wè (wéli baa 3.13). Pe puu ne wi ηɔnyeni ye wè Esawu. Kàsii kpuɔwɔ cé jíin pe sun?ɔmɔ nī bè, bà Yakuba cé Esawu liere suɔ dè nè taa wè. Yewe cé mí?e káà le wi nē nè jo "Isirayeli". A wi 'kò Isirayeli kùlo wuulo pe mieni tuu wè.

Yusufu Yusufu wè, Yakuba jaa wáà wi 'puu míeni. Wire wi yé wi tuu déni wè nè tóri wi pìile pe mieni nī bèle; wire wi 'puu Araseli pìpeliwe wè. Araseli wire sí wi yé Yakuba déni wè nè tóri wi celile pe mieni nī bèle. A ki 'kò wi lɔbilo mé bèle yeja?a. Kire nē pe yé kénì wi cò nè pári Ezipiti siennee mé bèle sùkulomɔ nē. A Kulocelie 'kò né wi ní nè pèni wi suɔ fùrɔgɔ mé gè, nè sícilige ken wi mé a wi 'ηónido kɔri cén wè. A kire ki 'ya?a a wi 'Farawɔn ηóniyɔ yi kɔri juu wè wi mé, a Farawɔn wi 'wi kpí?ile sienkpuɔwɔ Ezipiti kùlo nī lè.

Zakarii Kulocelie Gbù?ɔrɔsa?a kacuwɔnriwɔ wáà wi 'puu. Wi cuɔ wè Elizabeti wè, wire wi cé kénì Zan Batiisi sii wè wi lieguɔɔ nī dè. Sienre ti cé suɔ Zakarii nē wè bà wi cé káala nyì?ene tundunwɔ wi sienre nē dè, Zan Batiisi wi siiwori nē dè (wéli baa Luk 1.20).

Zan Batiisi Zan ηáà wi puu ne siennee batize bèle Zezi lèle nī lè wire we pun (wéli baa Mat 3.1). Kire Zan Batiisi wire kùlofɔli Erodi wi yé tí a pe 'wi nyùgo ceri gè nè ken

Erodiyadi póri mé wè (wéli baa Mat 14.8-11).

Zerizalemi Isirayeli wuulo pe kàkpu?ɔ kire ki 'puu Zerizalemi kà?a gè. Kire kà?a nī Kulocelie Gbù?ɔrɔsaakpu?ɔ ki 'puu. Kire ti?ε nī kùlo wuulo pe mieni puu ne yègí ne waa ne Tórimakiya?a fundaanra mé dè yiele ó yiele wè.

Zezi Kataanna Sienre Kulocelie wi 'Zezi Kirisi tun wè ná?a duniya nī wè, a Zezi wi pèni kùu sienne pe mieni kapi?ile kenme nē. Wi koli nè nyé, né yè nè ké nyi?ene nī. A kire 'kpi?ile a wi 'Kulocelie sùlu wè we mieni mé. Kire gī Zezi Kataanna Sienre dè. A ki sienre 'ti juu á sien ηī 'fōli ti nē dè, sien wi nē kò Kulocelie sa?a wuu wáà; wi nē bànguo sīi taa wè. A sien ηī sí cíi wīi fōli Zezi Kataanna Sienre nē dè, ki sien wīi sa nyi?ene kà?a taa gè?.

Zezi koligo Suɔɔ koligo kire gī. Kàfōli wi sienjuuwo wè Pɔli wè, bà wi puu ne tīn Zuufulo koligo nī gè, wire cé puu ne téngefōlilo túngu bèle kpu?ɔ Zezi koligo ki wori nē dè (wéli baa Kakpi 9.2;22.4;26.11). Nè sí ki taa bà Kàfōli Zezi wi cé kénì wīi tiè wi nē wè, a wi 'ki cén kire gī Kulocelie caagoligo kányi?ε wu?u gè (wéli baa Kakpi 24.14). A sien ne ki caa bè sa Kulocelie taa wè, ma jiin kire koligo kire nī (wéli baa Kakpi 16.31).

Zezi Tundunminɔ Wéli baa Mat 12.1-4; Mar 3.13-19; Luk 6.12-16; Zan 3.16; Kakpi 1.2. Zezi wi cé pitenmene kie né siin yori nè yige ne pe ye «tundunminɔ»; ki nyaa wi cé tunduro ken pe mé pe sari Kulocelie sienre jáari dè tierε ti mieni nī. Ki Tundunminɔ pe cé kò né Zezi ní wè nè taa a wi pèni wi baara kúɔ dè ná?a duniya nī wè.

Bà Zezi wi cé kénì ké wè, a pe kò ne wi sienre nyu dè ne mári níε kakpoliyo ni?eye kpín?ini; ki kele kiyē baa Kakpi?iligele Sebe nī wè. Pɔli né Barinabasi ní wè, pe puu ne puu ne pe yeri ne píne Tundunminɔ bà ki nyaa peli míeni bèle pe cé Kàfōli wi tunduro kúɔ dè ti kúɔgenme nē bè dāa wi cé ken wi Tundunminɔ kie né siin mé bèle.

Zezi Tundunminɔ pe 'wi kùu siere yige wè né wi nyéyirile wori ní dè.

Zonasi Kulocelie sienjuuliewe wáà wi 'puu Zonasi wè, baa Nyakungenge Li?ε sienre nī dè. Kulocelie wi cé wi tun kà?a káà mé pe 'ki ye Niniivi, né jo wi- sa juu né ki sienne ní bèle pe- lá?a pe kapiigbi?iligele nē gèle péri Kulocelie caa. A Zonasi wi 'cíi né jo wire bé fè làri Kulocelie nē wè; nè sèni jíin kórikpu?ɔ nī. A Kulocelie wi 'kenme kpi?ile a pe 'Zonasi kòn wè nè wáa ku?ɔjii nī wè, a fúɔkpu?ɔ 'wi júɔ a wi cenye taanri kúɔ baa fúɔ wi liye nī yè. Kire kàdu?ume gè a Zonasi wi sèni Kulocelie tunduro kúɔ dè.

Zude Zude ténime pire nī Zerizalemi kà?a ki yē. Zuufulo pe tuuli?ε mí?ε gī, pe puu ne wi ye Zuda.

Zuruden Galile kùlo lakoligo káà gī. A sien yé je yiri Galile kùlo nī lè bè ké Zude kùlo

mé lè wi cé yeli bè ki lakpu?ɔ gáà jeli gè. Zurudɛn lakoligo kire nī Zezi wi cé wi batɛmi kpí?ile wè (wéli baa Mar 1.5, 9-11).

Zuufulo Birayima siime tɔlugo wuulo bīele Zuufulo bèle. Zuufuwo wi 'puu Zezi wè. Nyakungɛngɛ Fɔngɔ ti?ɛ nī gè, Zuufulo pe yiɛginine peli bīele Zezi leguulo bèle, né Kataanna Siɛnre ti kàsiitunbele bèle (wéli baa Kakpi 9.22,23;13.45-50;18.12-15;20.19; 21.11;26.7).

Zuufulo kàyu?ujuulo gboli Wéli baa «kàyu?ujuulo gboli» ti?ɛ nī gè.